

SOKFÉLE.

ÍRÁ 'S EGYBE SZEDÉ

SÁNDOR ISTVÁN.

HARMADIK DARAB.

GYÖRÖTT
STREIBIG JÓSEF BETÜIVEL.

1795.

301970

G. TELEKIEK'
ALAPÍTVÁNYA

Mindennek száj íze szerént nem jártam-
el? a' ki mindenek kedvét tudta ta-
lálni, ki vólt?

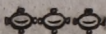
Szabó

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

ELŐ-BESZÉD.

Minthogy az első két Darabom egy kis betsületre kapott az Olvasóimnál, arra való nézve most ismét két új Darabbal akartam nékik kedveskedni. Ezek-is fokféle tárgyú dolgokat foglalnak magokban, mellyek közül, ha kinek ez vagy amaz meg nem tetszik, reménylem, talál még-is olyanra, a^{mi} kedvére lészzen. Ha Isten továbbis éltet, tehát még két Darabbal meg-

jelenek , mellyekkel ezen munkámat
bé-fejezem. Ha ki jobbakkal kedves-
kedhetik, azt arra kérem, hogy men-
túl elébb talállyon.

I. *A' Kún, és Magyar Fejedelmeknek
's Királyoknak uralkodások' kezdete
's végezeté.*

Balambér kezdett 374.

Meg-szüntt 387.

Tsaráton kezdett 387.

Uldi kezdett 400.

Bendegutz kezdett 411.

Oktár és Ruhás kezdettek 428.

Etele kezdett 434.

Meg-szüntt 454

Ellák kezdett 454.

Dengi kezdett 455.

Meg-szüntt 469.

Álmos kezdett 884.

Meg-szüntt 889.

Árpád kezdett 889.

Meg-szüntt 907.

Solt kezdett 907.

Meg-szüntt 947.

Tokson kezdett 947.

Meg-fzüntt 972.

Géjza kezdett 972.

Meg-fzüntt 997.

Sz. István kezdett 997.

Meg-fzüntt 1038. 60. Esztendő.

Péter kezdett 1038.

El-kergettetett 1041.

újra kezdett 1044.

Meg-fzüntt 1044.

Aba kezdett 1041.

Meg-fzüntt 1044.

I. András kezdett 1046.

Meg-fzüntt 1061.

I. Béla kezdett 1061.

Meg-fzüntt 1063.

Salamon kezdett 1063.

Meg-fzüntt 1074.

I. Géza kezdett 1074.

Meg-fzüntt 1077. mintegy 43. Eszt.

Sz. László kezdett 1077.

Meg-fzüntt 1095.

Kálmán kezdett 1095.

Meg-fzüntt 1114.

II. István kezdett 1114.

Meg-fzüntt 1131.

II. Béla kezdett 1131.

Meg-fzűntt 1141.

II. Géza kezdett 1141.

Meg-fzűntt 1161. mintegy 32. Eszt.

III. István kezdett 1161.

Meg-fzűntt 1173. mintegy 26. Eszt.

II. László kezdett 1161.

Meg-fzűntt 1162. mintegy 31. Eszt.

IV. István kezdett)

Meg-fzűntt) 1162. mintegy 30. Eszt.

III. Béla kezdett 1173.

Meg-fzűntt 1196.

Imre kezdett 1196.

Meg-fzűntt 1205.

III. László kezdett 1204.

Meg-fzűntt 1205. mintegy 7. Eszt.

II. András kezdett 1205.

Meg-fzűntt 1235.

IV. Béla kezdett 1235.

Meg-fzűntt 1270. 64. Eszt.

V. István kezdett 1270.

Meg-fzűntt 1272. 33. Eszt.

IV. László kezdett 1272.

Meg-fzűntt 1290. 28. Eszt.

III. András kezdett 1290.

Meg-fzűntt 1301.

Ventzel kezdett 1301.

Meg-szüntt 1303. 17. Eszt.

Ottó kezdett 1304.

Meg-szüntt 1307. 47. Eszt.

I. Károly kezdett 1311.

Meg-szüntt 1342. 54. Eszt.

I. Lajos kezdett 1342.

Meg-szüntt 1382. 56. Eszt.

I. Mária kezdett 1382.

Meg-szüntt 1387.

II. Károly kezdett 1385.

Meg-szüntt 1386.

Zsigmond kezdett 1387.

Meg-szüntt 1437. 70. Eszt.

Albert kezdett 1438.

Meg-szüntt 1439. 42. Eszt.

I. Ulászló kezdett 1443.

Meg-szüntt 1444. 20. Eszt.

V. László kezdett 1453.

Meg-szüntt 1457. 18. Eszt.

I. Mátyás kezdett 1457.

Meg-szüntt 1490. 47. Eszt.

II. Ulászló kezdett 1490.

Meg-szüntt 1516. 61. Eszt.

II. Lajos kezdett 1516.

Meg-szüntt 1526. 20. Eszt.

János kezdett 1526.

Meg-szüntt 1540. 53. Eszt.

I. Ferdinánd koronáztatott 24. Oct. 1527.

Ural. kezdett ugyan akkor.

Meg-haltt 25. Jul. 1564. 61. Eszt.

Maksimilián koronáztatott 8. Sept. 1563.

Ural. kezdett 25. Jul. 1564.

Meg-haltt 12. Oct. 1576. 49. Eszt.

Rudolf koronáztatott 25. Sept. 1572.

Ural. kezdett 12. Oct. 1576.

Ural. meg-szűntt 19. Nov. 1608.

Meg-haltt 25. Jan. 1612. 56. Eszt.

II. Mátyás koronáztatott 19. Nov. 1608.

Ural. kezdett ugyan akkor

Meg-haltt 20. Mart. 1619. 62. Eszt.

II. Ferdinánd koronáztatott 1. Jul. 1618.

Ural. kezdett 20. Mart. 1619.

Meg-haltt 14. Febr. 1637. 59. Eszt.

III. Ferdinánd koronáztatott 8. Dec. 1625.

Ural. kezdett 15. Febr. 1637.

Meg-haltt 2. Apr. 1657. 49. Eszt.

IV. Ferdinánd koronáztatott 16. Jun. 1647.

Uralkodáshoz nem jutott, mivel az

Attya előtt meg-haltt 9. Jul. 1654. 20.

Eszteendő.

I. Leopold koronáztatott 27. Jun. 1655.

Ural. kezdett 2. Apr. 1657.

Meg-haltt 5. Maj. 1705. 65. Eszt.

I. Jó'sef koronáztatott 9. Dec. 1687.

Ural. kezdett 5. Maj. 1705.

Meg-haltt 17. Apr. 1711. 33. Eszt.

III. Károly koronáztatott 22. Maj. 1712.

Ural. kezdett 17. Apr. 1711.

Meg-haltt 20. Oct. 1740. 55. Eszt.

II. Mária koronáztatott 25. Jun. 1741.

Ural. kezdett 20. Oct. 1740.

Meg-haltt 29. Nov. 1780. 64. Eszt.

II. Jó'sef uralkodni kezdett 29. Nov. 1780.

Meg-haltt 29. Febr. 1790. 49. Eszt.

II. Leopold koronáztatott 15. Nov. 1790.

Ural. kezdett 20. Febr. 1790.

Meg-haltt 1. Mart. 1792. 45. Eszt.

I. Ferentz koronáztatott 6. Jun. 1792.

Ural. kezdett 1. Mart. 1792.

Éllyen fokáig.

2. A' Római Tsászároknak uralkodá- sok' kezdete.

47. Esztendővel Kristus születése előtt Gyula, Julius, első Tsászárrá lett.

14. Esztendővel Kristus szül. előtt Ágost, Augustus.

14-dikben Krist. szül. után Tibérius.

37. — Caligula.

41. — Claudius.

55. — Ne-

54. — Nero.
 68. — Galba.
 — — Otto.
 69. — Vitellius.
 — — Vespasianus.
 79. — Titus.
 81. — Domitianus.
 96. — Nerva.
 98. — Trajanus.
 117. — Adrianus.
 138. — Antoninus Pius.
 161. — Marcus Aurelius és Ælius Verus.
 180. — Commodus.
 193. — Pertinax.
 — — Didius Julianus.
 — — Septimius Severus.
 211. — Caracalla.
 217. — Macrinus.
 218. — Heliogabalus.
 222. — Alexander Severus.
 235. — Maximinus.
 237. — Gordianus-
 — — Balbinus és Pupienus.
 238. — Gordianus.
 244. — Philippus Atya és Fia.
 249. — Decius.
 252. — Gallus és Volufius.

253. — Æmilianus.
 — — Valerianus és Gallienus.
 268. — Claudius Aureolus.
 270. — Quintilius.
 — — Aurelianus.
 275. — Tacitus.
 276. — Florianus.
 — — Probus.
 282. — Carus.
 284. — Diocletianus.
 305. — Constantinus Chlorus.
 306. — Constantinus Magnus.
 337. — Constantinus, Constantius,
 és Constans.
 361. — Julianus.
 364. — Jovianus. Ennek halálával a'
 Birodalom két felé oszlott, ugymint a'
 Napkeleti és Napnyúgoti Birodalomra.

3. *A' Napnyúgoti Tsászároknak ural-*
kodások' kezdete.

364. — Valentinianus.
 375. — Gratianus.
 383. — II. Valentinianus.
 393. — Honorius.
 424. — III. Valentinianus.
 455. — Avitus.

457. — Majorinus.
 461. — Severus.
 467. — Anthemius.
 472. — Olybrius.
 473. — Glycerus.
 474. — Julius Nepos.
 475. — Augustulus, kinek az Attya Orestes Etelénknek udvarnokja vala. Ezen Augustulusban a' Napnyugoti Tsáfzárók meg-szüntek, 's egész Nagy Károlyig nem vóltak. De a' Napkeleti Tsáfzárók tovább-is egymás után következtek, a' mint majd meg-tetfzik. 800-dikban Nagy Károly.
 814. — I. Lajos.
 841. — I. Lotár.
 856. — II. Lajos.
 876. — Kopasz Károly.
 878. — Kövér Károly.
 888. — Arnulf.
 900. — III. Lajos.
 906. — I. Konrád.
 912. — I. vagy-is Madarász Henrik.
 936. — I. vagy-is Nagy Otto.
 973. — II. Otto.
 983. — III. Otto.
 1001. — II. vagy-is Sz. Henrik.

1024. — II. vagy-is Szálisi Konrád.
 1039. — III. vagy-is fekete Henrik.
 1056. — IV. Henrik.
 1106. — V. Henrik.
 1125. — II. Lotár.
 1139. — III. Konrád.
 1152. — Barbaroffa vagy-is vörös szakál-
 lú Fridrik.
 1190. — VI. Henrik.
 1198. — Fülep 's IV. Otto.
 1217. — II. Fridrik.
 1245. — VII. Henrik.
 1273. — Habsburgi Rudolf.
 1292. — Nafzfzávi Adolf.
 1298. — Óstria Albert.
 1308. — VIII. Henrik.
 1314. — IV. Lajos.
 1347. — IV. Károly.
 1378. — Ventzel.
 1400. — Rupert.
 1411. — Zsigmond.
 1438. — Albert.
 1440. — III. Fridrik.
 1493. — I. Maksimilián.
 1516. — V. Károly.
 1556. — I. Ferdinánd.
 1564. — II. Maksimilián.
 1576. — II.

1576. — II. Rudolf.
 1612. — Mátyás.
 1619. — II. Ferdinánd.
 1637. — III. Ferdinánd.
 1658. — I. Leopold.
 1705. — I. Jó'sef.
 1711. — VI. Károly.
 1742. — VII. Károly.
 1745. — I. Ferentz.
 1765. — II. Jó'sef.
 1790. — II. Leopold.
 1792. — II. Ferentz. Éllyen fokáig.

4. *A' Napkeleti Tsászároknak uralkodások' kezdete.*

- 364-dikben Valens.
 379. — Nagy Theodosius.
 395. — Arcadius.
 408. — Ifjabb Theodosius.
 450. — Marcianus.
 457. — I. Leo.
 474. — Ifjabb Leo:
 — — Zeno.
 491. — Anastasius.
 518. — Justinus.
 527. — Justinianus.
 565. — II. Justinus.
 578. — II. Tiberius.

582. — Mau-

582. — Mauritius.
 602. — Phocas.
 610. — Heraclius.
 641. — Constantinus.
 — — Heracleonas.
 642. — Constans.
 668. — Constantinus.
 685. — II. Justinianus.
 695. — Leontius.
 693. — Tiberius Apfimarus.
 705. — III. Justinianus.
 711. — Philippus Bardanes.
 713. — Anastasius.
 715. — Theodosius.
 717. — Leo Isauricus.
 741. — Constantinus Copronymus.
 775. — III. Leo.
 780. — Constantinus.
 797. — Juvenes.
 802. — Nicephorus.
 811. — Michael Curapalates.
 813. — Leo Armenus.
 820. — Michael Balbus.
 829. — Theophitus.
 841. — III. Michael.
 867. — Basilius Macedo.
 886. — Leo Philosophus.
 911. — Ale-

911. — Alexander.
 912. — Constantinus Porphyrogenitus.
 959. — Romanus.
 963. — Nicephorus Phocas.
 969. — Joannes Zimisce.
 975. — Basilius és Constantinus.
 1028. — Romanus.
 1034. — Michael Paphlago.
 1042. — Michael Calæphatus.
 — — Constantinus Monomachus.
 1054. — Theodora Zoe.
 1055. — Michael Stratioticus.
 1057. — Isaacus Comnenus.
 1059. — Constantinus Ducas.
 1068. — Romanus Diogenes.
 1071. — Michael Ducas.
 1078. — Nicephorus Botoniates.
 1081. — Alexius Comnenus.
 1118. — Joannes Comnenus.
 1143. — Manuel Comnenus.
 1180. — Alexius Comnenus.
 1183. — Andronicus.
 1185. — Isaacus Angelus.
 1195. — Alexius Angelus.
 1203. — Isaacus Angelus ismét.
 1204. — Alexius Mursiphilus.
 — — Theodorus Lascaris.

1222. — Joannes Ducas.
 1255. — Theodorus Junior.
 1259. — Joannes.
 1262. — Michael Palæologus.
 1283. — II. Andronicus.
 1332. — III. Andronicus.
 1341. — Joannes Palæologus vagy-is
 Calojoannes.
 1347. — Joannes Cantacuzenus.
 1357. — Joannes Palæologus ismét.
 1384. — Manuel.
 1418. — Joannes Palæologus.
 1444. — Constantinus. Ez volt az utól-
 só Napkeleti, vagy-is Görög Tsáfszár,
 ki alatt 1453-dikban a' Törökök meg-
 vevék Konstantzinápoly Városát.

5. *A' Frantz Királyoknak uralkodások-
 kezdete.*

- 768-dikban Nagy Károly.
 814. — I. vagy-is ájtatos Lajos.
 840. — Kopasz Károly.
 877. — II. vagy-is felypes Lajos.
 879. — III. Lajos és Károlymán.
 884. — II. vagy-is Kövér Károly.
 888. — Endo.
 898. — III. vagy-is együgyü Károly.
 923. — Ru-

923. — Rudolf.
 835. — IV. Lajos.
 955. — Lotár.
 987. — V. Lajos.
 994. — Kapét Hugó.
 1002. — Rupert.
 1035. — I. Henrik.
 1063. — I. Fülep.
 1108. — VI. vagy-is kövér Lajos.
 1135. — VII. vagy-is ifjabb Lajos.
 1180. — II. Fülep.
 1223. — VIII. Lajos.
 1226. — IX. vagy-is Sz. Lajos.
 1270. — III. vagy-is mérész Fülep.
 1285. — IV. vagy-is szép Fülep.
 1314. — X. Lajos.
 1316. — V. vagy-is hofzfú Fülep.
 1322. — IV. vagy-is szép Károly.
 1328. — VI. vagy-is Válor Fülep.
 1353. — János.
 1362. — V. vagy-is bölts Károly.
 1380. — VI. Károly.
 1425. — VII. Károly.
 1461. — XI. Lajos.
 1483. — VIII. Károly.
 1498. — XII. Lajos.
 1515. — I. Ferentz.

1534. — II. Henrik.
 1558. — II. Ferentz.
 1559. — IX. Károly.
 1568. — III. Henrik.
 1588. — IV. Henrik.
 1606. — XIII. Lajos.
 1637. — XIV. Lajos.
 1715. — XV. Lajos.
 1774. — XVI. Lajos.

6. *Az Angoly Királyoknak uralkodások' kezdete.*

- 800-dikban Egbert.
 838. — Etelvolf.
 857. — Etelbald.
 862. — Etelbert.
 867. — Etelréd.
 872. — Alfred.
 899. — Eduárd.
 924. — Adelstau.
 936. — Edmund.
 946. — Edred.
 955. — Edvain.
 959. — Edgár.
 979. — II. Etelréd.
 1002. — Sven.
 1016. — I. Kanút.

1042. — Eduárd.
 1066. — I. Vilhelm.
 1087. — II. Vilhelm.
 1100. — I. Henrik.
 1135. — István.
 1154. — II. Henrik.
 1189. — I. Rajkert.
 1199. — János.
 1216. — III. Henrik.
 1272. — I. Eduárd.
 1307. — II. Eduárd.
 1328. — III. Eduárd.
 1378. — II. Rajkert.
 1399. — IV. Henrik.
 1413. — V. Henrik.
 1422. — VI. Henrik.
 1461. — IV. Eduárd.
 1483. — V. Eduárd 's III. Rajkert.
 1485. — VII. Henrik.
 1509. — VIII. Henrik.
 1547. — VI. Eduárd.
 1553. — Mária.
 1558. — Erzsébet.
 1603. — I. Jakab.
 1625. — I. Károly.
 1649. — II. Károly.
 1685. — II. Jakab.

1689. — Mária 's III. Vilhelm.
 1702. — Anna.
 1714. — I. György:
 1727. — II. György.
 1760. — III. György.

7. *A' Lengyel Királyoknak uralko-
 dások kezdete.*

- 967-dikben, Mesko, Mieceslaus, első
 Keresztyén Lengyel Fejedelem.
 999. — Boleszló első Lengyel Király.
 1025. — II. Meskó.
 1034. — I. Kázmér.
 1058. — II. Boleszló.
 1081. — I. Ulászló.
 1103. — III. Boleszló.
 1139. — II. Ulászló.
 1146. — IV. Boleszló.
 1173. — III. Meskó.
 1177. — II. Kázmér.
 1194. — Fehér Leskó.
 1227. — V. Boleszló.
 1279. — Fekete Leskó.
 1296. — III. Ulászló.
 1300. — Ventzel.
 1306. — III. Ulászló ismét.
 1333. — III. Kázmér.

1370. — Lajos Magyar Király.
 1382. — Hedvig Lajos Leánya 's a' fér-
 je Jagyello nevű IV. Ulászló.
 1434. — V. Ulászló.
 1444. — IV. Kázmér.
 1492. — János Albert.
 1501. — Sándor.
 1506. — I. Zsigmond.
 1548. — II. Zsigmond.
 1572. — Henrik.
 1576. — Bátori István.
 1587. — III. Zsigmond.
 1632. — Ulászló Zsigmond.
 1648. — János Kázmér.
 1669. — Visnyovszki Koribut Mihály.
 1674. — Szobieszki János.
 1697. — II. Fridrik Ágost.
 1733. — III. Fridrik Ágost.
 1764. — Ponyatovszki Szaniszló.

8. *A' Tseh Fejedelmeknek 's Királyok-
 nak uralkodások' kezdete.*

929. — I. vagy-is kegyetlen Boleszló.
 967. — II. vagy-is ájtatos Boleszló.
 999. — III. Boleszló.
 1005. — Jaromirus.
 1015. — Udalricus.
 1037. — I. Bracislaus.

1055. — Spitichneus.
1086. — Wratislaus, Barafzló, első Tseh Király.
1093. — II. Bracislaus.)
 1109. — Wladislaus.) *E' hárman tsak*
 1125. — Sobieslaus.) *Hertzegek valának*
1140. — Wladislaus, második Tseh Király
1175. — Sobieslaus, utánna Fridericus, Conradus, Premislaus, 's Henricus.
Mind az öten tsak Hertzegek valának.
1197. — I. Ottocarus. Harmadik Tseh Király, ki után már mind Királyok uralkodtak Tseh országon.
1230. — I. Ventzel,
1253. — II. Ottocarus.
1278. — II. Ventzel.
1305. — III. Ventzel.
1306. — Rudolf és Henrik,
1310. — János.
1346. — Károly.
1378. — IV. Ventzel.
1419. — Zsigmond.
1438. — Albert.
1439. — Láfzló,
1457. — Podiebrádi György.
1469. — Hunyadi Mátyás, de a' ki tsak Morvát és Sléziát bírta, mert a' Tsehek-

heknek nagyobb része Uláflót választá Királlyának.

1471. — Uláfló.
 1516. — Lajos.
 1526. — Ferdinánd.
 1564. — Maksimilián.
 1576. — Rudolf.
 1612 — Mátyás.
 1619. — II. Ferdinánd.
 1637. — III. Ferdinánd.
 1657. — I. Leopold.
 1705. — I. Jó'sef.
 1711. — Károly.
 1740. — Mária Terésia
 1780. — II. Jó'sef.
 1790. — II. Leopold.
 1792. — Ferentz. Ellyen fokáig.

Vedd észre. Ezen Fejedelmeknek Laistromit tsak azért gyűjtöttem-öszve, hogy a' Magyar Olvasó-is azonnal minden Fejedelemnek idejét megtudhassa, a' héján hogy szüksége légyen egyéb Könyvekbe bé-tekínteni.

9. *Hogy a' jó Lelki-esméret maga magát meg-jutalmazza.*

Martzi Maintztól nem messze született egy faluban. A' szegény Szüléi el-halának, még mi-

nekelötte beszélni kezdett, és semmit se' hagy-
tak néki hátra. Kihezképest Alami'snából nevel-
tetett-fel, 's mind az, a' mire tanítottott, az Í-
rás 's Olvasás vala. Mintegy 15. esztendeig egy
majorban szolgált, holott egy kis nyájnak a'
vezetése reája vala bízva. Ugyan azon időben
az ifjú Maris szinte azon környékbe az Attya ju-
hait őrzé, ki egy magát jól biró paraszt vala.
Ők ottan-ottan az ő nyájokkal öszve-találkoztak,
egymással meg-esmérkedtek, 's meg-szerették egy-
mást. — Hallod-e Maris, mond egykor Martzi,
akar-fz-e engemet Férjednek? — Szívemből, mond
a' Leányka, mert te nékem tetszel, 's tudom,
hogy engem' meg nem fogsz tsalni. — Illyen-
képpen ki-végeztetett, hogy Martzi a' jövő Va-
sárnap a' leány' attyát meg-kérje. — Én, úgy-
mond a' leány, a' városba mégyek, 's te estve-
felé jöjj előmbe, 's beszéld-meg mint történt.

Más nap Martzi a' leány' attyához el-mé-
ne, 's így kezdé: Én a' kend leányát meg-sze-
rettem, 's kendet most itten kérni jövök, hogy
ötet nékem feleségemnek engedje. — 'S mire a-
kar-fz, mond az Őreg, Feleséget venni? Va-
gyon-e immár házhelyed? — Nints, úgymond
Martzi, de vagyon egy pár egészséges kezem,
's kedvem a' dologra, mint akárkinek. Én im-
már húsz Tallért öszve-gyűjtöttem, 's remény-
lem,

lem, hogy lafsan - lafsan annyit szerzek, hogy egy házhelyet kész pénzen vehetek. — Jól van, tedd tehát azt, felele az Öreg, 's ha egyszer annyit gyűjtöttél, akkor jöjj ismét, 's azonnal bírhatod Marifomat. — Martzi szemorúan váltt-el az Öregtől. Maris estve-felé alig látta-meg ötet, már-is meg-mondá néki az Ő kedvetlen ortzája, miként esett-meg a' dolog. — Az Atyám tehát nem akar engem' néked engedni? Kérdé ötet. — Ah Maris, felele Martzi, én egy szerentsetlen szegény legény vagyok! Vallyon mért kellett olly szegénynek születnem! — Azonban jobb kedvvel legyünk; a' szívem mondja nékem, hogy te még egyszer enyím léfsz, 's én mától-fogva, a' mint az erőm engedi, dolgozni fogok, hogy mentül elébb meg-érdemelhesselek. — Azonközben, hogy így beszélgettek, 's a' Faki-felé közelgettek, éjtszaka lett. Martzi a' lábával valamibe meg-ütközött, a' mi az úton hevertt. Amint meg-akará tudni, hogy mibe ütközött-meg, 's a' kezeivel utánna-nyúltt volna, tehát egy Lá-dika akada a' kezébe, melly nagyságához képest valóban nehéz vala. Ő észre - vette, hogy a' kültt a' lakatban vala, 's holott a' Mezőn, hol nappal némelly Juhászok tüzeltek, még egy kis tüzet észre - vett, tehát Mariséval oda járúltt, hogy a' világánál meg-láthatná, vallyon mi lehet-

het-

hetne benne. — Mit látok, meg-fzöllamlék, midőn a' Ládikát fel-nyitá, 's észre-vevé, hogy az tele vólna pénzzel. — Istennek hálá, mond Maris; imhol egyszer'smind gazdaggá lettél. Martzi örömében magát el-rikóltá, a' süvegét a' levegőbe fel-veté, 's leg-ottan ugrálni kezdé. Most immár Feleségem vagy Maris, úgymond. 'S így örömmel meg-telve a' közel-való faluba jöttek - bé.

Martzi egyszer'smind meg-állapodék. Maris, úgymond, nékem valami a' szívetemet találta! Ezen pénz a' fzerentsénket tegye: de vallyon miénk-e? Nem vesztette-e el valaki, 's nem vagyunk-e kötelesek a' vissza-adásra? Igen bizony, az Isten látja, kötelesek vagyunk azzal. A' megtartásra színt olly gonosz vólna, mintha loptuk vólna. Azon szegény ember, a' ki el-vesztette, mint törődik mostan! Ki tudja, ha az Ő minden értéke nem vala-e; úgy-e bár, Maris, mink a' vissza-adásra kötelesek vagyunk? — Igen bizony, mond Maris, 's egy nagyot fohászkodék. — Jere, mond Martzi, mink a' mi Plébános Urunknak meg-beszélljük, Ő nekünk tanátsot ad, mint tudhattuk ki aztat, ki ezen ládikát el-vesztette. Ők el-menének oda. Uram! mond Martzi, holott a' Plébánoshoz érkeze, én ezen kis ládát, mellyben egy rakás pénz vagyon, fel-találtam.

tam. Én ezt a' Leányt itt szeretem mint a' tulajdon lelkeket, 's hogyha ezen pénzt magamnak meg-tartanám, tehát én ötöt el-is nyerném. De ha vissza-adom, tehát az Isten tudja, ha el-nyerem-e valaha Feleségemnek. 'S még-is Plébános Uram, mink a' Vétektől félünk, 's szívesen vissza-adjuk: vallyon mit ítél az Úr, mint tudhattuk-ki aztat, a' ki el-vesztette. — A' Plébános, egy derék ember, örömmel hallgatta őtet. Ő hol az ifjúra, hol a' leányra tekíngtetett, 's az ő betsíületes magokviselésében igen megilletődött. Fiaim, úgymond, tovább-is illy igazak 's jámborok legyetek, az Isten titeket megfog áldani. Mink ezen pénznek tulajdonosát ki-fogjuk keresni, 's ő a' ti egyenes szívetekeket meg-jutalmazza. Én magam egy tsekélységet öszve-gyűjtöttem, azt hozzá-vetem, 's leg-ottan Martzi Marisodat bírhatod. Én az Öregnél a' ki-mívelest önnön magamra válalom.

Ő annakutánna a' pénzt meg-olvasá, melly többnyire Aranyban vala, 's mintegy tíz ezerből állott. Martzi a' pénzt az ő kezénél ott hagyá, 's a' Plébános az Ujságok által ki-hírdette, hogy a' kihez a' pénz tartoznék, az ő nála magát jelentené. — Szinte azon időben a' faluban egy derék Majorba árendás kereftetett. A' jó Plébános leg-ottan pénzzel és szóval ad-
dig

dig dolgozott, míglen Martzit az árendába bétette. Annakutánna az Öreget rá bírta, hogy a' Marist Martzinak oda engedte. Ki lehetett Ő náloknál bóldogabb? A' mi fiatal embereink buzgón fzerették egymást: Martzi a' mezőn dolgozott, 's Maris a' házi-gazdasághoz látott. Ugyan az által tétettek elégségesekké, hogy a' bért a' ki-szabott időre le-tehették, 's a' többiből nyugodalmason élhettek. — Így el-múltt két esztendő, 's nem tekintvén a' két ízbeli nyilvánvaló ki-hírdetésre még sem jelentt-meg senki, ki a' meg-találtt pénzt vissza-kérte volna. — A' Plébános tehát az Ő fiatal Házasához el-méne, 's így szólla nekik: „Édes Fiaim, azon áldással bízvást élhettek immár, mellyel a' jó Isten hozátok vala. Ama' tíz ezer Tallér a' tiétek, mert senki erántok nem jelenté magát: vegyétek hasznokat, a' mínt tetszik; ihol itt vannak! „ Akkor a' köpönyege alól a' ládikát elő-vevé, 's elejbek-tevé. — Plébános Uram, mond Martzi' nekem úgy tetszik, hogy lehetséges még mindég, hogy az, a' kihez a' pénz tartozik, előbb vagy utóbb elő-adhattya magát. Én tehát azon pénzt úgy el-tökéllettem ki-helyheztetni, hogy semmi belőlle el-nem vefzhett. — 'S miként? Kérdé a' Plébános. — A' Major, felele Martzi, mellyet árendába vettem, el-adó. Annak fok szép

földjei vannak, 's alkalmafint tíz ezer Tallért meg-fog érni. Én tehát a' pénzt reá fordítom: jövend a' tulajdonofsa előbb vagy utóbb, tehát a' Major az övé, 's én árendáfsa vagyok. — A' Plébános ezen szándékát tellyes szívéből helyén hagyá, 's az a' következő nap leg-ottan véghez-is vitetett. — Martzi mint tulajdonos a' földjeit fokkal meg-jobbítá, 's Marisa meg-ví-gasztalá őtet egymásután két magzattal. Mint örvendeztek egygyütt, midőn az ő szerelmeknek ezen két drága zálogában magokat újra fel-éled-ni szemlélték. Jöve Martzi estve a' mezőről ha-za, tehát a' Felesége a' kisdedeit elejébe-hozá. Martzi hol egygyiket, hol a' másikat meg-tsókolá, 's az ő jó Annyokat a' szívéhez szorítá. Az egy-gyik a' veréjtékét le-törlé, 's a' másik a' gereb-lyét vagy más valamit, a' mit éppen haza vitt, a' kezéből ki-vett, hogy helyében haza vigye. Martzi igen örüle a' kisdedeknek az ő kézfzsége-ken, újra őket által-ölelé, 's Istennek hálát ada, hogy őtet egy olly jó Feleséggel 's illy jó mag-zatokkal meg-áldotta. — Egy idő múlva a' jó Plébános meg-hala, kinek az ő szerentséjeket rész szerént köszönhatték. Ezen történet őket az ő tulajdon halálokra meg-emlékezteté. Mink-is meg-halunk, úgymond Martzi, 's a' mi jó-fzágunk a' gyermekeinkre marad. Ugyan-is

jön-

jönne azon ember vissza, kihez valóban tartozik, tehát Ő a' magájéhoz soha nem jutna, 's mink a' gyermekinknek egy idegen jószágot hagyánánk. — Ezen gondolat reá bírá Őket, hogy egy írásban foglaltt jelentést azonnal fel-tétettek, a' falunak előbbkelő lakosival alá-írátták, 's az új Plébánosnál le-tették. 'S erre ismét nyugottan éltek, 's az említett Majort immár tíz esztendőig bírták.

Egykor, midőn Martzi egy terhes Munka után Ebédre haza ballagott, messziről meg-látta, hogy az Ország-útján egy Kotsi fel-fordúltt, mellyben két Ember üle. Ő tehát oda el-siete, hogy Őket meg-segíthesse. Szerentsére semmi bajok sem lett. Ő kéré Őket, hogy hozzá egy kis ebédre be-fordulnának, 's tulajdon lovaival megkínálá, mellyekkel a' portékájokat a' házához elhozhatnák. De az egygyik az Utazók közzül meg-szóllamlék: ez a' hely veszedelmes nekem! Mostan fel-fordúltam, 's mintegy tíz Esztendő előtt ugyan ezen a' tájon egy jó summa pénzemet oda vesztettem. Miként? kérdé Őtet Martzi, hát semmi vizsgálást nem tetetett az Úr utánna? — Az akkor lehetetlen vala, felele az Idegen. Egy hamis Bé-vádolás kényszeríte engem! akkor a' Hazámnak, ha magamat el-fogattatni nem akartam, egy mentül elébb-való el-hagyá-

sára. Én tehát minden kéz Pénzemet, melly a' Házamnál vala, öfzve-fzedtem, 's melly mintegy tíz ezer Tallérig lehetett, a' Pénz ládikát a' Kotsimnak Lábpadlásába bé-dugám, 's az *Extra-Postával* éjjel és nappal menék, hogy a' lefelkedöket el-kerülhessem. Szerentsétlenségemre a' leg-alsóbb Defzka a' Kotsim Lábpadlásán a' régiségtől romlott vala, 's amint estve-felé ezen környéken által-utaztam, el-törött, a' héján, hogy éfzre-vettem volna. Midön a' következett *Posta* helyen meg-tudtam, immár *Éjtszaka* vala, 's mivel az időt nem vesztegethettem, hogy a' szabadságomat 's talán tulajdon Életemet megtarthassam, tehát magamat kéntelenítve láttam, hogy a' Pénzemet ott hagygyam. Én egyenesen Hamburgba utazék, ott egy hajóba szálltam, melly szinte indulóban vala a' Napkeleti Indiába. Most leg-először, minekutánna az Ártatlanságom ki-mutattatott, jövök ismét vissza. Martzinak a' fzemei ezen Beszéd mellett örömökben tsillogtak, 's mind addig nem hagyott nékik békét, míg vele a' házához el nem mentek. Ez meg-is történt. Ő maga előre-futa, a' Társának a' Vendégek el-jövetelét meg-jelenté, míg az Ebéd el-készültt, némelly apróságokat el-hozatott, 's újra a' Beszédet az el-veszett Pénzre fordítá, hogy magát meg-nyúgtatná, ha vallyon

az-e, mellyet Ő fel-találtt. — Ő immár felölle nem kételkedik, 's az új Plébánoshoz leg-ottan el-fut, hogy néki az Ő észre-vételét ki-jelent-hesse, 's Őtet magához az Idegenek' Társaságában ebédre hívhasza. Ez örömmel reá állott, 's a' jámbornak az Ő emberséges vóltán el-tsudálko-zék. Az Ebéd tehát el-kezdődött, 's a' Vendégek hova tovább mind inkább el-ragadtattak a' Gazdájoknak együgyü 's barátságos magavife-lésétől, a' Hitvesének szeretetre méltó és szor-galmatos vóltától, 's a' jó Rend-tartástól és Tifz-taságtól, melly mindenekben magát ki-mutatta. Az Ebéd után Martzi a' Vendégeit körül-vezet-te, Ő a' Házát, a' Kertjét, az Aklát, a' szar-vas Marháját, a' Szántó-földjeit és Rétjeit né-kik meg-mutatta, 's egyetemben el-beszélte, azo-kat mennyiben jobbította-meg, 's mennyit hoz-na-bé mostan az egész Jószág. 'S vallyon Kend-et illeti-e tulajdonképpen ezen Jószág? kérdé az Idegenek közzül az egygyik. — Nem, felele Martzi, én tsak a' gondját vifelem e' Jószág-nak. — 'S hát ki a' valóságos Ura ezen Jószág-nak? kérdé ismét amaz. — Kegyelmed, Uram! vala a' Martzi válassza. — Miként én? Kend tréfál velem. — Én nem tréfálok, úgymond Martzi; azon Pénz, mellyet az Úr el-vesztett, az én kezembe kerültt, Minekutánna hijába ipar-

iparkodtam volna, hogy a' Tulajdonosát ki-találhassam, tehát ezen Józfégra fordítám, hogy elégséges szüntelen lehessek a' vissza-adásra. A' Halálom' Esetére - is az Ur számára bátorságot szerzem, a' mint a' Plébános Ur ihol meg-bizonyíthatta. — Erre a' Plébános az Írásba foglaltt, 's nála le-tett jelentést elő-vevé, 's az álmélködő Idegennek az olvasásra által-adá. Ez hol Martzira, hol a' Hitvesére hallgatva tekíngete, kik mind a' ketten szintűgy örömmel teli előtte áltak, mintha azt, a' mit most vissza-adnak vala, ezen szempillantásban fel-találták volna. — Hol vagyok fel-kiáltott végre, az alatt hogy öröm-könyvekkel a' szemei meg-töltek, Emberek között-e, vagy-is az Angyalok között? Millyen magavifelés! Millyen jámborság! Ezek-után Martzit 's azután a' Hitvesét által-ölelé, mind a' kettőt buzgón meg-tsókolá, a' Kezeiket meg-szorítá, 's így szólamlék-meg: Legyetek Barátim, ti jámborok, valamint tik a' ti Barátokká engem' örökre tettetek. A' ti jámborságtok, úgy mond tovább, érdemes, hogy meg-jutalmaztassék. Miként adok most hálát az Istennek, hogy nékem a' Világ' máfik Rézfében annyit szereznem engedett, hogy a' Gondvifelésének a' ti jámborságtok' meg-jutalmazásában Eszköze lehetek. — Azonközben hogy ezt monda-

ná, az írott Jelentést szétt repeszté így szólván: ezen Józság a' tiétek! Mennyen valaki a' Nótáriusért. — Martzi és Maris egy szóval tsudálkozásba merültek, 's a' Plébános a' Nótáriusért leg-ottan küldött. Minekutánna ez meg-érkezett, az Idegen önnön maga diktáltt az Író tolla alá, hogy a' Martzitól fel-találtt Pénz néki örökre oda engedtetett. Martzi és Maris Háládatofságból a' lábai elejbe kívántak borúlni, de ő azonnal fel-emelé őket, mind a' kettőt a' karjaival által-ölelé, 's mind a' hárman a' jelenlévőkkel egygyütt öröm könyveket hullattak olly Érzékenységgel, melly semmiképpen ki nem íráthattya magát.

10. *A' Mesterségeknek 's holminek fel-találásáról 's kezdetéről-való folytatás.*

A' Fonó-kerék vagy-is Pörgő-rokka, *Spinnwädchen*, 1530-dikban Braunsvájgban találatott-fel egy *Jürger* nevű Polgártól.

A' Tökkel-való Harisnya tsinálás (Strikke-lés) a' 16-dik Századnak elején kezdődött. A' Harisnya szövés fokkal később.

A' Test bontzó Mesterség, *Anatomia*, tsak a' 16-dik Században hoztatott-bé Európában. Azt Brüsszelből-való *Vesalius* András első kezdette. Még most-is meg-vayon azon Levél,
melly

melly által 5-dik Károly Tsáfzár a' Szalaminiai Univerfitástól értekezett, ha lehet-e jó Lelki-es-mérettel 's az Istennek meg-bántása nélkül az Emberi Testet fel-darabolni, hogy valaki a' belső vóltát ki-tanúlhassa.

A' Kotsik' találása, a' mint mondatik, 7-dik Károly Frantz Királlyal kezdődött. Az első Kotsi, mely Párisban láttatott, a' vala, melyet az ifjú László Magyar és Tseh Király a' Királynénak küldött. Kornides a' Kotsit Magyar találmanynak mondja, 's Komárom Vármegyében fekvő Kots Helységtől származtatja a' nevét.

A' Dohányt Európába Spanyolok hozták-bé először 1517-dikben, 's Nikótzius Ferentz által 1560-dik körül leg-inkább el-terjedett, kitől azután a' nevét-is nyerte: *Herba Nicotiana*.

A' Rongyokból való Papiros tsak a' 13-dik Századnak vége felé találtatott-fel. Hazánkban az ilyen írott Papirosnak első Darabja még eddig az, melyre Kornides akadott Erdélyben, mely-is *Gentilis* Kárdinálnak Benedekhez Erdélyi Püspökhöz bizonyos Levele 1309-dikből. Az első Papiros-malom nálunk Szepesben Lőtséhez közel Teplitzka Helységben állítatott-fel 1613-dikban Spillenbergs Sámuel által.

A' leg-régibb Könyvnek, mely öntött Betűkkel nyomtattatott, 's mellyen az Esztendő ki-

vagyon téve, tartatik azon Zsóltáros Könyv, mellynek a' végén ezeket olvashatni: *Præfens Psalmorum Codex venustate Capitalium decoratus, rubricationibusque sufficienter distinctus, adinventione artificiosa imprimendi ac characterisandi absque Calami exaratione sic effigiatus, ad eusebiam Dei industrie est consummatus per Joan. Fust Civem Moguntinum & Petrum Schoeffer de Gernszheim Anno Domini 1457. in vigilia Assumptionis. in 4.* Második ki-tett Esztendővel nyomtatott Könyvnek tartatik színt ez a' Könyv 1459-diki nyomtatásból, harmadiknak pedig *Guil. Durandi Rationale Divinorum Officiorum* ugyan azon Esztendei ki-adásból. Mind a' három Munka Maintzban egy azon Műhelyből jött-ki. Nálunk az első Könyvnyomtató Műhely a' Budai vala *Hefs* Könyvnyomtatósának Keze alatt Mátyás Királynak idejében, mellyből mindazonáltal tsupán tsak egy Deák Krónika vagyon fenn, melly 1473-dikban nyomtattatott, 's mostan *Chronicon Budense* név alatt esmértetik.

A' leg-régibb Ujság, vagy-is Hírmondó, a' Sinaí Ujság. Abból mindennap egynehány új Levél ki-jön. Frantz Országban 1631-dikben az első Ujságot kezdé írni *Renaudot* Teofrasztt egy Orvos. Német Országban, a' mint némellyek akarják, már 1615-dikben nyomtattatott Nirembergben. De ez a' Nirembergi Német Ujság még állhatatos nem vala, hanem tsak akkor íra-

tott 's nyomtatott, midőn valami nevezetes Dolog történt. A' tudós Ujságok csak 1723-dikban kezdtek íratni Frantz Országban. A' Lip-tsei tudós Ujságot már 1715-dikben adta-ki *Krau-se*. A' Magyar Ujságot, Hírmondó név alatt, Ráth Mátyás kezdette Pofonban írni 1780-ban.

A' Falon-való Árnyékjátékot, *Schattenspiel an der Wand*, ama' híres *Opticus Kircher* Jésovita találta-fel az el-múlt Században.

Az első Kompaszt Európában némellyek szerént egy Nápolyi Olasz, mások szerént pedig egy Portugal találta-fel, de a' Sinaiak azt vitatják, hogy nálok már ezer Észvendővel Krisztusnak születése előtt esmértes vala. A' Puska-por valóban sokkal korábban esmérték nálunknál. Ugy nem külömben a' Könyvnyomtatást-is Kosternek módjára, ki, a' mint már említém, a' Könyveit Harlemben fa Táblákkal nyomtatta, mellyeken a' Munkák egészen ki valának metszve.

Az első Orgona Frantz és Olasz Országban 758-dikból-való.

Repetir Órákat első készített *Barlou* egy Angoly 1676-dikban.

Az álló Had vagy-is a' mindenkori Katonák állítottak-fel 7-dik Károly Frantz Király által, annakelőtte csak akkor kezdtek Katonák szedetni, ha egyszer a' Háború bizonyos vala.

A' Szél-puskát első találta-fel *Lobsinger* János Nirembergben 1500-dikban.

Az első Narants-fa Sinából hozatott Európának Portugal Országába, 's mondják, hogy Lifabonban még azon első Fa emlékezetül tartatik.

A' Tokai Borunk csak Rákótziaak alatt kezdett híres lenni, kik, a' mint tudva vagyon, a' Tokai Uradalomnak Földes Urai valának. Az előtt a' leg-híresebb Borunk a' Szeremi vala.

Az Üvegnek fel-találását Plinius úgy adja előnkbe, hogy midőn némelly Fenitziái Tenger-járók a' Ptolemais Városnál a' Bélus vízének fővényes partján tüzet akartak rakni, hogy Ebédet magoknak készíthessenek, tehát semmi-féle kőveket nem találhattak, mellyekre a' Katlanokat állíthatták volna. Ahozképest a' Hajóból egynehány darab Salétromot hoztak, 's a' fővényre a' Katlanok alá helyheztették. Kevés idő múlva a' Salétrommal meg-híntett fővény kezdett olvadni, 's ez által az Üveg tsinálás ki-tudódott. Ezen Tenger-járók alkalmasint Sidonból-való Kereskedők valának, mert hogy az első Üveg-műhely Sidonban (egy Fenitziái Városban, mellynek a' neve mostan *Sayde*) fel-állíttatott, azt sokan említik, 's Plinius-is e' Vároft nevezi: *Artificem Vitri*. Mondják, hogy Tibérius Tsászfár
alatt

alatt egy Mester találkozott, ki azon Titokkal bírtt, hogy az Üveget olly hajlónak tehette, hogy mint az Értzet lehetett kalapálni, de hogy a' Tsászar Feje' vesztése alatt néki meg-tiltotta ezt tselekedni, mert másként az Arany és Ezüst a' betseket egésszen el-vesztették volna.

Konstantzinápolyban a' Könyvnyomtatást 1738-dik körül első kezdette Ibrhaim Basa egy született, de Törökké lett, tudós Magyar, melly mindazonáltal egynehány Esztendő múlva ismét meg-szüntt, minthogy a' Könyvnyomtatást a' Törökök kép-írásnak nézték, melly nékik meg-va-gyon tiltva. Ezt azonban leg-inkább az Írók' fokasága szerzette, kik a' Könyvnyomtatás által az Élelmeket el-vesztették volna, mert tudni-való, hogy Konstantzinápolyban mintegy 20-ezer Török tsupán írásból él.

A' Keresztyén Európában az első Kávéház Márfzelyben 1671-dikben fel-állíttatott. Bétsben az első Kolsovszki Lengyel fel-állított leg-ot-tan a' Városnak a' Törökök által-való 2-dik o-ftromlása után. Ez az Ember annakelőtte Konstantzinápolyban tartózkodott, (hol a' Kávéházak már az előtt fokkal divatban valának) a' Török nyelvet jól szólotta, 's Bétsnek meg-szállásakor a' Németektől gyakran a' Török Táborba küldetett, 's Kémet tett.

II. A' módik és szokások külömb-féle Népeknél.

Még ezen Századnak elején a' Spanyol Udvarnak szokása, *Etikette*, úgy hozta magával' hogy ha a' Király a' Hitvesének egy éjjeli látogatást akartt adni, ő néki ezt következőképen kellett véghez-vinni: Ő a' tzipöit mint pántófelyeket le-tapodta, a' *Schlafröck* helyében, mellyel még akkor lenki Mádridban nem éltt, a' fekete köpönyegét magára vette, a' *Broquet* nevű Pai'sát karjára akasztotta, egygyik kezében a' hosszú Kotzperdjét, másikban pedig a' lámpást vitte, 's úgy a' Királyné háló-szobájába ballagott.

A' Fársángban szokás szerént a' Király az Udvariakat üres tojásokkal a' Játékházban dobálta, mellyek szagos vizekkel tele, 's viaffzal bé valának dugva. A' Király példája után ki-ki egymást az illyen tojásokkal dobta 's vetette. Ez egy szagos efső gyanánt vala, melly a' levegőt meg-párfumirozta, 's némellykor derekaszon meg-nedvesítette.

Valamint most Európában egy időtől-fogva szokásá váltt, hogy ki-ki Spanyol vagy Bambus Nádat kezében viselleyen, úgy hajdan az Eleink a' helyett Tsákányt és Buzogányt viseltek. Ezen

szokás csak a' múltt Században nálunk egészen meg-szüntt. A' Persák a' Nád helyett Dorongot viselnek, 's ezt nem régen az Ángolyok fei-kapták tőlök. A' Tatárok és Kozákok a' páltza helyett korbátsot hordanak.

Az Abissinai Király az Öszvérén a' grádsokon egész az Audientzia Szálába fel-nyargal, 's a' Királyi-szék előtt a' szőnyegre le-szál, melly gyakran az Öszvértől ganéjjal bé-motskoltatik. Egy Udvari szolga korán reggel egy hofszú ostorral tsattog, a' Királyi várnak kapuja előtt, 's egyszer'smind hirdeti, hogy a' Király fel-keltt, ki éhes gyomorral mindennap Ítélszéket tart, 's azután falatozik. Dél után az említett szolga az ostorával újra pattogat, 's felszóval hirdeti, hogy immár minden Fejedelmeknek szabad ebédelniük.

Ezen Országban az Urak közül senki a' maga kezével magát nem éteti. Az ebédkor mindig két Affzonyok egy Férjfiat magok közé vesznek, kik a' Húst és Kenyeret kotzkára metélik, 's úgy egymásután a' Férjfiakat hízlallyák. Mennyivel a' Férjfi előbb-keelő, annyival a' kotzkái nagyobbak, mellyek a' szájába dugatnak, 's mennyivel nagyobb lármát téfszen a' Fogaival 's nyelvével, annyival inkább mutattya-ki a' finom Ételnek értését.

Hajdan a' Rómaiaknál a' sült Páva a' vendégségekben drága falatnak tartatott, 's úgy látszik, hogy még Sz. István első Királyunk idejében-is a' nagy Uraknál a' vala. Mert, a' mint Sz. Gunther Élete' írója bizonyította, 's az egyébként nevezetes, de a' Tsudákat igen szerező Történetírónk Katona utánna beszéli, midőn a' Sz. Ember egykor a' Király Afztalánál vala, 's az Őtet a' sült Pávából enni akarta kényszeríteni (noha Ő a' Hús ételtől a' Teste fanyargatása kedvéért magát már régtől meg-tartóztatta) tehát az Imádságára a' sült Madár egyszer'smind az Afztról el-repültt volna.

Régenten nálunk-is, úgymint II. András uralkodása alatt, szokásban vala, hogy ha ki valakit bé-vádolt, vagy valamit keresett valakin' 's Bizonysági vagy-is Tanúi hibáztak, tehát a' tüzes vas 's forró víz Próbához igazított. Ezen Próbák tsupán a' Káptolon-béli öreg Templomokban tartattak, mellyekről még egy Deák Könyvetske meg-vagyon, miként vitettek-véghez a' Nagy Váradí Káptolonnál. Ugy szinte szokásban vala, hogy ha ki valamit keresett, 's meg nem mutathatta, Váradra a' Sz. Lászlónak Koporsójához küldetett esküdni. Többi közt homályos 's kétséges dolgokban gyakorta a' Bajis, *Duellum*, a' Feleknek meg-engedetett. Mind ezen

ezen igazság ki-fizolgáltatásának módjai, de leginkább a' tüzes vas 's forró víz Próbája, egy igen ostoba 's babonás Időnek jelei. Én ugyan soha nem hiszem, hogy a' leg-igazabb Embert is a' tüzes vas 's forró víz meg nem sértette volna. De alkalmasint a' Káptolon-béliek-is ezt az ő szemeikkel soha nem látták, hanem csak azzal a' hamis 's gonosz Embereket ijjesztették.

12. *A' Mókák és Szokások történeteiknek folytatása.*

A' 16-dik Században Olasz Ország vala azon Világ Részre, melly, valamint most Frantz és Angoly Ország a' Mókákat Európának szülte. Akkor kezdették először a' Dámák a' Melyeket és Karjaikat fel-fedezni, 's kurtább szoknyákat viselni. Német Országban, főképpen az Östria udvarnál, a' Spanyol Módi divatban vala, melly is egy igen hosszú szoknyából, magas és kerek vagy négy szegeletű Nyak-gallérból, *Halskra-gen*, fel-metszett Ruhákból és Ujjakból, 's több ilyen-féléből állott. A' Dámák, hogy egy finom és kartsú Termetet nyerjenek, az Ódaloikat vékony Fátscák közé bé-fajtolták, és ugyan olly irgalmatlanúl, hogy attól a' Testek egy érzéketlen, vastag, és szarv szabású Bőrt kapott. Ők mind addig mintegy kínzó Tsigán valának, míg-

len

Ien e' szorongatáshoz hozzá nem szoktak, de ök tsak hogy a' Módit követhessék, ezt minden békességgel el-tűrték. Ezen szorongató Fátscákra következtek a' finórozni szokott haltsontos Vál-lak, *Schübrüste*, *Fischbeinleiber*, mellyek, Isten-nek hálá, a' mi időnkben ismét egészen ki-veztek. — Az Abronts szoknyák, *Reifröcke*, Spanyol Országból jöttek Német Országba. Az ő formájok és nevek külömb-féle vala, némellyek nevezettek a' *Gondole*, mások a' *Gueridon*, ismét mások a' *Conde*, mert a' Könyökét a' Dáma reájok tehette. A' Frantzok ezen szoknyákat nevezték *Paniernek*, mert eleinten úgy néztek-ki mint valamelly Kosár, *Panier*, mellyben a' Baromfit szokás tartani. Ezen Abronts - szoknyák előtt a' Theátromi Fehérszemélyek bizonyos Buffántokat fel-találtak, mellyek gummis vászonból készültek, és szüntelen suhogtak 's tseregtek, mellyokból a' Frantzoktól nevezettek *Cviardeseknek*. A' Theátromon kívül tsak az első Rangból-való Dámák viselték az Abronts szoknyákat. Ama' híres *Dufvesne Forget* egykor a' Navarrai Margit Királyné előtt az ő Tsudálkozását azon jelentette-ki, hogy vallyon miként ehetnek az Urak az ő nagy és kerekcs Gallérok mellett a' héján, hogy magokat bé ne piszkolják, vagy az Abrontsok közé be-sántzoltt Dámák miként hódolhat-

hatnak a' fzerelemnek. A' Királyné erre semmit sem felelt, hanem egy kis idő múlva Levest hozatott magának, 's egy olly Kanalat, mellynek egy igen hofszú nyele vala, egy nagy kerek Gallért tett-fel Nyakára, 's *Du Forget* jelen-létében a' Levest hörpögette, a' héján hogy magát meg-öntötte volna. „Már most úgy-e bár el-hi-zi Kend, mond a' Királyné néki, hogy a' nagy Gallérral-is ehet az Ember tiztán? — A' Gallérok felől már nem kételkedem, felele *Forget*, de az Abronts szoknyák! az Abronts szoknyák! „ — II. Henrik a' leg-első selyem Harisnyát viselte Frantz országban, 's Erzsébet Királyné Angoly Országban. Ezen Harisnyák Tűkkel készültek, mert a' Harisnya szövés, *Strumpfwirkerey*, fokkal később. A' selyem Harisnya szövés tsak 1656-dikban kezdődött Frantz Országban. Tsak mintegy ötven Esztendeje, hogy a' fehér Harisnyák Módiba jöttek, mert az előtt az Urak és Dámák olly színűt viseltek, a' mint a' Ruhájok vala. A' Hadi-Tiztek többnyire láng színűeket 's a' tetszeteskedő Dámák zöldeket hordoztak, ró'sa színű Tzviklikkel. Bálokon 's Ünnepeken az Urak' Harisnya Tzviklijek arannyal 's ezüfittel ki-vólt varva. — Sokan azt tarttyák, hogy a' vas Sifak, mellyet a' Katonák viseltek hajdan a' Hartzban, a' Kalapokra adott

adott első adiat. Az első Kalapok kerekeseek valának 's nem fel-tűzöttek, azokat fokban, hogy annál melegebbek legyenek, Bárány bőrrel béleltették-meg, nagy Urak gyöngyökkel 's drága kövekkel ki-tzifráztatták, 's többnyire az állók alatt finórral meg-kötöztették. Frantz Országban az első Ferentz azokat közönségesé tette. Annelötte tsak Efsőben 's kint a' Mezőn a' verőfény ellen viseltettek. Akkor a' Kalapot Kézzel le-venni nem vala szokásban, hanem tsak hátra-tafzítani, 's leg-ottan finóron hátúlról függött. A' finórnak végén tsüggött egy vagy több felyem Kvasztli, mellyek többnyire a' viselő fze-mélynek az ő Rangját egyszer'smind jelentették. Idővel azonban ezen Kvasztlik egésszen a' Mó-diból ki-estek. Tsupán a' fő Papok azokat még valamiképpen meg-tartották, mert még most-is az Érfekek, Püspökök, 's Apáturok Tzimereik felett látunk illy finóros és kvasztlis régi Kalapokat. Először minden-féle színű Kalapok viseltettek, 's többnyire a' Ruha színéhez hasonlók; míg végre a' 16-dik Században ki-végeztetett, hogy tsupán a' fekete Kalap uralkodjék. A' Magyar vagy-is Tsákós-süveg, *) melly roffzúl í-rattatik 's mondatik Tsákónak, már a' régi Ku-nok-

*) Lásd bátúl a' Jegyzések Tzikkelyét.

noknál vagy-is Hunnusoknál divatban vala. Innen neveztetik még most-is Kun - Tsákós-süvegnek. — A' Kalapokon hordatni szokott Tollak minden-féle változásokat szenvedtek. Eleinten csak egy egyenes Toll a' Kalapót ékesítette. Azután több Toll viseltetett, míg végre az egész Kalap mintegy Korona Tollakkal megtelt. Utólyára minden Tollak egy Bokrétába beköttek, melly az ő helyét először hátúlról, azután előlről, 's végre a' Kalapnak jobb részéről kapta. A' leg-módisabbak mostan a' fehér Tollak. A' Magyarok és Törökök Daru, Ráró, Kótsak, és Keretsen Tollakkal a' Kalpagjokat régtől-fogva ékesgették, a' mint ez a' többi között a' Gyöngyöfinek Kemény Jánosából-is kitetszik. — Régenten csak a' Dámák viseltek hosszú Hajat, 's a' Férjfiak azt vagy elborotválták, vagy pedig kurtán viselték. De minekutánna a' nagy Urak 's a' Nemesek a' Hadakozástól a' kedveket elvesztették, 's többnyire Városokba jöttek lakni, tehát lafsanként nálók-is a' hosszú Haj módiba jött, 's már XIV. Lajos alatt illetlen vala, ha az Udvarnál valaki másként, mintsem hosszú, fodorított, vagy vendéghajjal megjelentt. Tsupán a' Háborúban, Vadászásban, vagy kint a' Falukon köttetett-öszve a' Haj vagy a' Kalap alá fel-dugatot. Illyenkor a' Király az Udvarno-

kinak meg-engedé, hogy a' Hajokat pántlikáva-
 bé-köthessék, vagy egy tafota zatskóba bé-tehef-
 sék; 's ez a' Hajzsáknak, vagy-is inkább zats-
 kónak *Haarbeutel*, a' valóságos eredete, melly
 most a' Német ruhánál a' tellyes Udvari öltözet-
 nek egy izükséges darabja. A' Hajzatskóval ak-
 kor még a' Lovak' farkaik-is meg-ajándékoztat-
 tak. De leg-ottan a' Frantzok a' Lovaiknak a'
 farkokat kezdték el-vágni; ez okból mondotta
Bassompierre, midőn húsz esztendei rabságából ki-
 szabadultt, hogy Ő a' világon semmi újjat 's meg-
 változotat nem találtt, ki-vévén, hogy a' Férj-
 fiaknak semmi szakállak, 's a' Lovaknak semmi
 farkok többé nem vólna. Ez azonban nem foká
 tartott, mert a' Lovaknak a' farkok ismét meg-
 hagyattatott. A' Férjfiak igen hosszú és vastag
 tzopfokat szerettek-meg, mellyeket némelleyek ha-
 mis hajból, 's mások kenderből készítették ma-
 goknak. — Az első vendéghaj tsak egy darab
 atláztza vagy bőrre reá ragasztatott holmi Haj-
 ból állott. Idővel azonban nem tsak Hajból,
 Selyemből, vagy Tzérnából, hanem még Üveg-
 ből 's Drótból-is készítettett. De ez utolsó el-
 len a' Párisi Hajfodorítók nagy lármát tettek,
 mert ez egy igen nagy állandóságot ígértt, melly
 a' jövedelmekre-való nézve felettébb károsnak
 tetszett. Ők tehát a' Királytól eránta egy tiltó

parantsolatot nyertek-ki. A' Papság akkor tsak nem mindenütt a' vendéghajnak nagy ellensége vala, ellene, 's mellette fok Író a' tollát koptatta, 's egynéhány fő Papok átkot-is mondottak reá. Még most-is fenn-van egy Papnak a' kérő levele, mellyel a' Grimaldi Kárdinálif 1684-dikben meg-kereste, hogy néki a' fő és fogfájás miatt Parókat viselni meg-engedné, 's ezen kérését három Orvosnak bizonyításával támogatta. A' Kárdinál meg-engedte néki, 's a' levelet így fejezte-bé: de a' Kend Parókája úgy nézzen-ki, hogy esztendeihez-képest illendő legyen, 's hogy a' füle és koronája ki-látszafsék, hogy Kend ez által a' világi emberekhez illő tsínofság által a' híveknek semmi botránkoztatására ne legyen. — I. Ferentz Frantz Király alatt kezdték a' Dámák a' Hajokat fodorítani. Ezen fodorítás akkor igen sok fürtökből állott. A' III. és IV. Henrik alatt a' Hajokat gyöngyökkel kezdték meg-rakni. A' Valoa Margit Királyné az első Dáma vala Európában, ki tsupán fodorított hajjal kezdett járni, 's először a' köveket és tollakat a' Hajába bé-vegyítette. — Sinában és Siamban a' gyász-ruha nem fekete, hanem fehér; ez előtt az özvegy Frantz Királynék-is fehérben gyásfolták a' meg-hóltt Uraikat, 's ez okból neveztetek: *les Reines blanches*. — Az egy forma

Ruhát, vagy-is Uniformist a' Katonáknál XIV. Lajos első vezette-bé. — A' Gyémántoknak met-
 zése tsak mintegy 300. ezrtendő előtt kezdő-
 dött, 's azoknak brilliantirozása 100. ezrtendő-
 nél nem régibb. Ama' szép *Sorel* Ágnes az el-
 ső Dáma vala, ki a' Haját Gyémánt reszketők-
 kel kezdé tzipfrázni. De leg-inkább a' Meditzisi
 Katalin alatt jöttek a' Gyémántok módiba. Ugyan-
 is minden lehető módra kezdtek a' Dámák élni
 velek, úgymint Hajban, Fülben, Nyakon, Bok-
 rétákban, Gyűrűkben, 's Kar-peretzekben. Ezen
 drága kövek akkor a' Gyöngyöket egészen a'
 módiból ki-tolták, mellyek az előtt a' Dámáknál
 olly igen nagy betsben valának. De leg-inkább
 azon mesterség, melly XIV. Lajos alatt fel-ta-
 láltatott, melly által némelly mesterek a' hamis
 Gyöngyöket olly tökéletesen tudták készíteni,
 az ő nagy ótsóságok által az igaz Gyöngyöknek
 kiváltképpen ártott. — Még mintegy 200. ez-
 rtendő előtt a' szép Nemnél szokásban vala tol-
 ból készített Legyezöket, nem különben egy
 szép Erfényt, 's Tű, Kés, és Olló tokot az öl-
 dalakon arany vagy ezüst lántzon viselni. A'
 Tobák-tartók (Pikfisek) sokkal újjabbak a' zseb-
 óráknál. A' Férjfiak első valának, kik 17-dik
 században a' Tobákkal kezdtek élni. Még most-
 is láthatni némelly kép-gallériákban ezen század-
 ból

ból olly írott-képeket, mellyeken egy Férjfi az ő jobb-kezében egy golyóbis forma Pikfiút tart, 's abból egy kis lyuk által a' bal-kezének hátára Tobákot hínt, hogy azt az órrához vihefse. 'S ez alkalmasint az első mód vala a' Tobák szívás-ban 's Pikfis vífelésben. — Az első Tükrök értz-ből valának, 's tsak a' Keresztes háborúnak vége felé kezdődtek az üvegből valók. Mondják, hogy az első Tükrök Sidonban készítették. A' Velentzések ezen titkot először ki-tanú-lák, 's ugyan az első Tükör-fabrikát Európában ö-k állították-fel. Frantz országban az első szerzé Kolbert 1665-dikben. — Hajdan egyetlenegy pohár szolgált az egész táblánál, 's a' Sz. Berlandát, a'mint mondják, az Attya tsak azért az örökségből (szuktzefsióból) ki-rekefztette, mert ő minekutánna utánna ivott, a' poharat először ki-törülte, tudván az Attyát rühesnek. Egyfzer kétfzer hónaponként meg-részegedni szint olly egészségesnek tartatott, a'mint esztendönként eret vágatni. Ama' híres Frantz orvos *Arnaud de Villeneuve* bizonyos Könyvében, *Arnoldi de Villanova Tractatus de regimine sanitatis*, ezen szokás-ról igen hofzason beszél, 's egyfzer'smind javal-lya. — A' 12-dik 's 13-dik század-béli orvosok azt vélték, hogy a' gyomornak természeti mele-gét a' fűszerfzámos étkek 's levek által, nem

külömben az erős borok által kellefsék meg-fegíteni. Ők a' gyümölcst-is akképpen osztották. Tseresznye, Eper, Szilva, Baratzk, és Dinnye az Afztal előtt evődött, hogy az utánna ett étkeknek 's boroknak melege az Ő úgy véltt ártalmas szerzését meg-gátollya. Utól étkeknek vagy-is dezertnek tsupán *adstringens* gyümölcsök választattak, úgymint Mondola, Dió, Mogyoró, Gesztenye, Pisztráts, Lasponya, 's Körtvély. — A' 13-dik században módiban vala nem tsak a' Fő Rendnél, hanem a' Közép, sőt a' Közrendnél-is a' meleg ivás. Némellyek az italokat a' tűznél melegítették, máfok szereztek ezt magoknak a' pirított kenyér által, a' Köz-ember egy eleven-szenet vetett-belé, vagy egy tüzes vasat bé-dugott, a' Gazdag pedig a' poharába egy melegített arany pléhet bé-mártott. Sokan a' bort tsak meleg vízzel itták. Erre nézve a' jéggel való ivás 's az itálnak a' jég által-való hütése, eleinten egy igen ostoba 's egétségtelen újságnak tartatott. De az Olaszok és Spanyolok ezt immár régen gyakorlották. Tőlök azt a' Frantzok a' 17-dik században fel-kapták, 's ezektől a' többi Európa-béliek. — A' Billárd játék nem igen régi. Mondják, hogy XIV. Lajos igen szerette ezt a' játékot, 's ez hozta volna leg-inkább módiba azt egész Európában. A' *l' Hombre*, eredete

te fzerént, egy Spanyol játék, a' *Primiera* pedig egy Olasz, mellyet a' IV. Henrik olly igen fzeretett. A' három Hét vagy-is *Trifette* Nápolyból származott.

13. A' Török Aszszonyi módokról.

A' Török Dámák tsak nem hasonló Ruhát viselnek, valamint a' Férjfiak, 's tsupán a' fejrevalójok más-féle, melly-is a' Török tartományok fzerént külömb-féle. Sőt a' lábbeliek-is igen hasonlít egymáshoz, 's tsak a' fejrevaló, 's nyak, és kar-ékefség külömbözteti Öket a' Férjfiaktól. Nálók egy azon öltözet tsak nem minden termethez jól áll, a' Török Szabó ritkán vesz mértéket, 's a' mestersége felettébb könnyen megtanúlható. A' Török Dámáknak Ruháikról legjobb adiat adhat minékünk azon kép, mellyet *Ladi Montagne* *) a' szép Fatimáról, a' Nagyvezér Kikája hitveséről, tett a' leveleiben. „ Ö, úgymond, ezüst virágos arany Brokátból egy Kaftánt visele magán, melly szorosan az Ö szép testéhez vala készítve, 's az Ö melyét igen gyönyörűen mutatta, mellynek semmi egyéb fátyola nem vala, mint az ingének az Ö felettébb finom

D 4

's

*) Ez egy híves Angoly Dáma vala, ki sok országban megfordulván, Konstantzinápolyban jó darab ideig mulatott, 's az útazását levelekben kiadta.

's által-látható patyolatja. A' nadrágja vala halovány vörös atlatzból, a' felső ruhája zöld és ezüftösből, a' Pántófely tzipői fehérből igen finomon ki-varva; az ő tellyes és gömbölyű karjait Gyémántokkal ki-rakott kar-peretzek ékesítettek, 's egy széles, egészen Gyémántokkal béborított öv a' testét övedzé. A' fején viseltt egy szegfű színű 's ezüftös Török kezkönyöt; az ő szép hosszú Haja fürtönként le-függött, mellybe egyfelől néhány Gyémánt reszketők bé-valának szúrva. „ — Rend szerént a' Török Dámák a' szobáikban mezítláb járnak, a' mi nékik azon okból nem esik nehezen, mivel minden szobáik szőnyegekkel ki-vagynak terítve. Ha pedig a' szobáikból a' kertbe mennek, tehát Kalapódia forma fa-talpokat vesznek lábokra. A' látogatáskor vagy a' Házból ki menéskor többnyire sárga vagy fehér atlatzból vagy szattyánból készültt tzipellöt viselnek. A' Török Asszonyi módi a' változásnak nints úgy alája vetve mint a' miénk. Mert minthogy a' Török fehér-fzemélyek sehatt egyébütt meg nem jelennek a' metseteken 's fürdőházakon kívül, 's ezek -is többnyire a' nagy házaknál otthon találkoznak, bál, és játéknéző házakat nem látogattyák, mert ezek Török országban nintsenek, 's a' házon kívül egészen bévagnak fedve, ahozképest a' Lukfzusban való

vetélkedés-is nálok divatban nem lehet. Ugyan azon okból, mivel szüntelen otthon mulatnak, femmi kefsztyűt sem viselnek, ki-vévén az úton, 's hideg időben. Az útfán femmi-féle Dáma a' ruháját meg nem mutattya, mert mindenik a' ruhája felett egy hofszú 's fehér vászonzból - való Talárt visel, melly ötöt tetétől talpig bé-borította, úgy hogy csak a' szemeit vehetni észre. Ők ezen ruhában hasonlók a' járó ijjesztőkhöz. Ellenben a' Keresztyén és Zsidó fehér-személyek nálok csak térdig fedezik magokat, úgy hogy az Ő tarka ruhájok alól ki-látszik egy kevésbé, mi miatt az egészen bé-fedett szegény Töröknék igen irgykednek 's neheztelnek reájok. — A' Török Dámák a' Toaletjeknél két jószággal élnek, mellyek nagy tekintetben vannak nálok, 's mellyeknek a' nevek: *Surmé*, és *Sulimé Surmé*, vagy-is *Kockbel* ón értzből készül, 's egész Ásiában módiban vagyon. Ez egy fekete igen könnyü porotska, melly egy kis Üvegben szokott tartatni. Ezen Üvegbe egy vékony réz drót bé-dugattatik, mellyre leg-ottan magától ezen por reá szál. A' drót az Üvegből vigyázva ki-vonattatik (mert meg-ütközve a' porát azonnal elveszti) 's a' szemnek egy szegletébe helyheztetik, erre mind a' két szemhéj bé-tétetik, 's gyengén a' szemnek más szegletére vonattatik.

Ez által a' szemhéj alatt két fekete vonás támad mellyek, a' Törökök' vélekedések szerént, egy szép szemet sokkal szebbé teszik. A' Török nyalka legények, sőt öregek-is, a' *Surmével* szint-úgy élnek, valamint a' Dámák. A' *Sulimé* egy festék vagy-is kendőző, melly a' bőrt fehérré 's fényessé teszi.

14. *A' szakálnak történetei.*

A' szakál a' viselésre 's borotválásra nézve szintúgy alája völt vetve a' fok változásnak, valamint a' világon minden egyéb módi. Ugyan-is völt olyan idő, midőn a' hosszú szakál böltsétséget és okofságot jelentett, 's midőn a' borotváltt állal-való ember szint olly tsúfosnak tetszett, mint most az ollyan ember tetszenék, a' ki a' mostani Társaságokban hosszú szakállal jelenne-meg. Ha ki a' Szakálnak tellyes Istóriáját akarná készíteni, az valóban meffze-terjedő 's jó nagy munkába kapna; tudni-illik ha minden nemzetnél ki-tenné a' hosszú 's kurta Szakálnak idejét, az ő tekintetének kelését 's vesztését a' régi Görögöktől 's Rómaiaktól lépdegelvén egészen a' mi időnkig. Én itt a' Szakálnak Istóriájából tsak egy kis ki-vonással szolgállok. — A' leg-hosszabb Szakál, mellyről a' történetes Könyvek emlékeznek, vala egy *Rauber von Talberg*

nevű Német vitéznek Szakálla, ki Maksimilián Tsásfár alatt élt, 's többnyire csak erős *Rauber*-nek neveztetett. Ő néki olly hosszú Szakálla vala, hogy egész földig le-botsáthatta, 's ottan meg-hajtván, a' végét öve mellé bé-tehette. A' másik igen hosszú Szakállal a' 14-dik Században jelentt-meg Párisban bizonyos tsalóka, ki magát Konstantzinápolyi Pátriárkának adta-ki, 's ez által a' tiszteletes Szakálnak ajánlása által mindenütt kedvesen fogadtatott, 's bő alami'snát fzedett. A' harmadik hosszú Szakálnak az Ura vala amaz Judeának győzője híres *Albuquerque*, ki azt szokása szerént a' Gála napokon egynéhányszor az övén által tekerte. — Első Henrik Frantz Király alatt az Udvariak 's az Előbb-kelők a' Szakállokat vége-felé hegyesen viselték. A' hegyes Szakál után jött módiba a' kerek, azután a' legyező forma, *en eventail*, annakutánna a' fodorított, még végre az el-múltt században minden Szakállak meg-szüntek. Ezen szűnés először Frantz országban történt, azután Német országban, 's végre nálunk-is mondják, hogy egy bizonyos tsunya betegség, mellyet a' Spanyolok Nápolyba hoztak magokkal Amérikából, 's melly a' Szakálnak és Hajnak ki-hullását szerzette, ezen Szakállak revoluziójának leg-nagyobb oka vala. Némelly nagy Urak, kik ezen betegség-

be estek, magokat igen szégyenlették, hogy a' jelét az ő rendetlen életjeknek nyilván kellefsék viselniük, Ők tehát magokat el-tökéltették, hogy inkább a' Szakálokat egészen le-teszik. Legottan a' példajokat ki szükségből 's ki hízelkedésből követte, 's lafsan-lafsan a' Szakálok borotválásának ezen új módija egy országból más országba el-terjedett. A' Szitzilia-béliek, Oroszok, és Kozákok leg-tovább maradtak hívek az ő Szakálokhöz. A' Német Tsáfzárók közül III. Ferdinánd leg-utolsó vala, ki Szakállat, I. Leopold pedig, ki Bajuszt viselt. — Tudva van mindeneknél, mennyi dolgába tellett ezen mi századunkban I. vagy-is Nagy Péternek, midőn az Orosz Szakálokat meg-támadta. A' Papoknak az ő Szakállas vagy Szakállatlan állók, már Fórtzius 858-diki átkának idejétől fogva, öszvevesztő alma vala a' Görögök 's Rómaiak között. A' 12-dik században a' nagy Szakálok olly igen valának módiba, főképpen a' Nemefségnél, hogy tsupán az Egyháziak, hogy a' világiaktól magokat meg-külömböztethessék, borotválkoztak, 's egy Szakállatlan ál a' Papi rendnek az ő bizonyos jele vala. De a' Nap-keleti Sz. Egyház ezt Eretnekségnek nevezé, 's az ő Baráti 's Püspöki olly igen ragaszkodtak a' Szakál viseléshez, mint valamelly hit-béli Ágazathoz, úgy hogy még

most-is a' Görögöknél egy Szakál nélkül-való Szentnek a' képe botránkoztató. A' Nap-nyúgati Sz. Egyház ellenben ezzel semmit sem gondolt. Mert ha bár némelly Szerzetesek az ő Szakállokat tovább-is meg-tartották, úgymint a' Kaputzinusok; a' többiek még-is a' világi Pappokkal együtt attól egészen el-állottak. — A' vendég Szakálnak módiját azok hozták-fel, kiknek a' természet ezen tzi-fráját nagyobb részében meg-tagadta. Ez illyen Szakálnak a' fel-találója egy Spanyol vala, kinek e' találmányát a' Hazájafiai leg-ottan annyira meg-szerették, hogy ki-ki az ortzáját borotváltatta, hamis Szakált viselt, 's azt szintügy változtatta, valamint most a' Parókát szokás. De ezen Szakállal-való fok vissza-élés az Arragóniai Királyt *Dom Pedrót* arra bírta, hogy azt 1351-dikben egészen meg-tiltá. Midőn *Renatus* Lotringi Hertzeg, Burgónyi Károlynak hóltt testét, ki 1477-dikben Nánfzinál ő ellene-való egy ütközetben el-esett, gyászba öltözött Udvari népével pompásan meg-látogatta, tehát régi mód szerént fel-vóltt öltözve, 's arany fonalakból egy olly igen hosszú Szakált viselt, hogy az az övét verte. — Ikkor a' Szakállal 's Bajusszal-való bánás tsak nem annyi időben teltt a' módis Férjfiaknak, mint most a' Hajjal-való vesződés. Hogy módi formát, szagot,

és színt kaphasson, kenettetett bizonyos a' végre készített lágy viasz Pomádéval. Estve mindenkor ki-mofattatott 's ki-fűsültetett, 's végre egy zsatskóba bé-dugattott, hogy az alvás közben meg ne romollyon. A' Férjfiak bizonyos kis keféket 's fűsűket hordoztak magokkal, hogy azt azokkal leg-ottan rendbe-hozhassák. Gyakor-ta a' Dámák az ő szeretőjöknek 's férjeknek tet-ték ezen szolgálatot, 's akkor felettébb nagyra betsültetett. — A' régi Görögök 's Rómaiak az ő első Szakállok zsengéjét (Pihét) egy Isten-ségnek szokták szentelni. Néró az első Szakál-lát egy Gyémántokkal ki-rakott arany Szelentzé-ben a' Kapitóliumi Jupiternek ajánlotta. Az el-ső Keresztyének-is ezen szokást meg-tartották, tsak hogy ők az ő először nyírett Szakállokat a' Mártiroknak szokták szentelni. Az előbb-kező személyek az ő fioknak első Szakállát a' Fő-em-berek által borotváltatták, kik-is az által az ő Komáik lettek. Egy más régi szokás vala, hogy az írott alkunak nagyobb erősítése végett egyne-hány Hajszálát a' Szakállából a' Petséhez ragasz-tottak, 's ezt az alá-írásban fel-jegyezték. Így bizonyos 1181-diki alkuban olvastatik: „ a' Sza-kállomnak három Hajszálát ragasztván a' Petsé-temhez. „ Gyakran a' Szakál zálogul 's kezesül szolgált. A' Szakálra-való esküvésnek nagy hi-

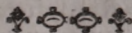
tele vala. A' gyásznak jeléül a' Szakállokat akkor fokban el-vágták, valamint azt ismét növéstették, minekutánna a' Szakál borotváltatott. Igen nagy büntetésnek tartatott, midőn valakinek a' Bíró a' Szakállát el-nyírette. — A' legtöbb Napkeletieknél a' Szakál még most is azon tekintetben vagyon, a' mellyben hajdan mi nálunk vala. Ha ki a' Törököknek a' Szakállára pök, vagy azt mondja néki, sz-om a' Szakállodra; tehát úgy meg-sérti őtet, hogy ő azt kéz leg-ottan vérig meg-boffszúlani. Ha mindazáltal nem esett kéz akartva, tehát a' sértőnek a' társát meg-kell követni, 's az ő Szakállát meg-tsókolni. A' Persák az ő Szakállokat feketére festik, de a' Törökök ezt illetlennek tarttyák. Ezeknél szokásban vagyon a' látogatóknak a' Szakállakat tömjény' szagával meg-füstölni. Egy Rabinus (Sklár) a' füstölővel a' vendég előtt le térdel, ki gyönyörködve a' jó szagot a' Szakállába szíjja. Minthogy Arab országban valamint az előtt nálunk, még most-is a' Szakál nélkülváló járás gyalázattal jár, ahoképeft Arabok-is, kik Niebuhr *) Inafsát szakál nélkül látták, azt vélték felőle, hogy valami tsint tett, mellyért az Ura a' Szakállától őtet meg-fosztotta. —

Sina-

*) Niebuhr-nak Arab ország által le-írott útazása nevezetes.

nában a' Borbélyok szüntelen az útfázakon fel 's alá járnak, 's a' hátokon mindent hordanak, valamire szükségek vagyon, úgymint széket, kendőt, vizet, 's a' Borbély szerszámot. Ők leg-ottan az útfázán 's kapu alatt borotválnak, 's nem csak a' Szakált el-verik, hanem a' szemöldököt-is rendbe-hozzák, a' fület ki-tisztíttyák, a' tagokat meg-egyengetik, 's a' hátat meg-kenik bizonyos kevés pénzért. Az Arab Borbélyok pedig merő víg és tréfás emberek. Ők egy fehér Turbánt (Tsalmát) viselnek, melly különböző-féle virágokkal ki-van tzi-frázva. A' karjaikat egész a' vállig fel-tűrik, tsak hogy a' rajtok ki-metszett virágokkal 's a' fok sebhelyekkel kérkedhesenek, mellyeket e' vagy a' miatt a' szívek Affzonya miatt kész akartva szereztek magoknak a' kés szúrás által, mert egy Arab Borbélyhoz meg-kívántatik, hogy egyszer'smind szerelmes és galánt légyen. Többnyire egy körülruhát, *Schürze*, viselnek magokon, 's széles réz övet, mellyen kis horgokon minden szükséges eszközök függve szemléltetik, valamint szinte egy kis kerekded tükör-is. Elöl egy hosszú négy újni széleltségű szijat hordanak, mellyen a' borotváikat meg-szokták húzni. Mind a' két vállokról egy egy kendő függ-le, mellyekkel az orzát 's kezeket törlik. Ők szint úgy, valamint

a' Sinai Borbélyok, az egész testet tisztíttyák, 's minekutánna kéznek, leg-ottan a' tükröt elő-tarttyák, mire a' fizetések következik. — Olasz, Frantz, és Ángoly országban a' Szakál borotválást a' Hajfodorítók teszik, mert a' Seborvosok, *Chirurgi*, szégyenlenének ottan ezen alaton szolgálátért fel 's alá futkosni. Valóban a' borotválás jobban-is illik a' Hajfodorítókhoz, 's az ember-is ezen szokással jobban jár, mert hogy egy ember által azt meg-nyerheti, a' mit különben nálunk ketten tesznek, már az időben ezzel-is fokot nyertt. Így nálunk a' Borbély Legények nem vetnék mesterségeket tsupa borotválásban, 's az Urok a' Seborvos nem annyira vólna megvetve. — Az Amerikaiak közül tsak az Eszkimok, 's még egy két Nemzetség a' déli Ámerikában egy kevésbé Szakállosok. Midőn ezen világ részének az Ő Szakállatlan lakofi az első Európaiakat meg-látták, leg-inkább tsudálkoztak az Ő akkori hosszú Szakállakon, melly nekik feletébb rútnak látszatott, 's igen sok nevetést okozott.

15. *Egy Szultán Affzornynak bizonyos Keresztyén Dáma által-való meg látogatása, 's a' Tulipán Innepnek le-írása.*

A' Mahomet nagy Szultánnak uralkodása alatt Azmá-nak, az Ahmet Tsáfzár' Leányának, 's a' követője Húgának, ki a' Báltya példája szerént igen hajlandó vala a' Keresztyénekhez, kedve jött egykor, magát egy Európai Dámával mulatni. A' Báró Tótnak *) a' hitvese, ha bár Török országban született-is, a' kívánságának megfelelt 's el-hívattatott, hogy a' Kis-affzornyával a' Szultánnét meg-udvarollya. A' külső Palénak gondvifelő Affzornyára bízattatott, hogy Őket illendőképpen fogadja, 's a' Szultánnéhoz hozza. Midőn tehát a' Szultánnénak Szerályához **) érkezett,

*) Ezen híres emberről a' Sokfélémnek Első Darabjában meg-emlékeztem, 's tsak azt említem itten, hogy az Attya Rákótzival az országunkat el-hagyta, 's a' Fia noha Török országban jó darab ideig mulatott és szerentsés vala, de végre még-is azt oda hagyta, és Frantz országba viifza-tértt, mostani Revolutzióban ki-költözött, 's nem régen nálunk Magyar országban Tartsán haltt-meg.

**) Ezen nevet: Szerály; nem kell a' Harem névvel öfzve-vegyíteni. Szerály tesz a' Törököknél egy nagy Házat, mellyben valamely nagy Úr lakik. Harem pedig egy olly Épületet, mellyben tsupán a' Fő-embereknek az ő ágyasaik 's rableányaik tartózkodnak, 's mellyekbe semmi-féle Férfi, a' fekete herélteken kívül bé nem mehet.

zett, három vas ajtón bé-botsáttattak, mellyeknél mindenütt fekete heréltek őrt állottak. Közülök azonnal egynehányan, fehér páltzákat kezekben viselvén, előre-mentek, 's az idegen Dámáknak útát mutattak egy udvaron által, melly ő reájok vólt bízva, 's egy nagy szobába vezették, melly vendégszobának neveztetett. Kevés idő múlva a' *Kiaja Kadun* vagy-is Szerályban a' belső szobáknak gondvifelő Affzonya meg-jelentt, hogy az idegeneket meg-tisztellye, 's a' rableányok, mellyeket magával hozott, segítették őket a' fátyoloknak le-tevésében, az alatt, hogy az Affzonyok el-mentt, hogy a' Szultánnénak a' meg-érkezéseket tudtára adja. Ez, a' vallása elő-ítéletéhez ragafzkodván, a' látogatást nem másként, hanem tsak kárpit alatt akarta nékik meg-engedni, úgy hogy ő mindent láthafson, őtet azonban az idegenek meg ne láthafsák. De minekutánna magát Tótné ki-nyilatkoztatta, hogy ő kéfz vólna leg-ottan ismét el-menni, ha a' Szultánné magát ő néki meg-látni meg nem engedné, végre reá állott a' Török Hertzegné. Már tehát időt kellett nyernie, hogy illendőképpen fel-öltözhefsék, 's Tótnét tsak arra kérte, hogy egy kis ideig várakozással lenne, míg hozzá a' szobájába bé-botsáttafsék. Kevés idő múlva a' gondvifelő Affzonytól 's egy fereg rableányoktól

bé-vezettettek, 's a' Szultánnét igen gazdagon fel-öltözve 's briliántokkal tele-rakva egy Szofán ülve találták. A' szobája fokféle arany és ezüst Lióni tafotákkal ki-vólt ispallérozva, holott a' székek helyett gyapottal meg-töltött 's drága tafotával bé-borított vánkosok szolgáltak ülésre. A' Szálában mind a' kétfelől hatvan könnyen fel-öltözött szép fiatal Leánykák két forban állottak, kik-is a' kezeiket a' melyekre kerefztül fektetve tartották. Mindjárt az első Komplimentomok után a' Szultánné azon szabadságról kezdett szólni, mellyel az Európai Affzonyok bírnak. Ő a' Haremnek szokásával azt egybe-veté, 's el nem hitethette magával, hogy a' férjhez menő Leány már a' mennyegző előtt a' Völegénnyel meg-esmérkedhesen a' szemérmének meg-sértése nélkül. Minekutánna még külömbféle kérdéseit ezen tárgyról tette, maga-is végre meg-esmérte az Európai szokásnak jobb voltát, a' természeti érzékenységeinek, mellyek a' tulajdon forsából származtak, helyt adott, 's igen panaszolkodott a' forsának kegyetlenségén, melly ötöt húsz esztendőkorában egy vén embernek hatalmába ejté, ki vele mintegy kis gyermekkel bántt, 's néki tsak irtózást és tsömört okozott. Végtére meg-haltt ugyan, mond tovább a' Szultánné, de vallyon szerentsésebb vagyok-

gyok-e mostan? én immár tíz esztendeje, hogy egy fő-rendű Basának felesége vagyok, ki, a' mint mondják, még elég fiatal és szép ember, de mink soha még egymást nem láttuk. A' Szultánné még fokkal több-féléről szólott az Európai Dámákkal, 's végre a' gondvifelő Affzonynak meg-hagyá, hogy őket illendőképpen meg-vendégellye. Ez tehát a' maga szobájába őket el-vezeté, hol egyedül ő vele az Afztalhoz ültek, az alatt hogy a' rableányok egy kerületet az Afztal körül tsináltak 's udvaroltak nekik. Midőn az ebédnek vége lett, 's a' Kávé bé-hozat-tatott, egyszer'smind pipák nyújtattak az Európai Dámáknak, mellyeket ők azonban el nem vették. Azután az említett gondvifelő Affzony a' vendégeit a' kertbe el-vezeté, hol egy szép mulató-ház, *Kiosk*, mellett, mellynél a' vendégek szoktak gyülekezni, egy új fereg rableány forban állott. Ezen fényes 's gazdagon fel-készült 's egy jó nagy tó felett épült *Pavillon* a' kertnek közepét el-foglalá, mellyből a' ki-látás igen szép vala. A' kertnek magas falait, mellyek ezen gyönyörű tömlötzt körül-vevék, minden-felől a' magasra növesztett ró'sa ispallérok a' szemek elől el-dugták. A' kertben tsak szük utak 's ösvények találkoztak, de azok mind ki-rakott munkával, (Mozaikkal) valának flas-

tromozva. Minden-felől a' fok szép virág faze-
kak 's edények állattak, mellyek a' szemnek gyö-
nyörű látást szereztek, 's az embert mintegy kí-
nálták, hogy közel egy Szofán az Ő illatos sza-
gokat használlya. Itt alig telepedtek-le a' ven-
dégek, midőn a' heréltek, kik eddig előttök
jártak, a' kertben más felé váltak, 's a' mu'sika
kezdett hangzani, mellyet tíz rableány véghez-
vitt, kik minden-féle darabokat játszottak; az
alatt, hogy egy gazdagon és buján öltözött le-
ány fereg a' tántzait mutatta, mellyek valóban
látásra méltók valának. Rövid idő múlva egy új
leány fereg meg-jelentt, kik mint férjfiak fel-va-
lának öltözve. Ezen ruha szerént-való férjfiak a'
vízen egymással egybe-kaptak, midőn a' vízen
úszó gyümöltsöt egymás előtt el-akarták kapdos-
ni. Végre az idegenek még egy kis tsónakban-
való sétálást tartottak ez említett vízen, hol az
evezősök hasonlóképpen férjfi ruhás rableányok
valának. Ezek után a' Szultánné szobájában men-
tek, tőle szokott tzeremóniával bútsút vettek,
's ugyan azon az úton 's olly formán, valamint
oda érkeztek, ki-vezettettek. — A' Herembe tsu-
pán a' fekete heréltek vétetnek-bé, 's Ők nem
egyébütt, hanem tsak a' Tsászfárnak 's a' Szul-
tánnéknak Szeráljában számosan találkoznak. A'
Basáknak igen ritkán vagyon közülök háromnál
vagy

vagy négynél több. Az ő karakterek mindenkor vad, haragos, és komor kedvű, mert a természet az ő meg-sértését benne szüntelen érzi. A' fehér Heréltek, kik nem olly igen rútak, csak a' Tsászárnál találkoznak, 's a' Szerálynak a' külső kapuját őrzik, de soha meg nem engedtetik nekik a' Harembe-való bé-járás vagy is a' fehérnéphez-való közelítés. A' feketék fokkal többre betsültetnek, 's azok közt-is főképen a' leg-rútabbak. Ezek közül tsupán a' *Kis-lér Aga* a' Tsászártól választatik, melly-is egy fő tisztség 's méltóság a' Török udvarnál. — A' *Tsiragam* vagy-is a' Tulipánok Ünnepe, melly az ő nevét a' kertben-való virágoknak szokásba vett meg-világosításától vette, ('s a' Tulipán a' Törököknek az ő leg-kedvesebb virágok) egy olly mulatság, mellyet a' Török Tsászár gyakorolta szokott tartani, 's melly nekünk az ő mulatságiról egy adiát adhat. A' Tsászári Haremnek kertje, melly kétség kívül fokkal nagyobb lehet, mint az *Azma* Szultánnénak a' kertje vala, de alkalmasint színt úgy néz-ki, ezen éjjeli mulatság helyének szolgál. A' számtalan fok és gyönyörű edenyek, *Vafen*, az ő természeti vagy mesterséges virágaikkal csak nem egyik a' másikon állanak, 's véghetetlen fok métséktől; 's mindenféle színű lámpásoktól meg-világosíttatnak; köz-

tők 's utánnok a' tükrök fel-vannak állítva, mellyek a' fényt még annál inkább szaporítták. A' tzipra bóltokban, mellyek sokféle szép és drága árukkal meg-vannak rakva, áll a' Szerálynak fehérnépe, kik mind Kalmárok fel-vannak öltözve, 's árúlnak. A' Szultán Affzonyok, kik Néneji, Húgai, Unoka-leányi, vagy más Rokoni az uralkodó Tsászárnak, ezen Ünnepre hivatalosok, 's Ők és a' Szultán ezen árukból vesznek, mellyekkel egymást meg-ajándékozzák. A' tántz, mu'sika, 's a'féle játékok, valamint az említett vízi tsata, a' mulatságot egész éjfélig el-vonnyák, 's ezen falak közt egy szempillantásnyi örömet szereznek, mellyeket jobbára tsupán a' szomorúság tölt. — Vannak mindazáltal fokban, kik azt hiszik, hogy a' Török Affzonyok nem annyira irigylik a' mi fehérnépünknek az Ő szabadságát. Mert hogy a' Törökök az Ő feleségeiket vagyis ágyasaikat igen kényesen tartják, a' való és igaz. A' Török Affzornak leg-kifsebb gondja fintsen a' házi-gazdaságra, hanem tsupán abban töri fejét szüntelen, miként tölthesse leg-jobban kedvét az Urának. Azután az - is szerezheti a' maga forsával-való meg-elégedését, hogy mivel a' szabadságot soha meg nem kóstitta, leg-kifsebb vágyódása fintsen azután. Tudjuk azt pedig igen jól, hogy *ignoti nulla cupido.*

16. *A' Magyar tudós Újságról.*

A' Jénai *Litteratur Zeytung* módjára nyelvünkön írandó tudós Híreket már régen kívánják az ahoz értő Hazafiak, mert az által nem csak az új munkák hamarább meg-esmértetnének Hazánkban, hanem a' jók javasoltatnának, 's a' rosszak felől a' vevők meg-intetnének előre, hogy a' pénzeket érettek el ne vesztegefsék. Főképpen a' Magyar nyelvű munkákat híven és hízelkedés nélkül kellene rostálni, úgy mindazáltal, hogy a' Szerzők tellyes emberséggel meg-kímeltetnének, 's csak a' munkáknak gántsaik mértékletesen ki-tétetnének. Tsupán ezen Újságnak fogyatkozása szerzi, hogy olly gyakorta a' vevők a' Könyvnek homlok írása által meg-tsalattatnak, 's derék munka helyében holmi hitványságot vesznek: mellynek egyedül a' fűszerfám, héring, és fajtárrosok vehetik hafznát Mártziálistnak ama' verse szerént.

Ne toga Cordillis, ne penula desit Olivis.

Minthogy pedig még mostan a' Magyar nyelvű Könyvek nem olly igen számosan nyomtattatnak, ahozképest a' régicbb Magyar nyelvű munkákat is lehetne rostába venni, vagy pedig más nyelvű Könyveket-is, mellyek Hazánkban időről-időre világot látnak. Távoztatni kellene főképp-

pen ezen tudós Újság írónak, hogy a' kevés érdemű munkákat hízelkedésből felettébb ne magasztalja, 's azokat, kik holmi fűzfa versekben, vagy veréb hangú folyó-beszédben valamelly Könyvet készítettek, ha bátor Bárók vagy Grófok-is, halhatatlanoknak leg-ottan ne nevezze. Ellenben azoknak munkáit, kik más valláson vannak, tsupán gyűlölségből le ne gyalázza, azaz: gántsokat erőn erővel benne ne keressen, hanem egy pártatlan 's részre nem hajló Bírótköveksen.

17. *A' rosszúl írott Magyar Könyvekről.*

Befsenyei, Batsányi, 's több egyéb Magyar íróink azon panaszkodnak, hogy annyi rosszúl írott Magyar Könyvek jönnek a' világra, melyek a' Magyarokat a' Magyar Könyvek' olvasásától felettébb el-idegenítik. Révai-is ezt káros dolognak nevezi, 's erről egy helyett így versel:

Szép dolog írással támasztani félre hanyatló

Nyelvünket, 's jelesebb gonddal emelni betsit.

Vajha tsak, a' kik azon vannak, nem véttene abban

Buzgódó gondjok nagy tüze lángja miatt.

Hogy mikor, el-dültét szánván, fel-emelni akarják,

Botlott láboknak meg-tsuszamása nagyobb.

Én mindazáltal, ezen derék írónak engedelmeivel, ez eránt egy kevésé másként ítélek.

Mert

Mert hogy a' roffzúl írott Könyvek nem tsak mi nálunk, hanem minden Nemzetnél-is találkoznak, arra bizonyság talán nem kívántatik, külömben a' fok roffzúl írott Német Könyveket elő-lehetne hozni. A' Könyveknek roffzúl írása főképpen azon Nemzetnél el-kerülhetetlen, melly a' nyelvének Litteraturájával még tsak kezd esmérkedni. 'S mi tagadás benne, ha azt állítom, hogy mi Magyarok egy olly Nemzet vagyunk, kik a' szép tudományokra még tsak a' szemeinket kezdjük törülgetni. Hogy köztünk régólta tudós és tanúlt emberek találkoztak, azt ki-ki meg-engedi, de hányan valának azok, 's mitso-da nyelven? Én ugyan a' roffzúl írott Magyar Könyveket nem dítsérem, de egyszer'smind a' hafznokat el nem hallgathatom. Ugyan-is a' roffszúl írott Könyveink több hafznot hoztak nyelvünknek talán, mint-sem azt egyvalaki vélné első tekintettel, mert, a' mint egy tudós Barátom jól észre vette, a' roffzúl írott Magyar munkák bosszontják az ahoz értő Magyarokat, 's egyszer'smind arra ösztönözik, hogy a' Hazának jobbakkal kedveskedjenek. Ugyan azon Barátom, midön egyszer előtte a' kevés jól írott Magyar Könyvekről panaszolkodtam, azt adta válaszul, hogy a' nyelvünknek még igen kevés roffz Könyve volna, mint-sem hogy fok jó Könyvek-

vekkal bővölködhetnék, 's valameddig kevés roszúl írott Könyve lesz, mind addig minden bizonnyal igen kevés jól írott Könyvet mutat-hat elő, 's azt más Nemzetek' példájával-is meg-bizonyíthatná.

18. *Mátyás Királynak a' Misés és Imádságos Könyvéről.*

Brüsszelben az Udvari Könyvestárban, több ritka Könyvek között láthatni Mátyás Király udvari Kápolnájának igen nagy árrú Misés Könyvét, melly 1485-dlkben készültt. Ezen Könyvnek, a'mint sokan tarttyák, Rómában sints párja. Mindenfélől a' fok finom 's gyönyörű kép-írást és aranyozást találhatni benne. Valóban tsupán ezen Könyvnek látása kedvéért ezen Könyvestár meg-érdemli, hogy minden Brüsszelen által utazó Magyar meg-látogassa. Ezen Könyvnél fényesebb egy Könyvet nem igen találni Európában, mert azon Misés Könyv, mellyet Londonnál Lambetben láthatni, noha melly fényes-is, de ezzel tsak ugyan fel nem tehet. Valamelly idegen ezen Könyvet még eddig meg-szemlélte, mindenik egy szájjal vallya, hogy mását még soha nem látta. Azt, a'mint értettem, Mária Királyné, a' szerentsétlen Lajosunknak özvegye, magával Brüsszelbe hozta, ki, a'mint tud-

tudva vagyon, özvegységében a' Német alföldet kormányozta. — *Blainville* utazási között egy helyen azt említi, hogy Rómában a' Vatikánom₁ Könyvesházban akadt Hunyadi Mátyás Királynak kézzel írott Breviáriumára, melly Könyv fok igen gyönyörű képeket foglalna magában, 's 1487-dikben készültt volna bizonyos Anton Márton (*Martin Anton*) Pap által, 's vörös bársonyba volna bé-kötve.

19. Az Orosz országi Magyar országról.

Az Oroszok azon hitelben vannak, hogy a' mi Eleink Jugrából származtak, melly tartománynak a' lakosít ők mái napig *Ugrik*-nak nevezik. Ha ezen *Ugri* nevű nép, melly neven minket a' mi Magyar országi Tótjaink-is neveznek, *) velünk rokonságos-e, valamint némellyek akarják, nem tudom, de hogy az Orosz Birodalomban velünk atyafi, az-az: Kun és Magyar származású népek találkoznak, abban bizonyos vagyok. Minden bizonnyal az elsőre tekintett ama' Nagy Péter Tsászfár-is, midőn Bétsben-való mulatásakor

*) Tsak hogy Gyé helyébe Hával mondják-ki, az-az *Uhri*, mint fok egyéb szavakban-is mivelnek, mellyek külömben az Oroszoknál 's Tótoknál egyféleképpen hangzanak,

kor egynehány Magyar Gavallérral öfzve-akad-
ván, öket az ö fzőkevényinek trefából nevezé,
mivel öket, vagy-is inkább az Eleiket, az or-
szágából ki-költözötteknek vélte. — Az Angoly
Coxe az ö Orosz ország által-való útazása le-írá-
sában, holott a' Moszkó városában találkozó
Kremelint le-írja, annak egy Kapuja felett kö-
vetkező fenn-írást említ: Joannes Vasilii Dei
gratia magnus Dux Volodimerie, Moscovie, No-
vogardie, Tiferie, Plescovie, Vetitie, Ongarie,
Permie, Buolgarie, et aliar. totiusque Raxie Do-
minus Anno tertio Imperii sui has Turres con-
dere fet. statuit Petrus Autonides Solarius Me-
diolanensis Anno nat. Domini 1491. K. Julii.

20. *A' régi Magyaroknak istenes Szer-
tartásokról.*

En el-hitettem magammal, valamint szinte
ama' régi Történeteinket jól esmérő Kornides,
hogy a' mi nem Keresztyén Eleink a' Márst*)
és Herkulest, kiket némelleyek Isteneiknek neve-
zik, soha nem esmérték. Az ö istenes Szer-
tartások abban állott, a' miben még most-is az

Os-

*) A' mi a' Mars Pallosát illeti, mellyről fokban azt
írják, hogy Etele alatt találtatott-fel 's néki ho-
zattatott, arról, ha igaz, azt tartom, hogy azt
kész akartva maga Etele tsak azért hrdette-ki,
hogy a' katonái annál bátrabbak vólnának mellette.

Ostyákok, Vogulok, 's egyéb Észak felé lakó Kun nemű úgy nevezett Pogány népeknek istenes Szer-tartái. Béla Király leveles Tisztjének *) a' mi leg-régibb Történet-íróknak Istóriájában olvassuk, hogy midőn Árpád az országot a' Vezéri által el-foglaltatta, valahányszor azoktól jövő követek jó hírrel érkeztek, mind annyiszor az Isteneknek nagy áldomást tétetett, fok barmokat öletvén, 's bőven vendégeskedvén. Ezt az említett Északi meg nem keresteltt népek még most-is tselekszük, valahányszor a' szerentsés vadászatból vagy halászatból meg-térnek. Az áldomásra vagy-is áldozatra meg-öltt barmokat az Eleink meg nem égették Rómaiak' módjára, hanem meg-ették, a'mint ezt még most-is teszik az említett Északi népek. 'S ez úgy vélem sokkal okosabb Isten' tisztelése, mint-sem

a'

*) Ötet egynehány Magyar nyelven Írók a' Király Íródeákjának nevezik, de felettébb rosszúl. Mert ő a' Király Notáriusfa vala, melly nevezet, a' Bélák alatt annyit tett, mint mostan Kantzellárius, az-az: Fő leveles Tiszt. Ezek Sz. Istvántól fogva egész a' mostani Századig egyedül Papok valának, többnyire Püspökök vagy leg-alább Prepostok, mert rész szerént tsupán a' Papok értettek ama' régiebb időkben a' Tudományokhoz és Íráshoz, rész szerént pedig a' Királyok oily hitelben valának felőlök, hogy 'ök vólnának a' Királyi titkokra kiváltképpen érdemesek.

a' Pogány Rómaiaké. Ők illy alkalmatofsággal igen vígan valának, ettek, ittak, 's vígadoztak. Azonkívül nékem úgy tetszik, hogy nékik semmi feltett, faragott, vagy öntött bálványok nem vala, 's tsupán egy mindent teremő 's tethető Vagyont (Istent) esmértek, noha a' mellett fok babonaságok lehetett. De hol a' világon az a' Vallás, melly minden babonától ment lenne? Hogy az Írók, 's nevezet szerént az említett Bélának Notáriusja Isteneket emleget, kiknek az Árpád Magyarjai áldomást tsináltak, az talán attól jöhet, hogy mind ő, mind pedig egyéb régi Íróink Keresztyén Papok 's többnyire Barátok valának, kik minden meg nem keresztelte népet bálványozóknak tartottak mint még most-is fokban a' Zsidókat, 's Mahomet és Konfutz követőit Istent nem esmérőknek lenni helytelenül tarttyák.

21. *Némelly írott 's nyomtatott Magyar Régiségekről.*

A' Magyar nyelven írott leg-régiebb Kézírásnak fokaktól tartatik a' Sz. Margit *) élete, melly hajdan a' Pofonyi Sz. Klára Apátzáinál

(ki-

*) Ez a' Királyi Szűz vagy-is Hertzeg Kis-asszony, ki a' Nyúlak szigetében Buda mellett Apátza valz, tsak a' Magyaroktól neveztetik szentnek, mert a' Római Pápa még eddig szentnek nem kanonizálta.

(Kiket egyebként Magyar Apátzáknak hívtak) tartatott, 's most, a'mint hallom, a' Bétsi Ts. Könyvesházban vagyon. Ezt Práj Úr Nagy-Szombatban 1770-dikben ki-nyomtatta. — Ennél fokkál régiebb ama' Halottak felett szokott mondaní rövid Beszéd, melly egy Könyvében a' Pofonyi Káptolonnak találkozik, 's így kezdődik: *Láttjátok Feleim szemetekkel*, de fokkál külömb ortográfiával. Ezt Sajnovits Úr *) azon Könyvében elő

*) Ő Kegyelme meg-akarja mutatni ezen Kéz-írásból, hogy a' mi mostani nyelvünk a' régítől el-változott, engem' mindazáltal még ebben meg nem győzött. Mert ha ki-veffzük a' he on és ifa szavakat, a' többi mind a' mostani szavainkkal meg-eggyeznek. Mert I s e m u c u t helyében kellett volna olvasni Práj Úrnak, ki ezen Írásnak az eredetiből első le-írója vala, I s e u n c u t, mi-is nem más, hanem Ősönköt, F e z e helyében pedig F e j e szavat. Ugyan-is bizonyos vagyok benne, hogy ha ezen régi Magyarorságnak írója a' mostani Ortografiánkat értette volna, úgy ezen írás a' mostani nyelvünkkel csak nem mindenben meg-eggyezett volna. Mert ezeket: Z u m t u c h e l, c h o m u v, p a r a d i f u m u t, v o l o v, g i m i l c e t u l, m u l c h o t i a, bizonyosan így írta volna: szemetekkel, hamu, paradicsomot, való, gyümöltstől, mulhattya. A' mi a' v o g m u k szavat illeti, azt úgy hízem, hogy Práj Úr v o g i u n k helyében nézte, olvasta, 's írta, mellyet már mostan így írunk: vagyunk. Találkoznak némellyek, kik ezen régi Magyar-

elő hozza, mellyet a' Láp és Magyar nyelv hasonlóságáról ki-botsátott. — Tsak nem azon időbelinek látszik ama' régi Ének-is, mellyet Dugonits Ur Etelkájában 's Révai Ur Elegyes verseiben közlöttek a' Közönséggel, 's így kezdődik: *Emlékezziünk régiekről, a' Szittyából ki-jöttekről.* Ezt az Éneket Kornides első lelte-fel, ki-is idővel Práj, Dugonits, és Révai Urakat részefsé tett benne. Práj Ur ugyan meg-ígérte, hogy majd bővebben fog rólla szóllani *in Analectis ad scriptores Hungariæ*, de ezt mind eddig bé

ságnak Íróját Tót embernek tsak azért tarttyák, mert egynehány Magyar szavaknak benne Tót ejtések vagyon, úgymint halálnec, foianec, archaŋgelt, angelent, jovben, rezet, mellyeket most így írának: halálnak, fiainak, arkangyalt, angyalit, jóban, részt. Nem külömben a' Milostben vagy-is Milost szó miatt, melly valóságos Tót szó, 's még most-is annyit tesz a' Tótoknál mint nálunk Malaszt vagy-is kegy, kegyelem, kegyefség, Gratia, Gnade. De azok nem veszik észbe, vagy nem akarják észbe venni, hogy a' mi Malaszt szavunk, melly még most-is az Üdvezletben elő-jön, a' Tót Milostból eredett, 's eleinten Milostnak mondathatott Eleinktől-is. Hogy a' Malasztunk Milostból származott, azt egy pártatlan Magyar se' tagadhattya, ki a' Tót nyelvet tsak valamennyire érti. Azután ki tudja, ha nem mondatott-e akkor halálnak, fiainak, jóban és részt helyett helyesen: halálnek, fainek, jóben, és részt?

bé nem töltötte. A' más két tudós Író pedig ámbátor régi írás módjával (Ortografiával) ezen Éneket ki-nyomtatták, de abban egyik a' másiktól igen el-ütnek. Énnékem úgy tetfzik, hogy ha Kornides az eredeti Kéz-írást vagy leg-alább annak hív mását bírta, 's azt velek közlötte, e' két tudós Piarista Urak nem vóltak egészen hívek ahoz. Révai ugyan önnön maga meg-val-lotta nékem, hogy ő a' régi eredeti Kéz-írást nem látta, 's a' Gothus betűkkel tsak azért nyom-tatta, mivel egy valóban régi darab. En ugyan (ez a' tudós ember meg-botsáfson nékem) ezen tselekedetét helyben nem hagyhatom. Mert ez által fokakat el-hitetett, hogy az említett Éneket valóban azon írás' módjával 's olyan betűkkel írva találta. Ha én ezen régi darabot a' Közön-séggel közlöttem vólna, tehát vagy egészen mos-tani írásunk' módjával adtam vólna elő, vagy pedig, ha az eredeti Kéz-írás kezemben lett vólna, azt egészen híven le-máfoltam vólna. 'S minthogy az illyen régi Kéz-írásinkban gyakorta olly pontos 's vonásos betük-is találkoznak, melyek a' Konyv-nyomtató műhelyekben sehatt nintsenek 's nem-is vóltak, ahozképest, minthogy az említett Darabok úgy-is nem nagyok, azokat egészen rézre ki-vágttam vólna. És ugyan olly híven, hogy még az írás-béli hibákat-is nem

bántottam volna, mert mi fokszor azt-is hibának nézzük a' mi nem az. *) Így Révai Erden helyett Erdőt tett, holott Erden jól vala. Mert tudni-való, hogy Erd, melly mostan Hanfabégnek neveztetik, egy Fehérvármegyei Helység, melly Százhalomhoz, Kellenföldjéhez, és Tétényhez közel vala. Ezen Ének minden bizonyal a' Lant mellett szokott vólt énekeltetni, 's el-lehet azt még most-is danolni szinte azon nótára, valamint a' Templomban szokás a' Jövel Szent Lélek Ur Istent. 'S ki tudja, ha ugyan ezen a' nótán nem énekeltetet-e hajdan-is. — Ama' fokaktól említett Florentziai Könyvesházban-való Magyar Könyvet, melly még Kún betűkkel írva vólna, úgy szinte minden egyéb Kún betűkkel írott

*) Főképpen a' Tudóskák ezt igen gyakorta teszik, kik ha mit nem értenek, leg-ottan hibának vélik 's meg-változtatták. Így jártam magam-is a' munkáimban többhelyett. Többi közt Útazásimnak 330-dik lapján, hol Kéz-írásomban ez vala Párisnak la Ville részében fainte Opportun kvártélyában 's la Ferronerie útszában 1610-dikben ölte-meg a' gonofz Ravailac IV. Henriket a' Frantzoknak ama' jó Királyokat. Egy valaki, kinek a' Kéz-írásomat adtam, hogy azt a' nyomtatásnak által-adná, 's a' nyomtatásbéli hibákat jobbítaná, ezeket így meg-változtatta: Párisnak --- 's la Ferronerie útszában 1610-dikben ölték-meg a' gonofz Ravaillyok alacsony lelkek IV. Henriket. s' a' t.

írott Könyveket mesének tartom. Az említett Könyvet Florentziában már egynehány Magyar kereste, de fel nem találhatta. — Báthori László Sz. Pálnak szerzetese fokaktól mondatik, hogy a' Szent Írást egésszen Magyarra fordította volna még Hunyadi Mátyás Királyunk alatt, melly Kéz-írása, Veszprémi Ur szerént, még a' mi időnkben Elefánt nevű Nyitra Vármegyei Paulinus Klastromban tartatott volna. De minthogy azt tsak hallásból mondja, és senki nem említi, hogy látta vagy olvasta volna 's hol legyen mostan, úgy nem lehetünk felőle bizonyosak. — A Magyar nyelven nyomtatott Könyvek között mostan elsőnek 's leg-régiebbnek tartatik azon Könyv, melly Sz. Pál' Leveleit foglalja magában Komjáti Benedeknek fordítása szerént. Ezen Könyv Krakkóban 1532-dikben *Victor* által nyóltz rében nyomtatott. De minthogy én a' Könyvet soha nem láttam, egyebet felőle nem mondhatok, hanem tsak a' mit másoknál felőle olvastam. Hogy tudni-illik Deák Elő-beszédje vagyon Frangyepan Katalinhoz Prényi Gábornak özvegyéhez. Elég az hozzá, hogy ez a' mi első 's leg-régiebb nyomtatott Könyvünk. — A' második nyomtatott Könyvünknek nézhettyük Pesti Gábornak Uj testamentomát, melly Bétsben 1536-dikban in 8-vo ki-jött. A' Homlok írása így vagyon: *Novum*

Testamentum seu quatuor Evangeliorum volumina lingua Hungarica donata Gabriele Pannonio Pestino interprete. Wj Testamentum Magyar nyelven. Cum gratia et privilegio Romanæ Regiæ Majestatis ad quinquennium. 1536. Az Olvasóhoz-VALÓ ELŐ-beszéde deák. A' Könyvnek végén ezek vannak: Vienna Pannonie Joannes Singrenius suis ac Joannis Metzger Bibliopole expensis XVII. die mensis Julii excudebat Anno M. D. XXXVI. 's ez Magyarúl is következik. Elöl és hátul a' négy Evangyelistáknak a' Képe látszik. — A' harmadik nyomtatott Könyvünk ugyan ezen Pesti Gábortól fordított Ezópus Fabulái, mellyek hasonlóképpen Bétsben 1536-dikban ki-jöttek. De ezen Könyvről, minthogy kezemnél vagyon, sokkal bővebben fogok szólni.

22. *Pestinek Ezópus Meséiről.*

Ezen Könyvet, valamint írást, Pesti Gábor fordította, és *Singrenius* János nyomtatta Bétsben 1536-dikban. A' Könyv kisebb nyóltz rében nyomtatott felében még *Gothus* betűkkel, mert a' meséknek titulusaik 's ezen apró betűk k. w. y. z. mindég *Gothus* betűkkel vannak ki-téve. A' levelek csak egy felől vagynak meg-számolva, de a' betűzés alatt a' Könyvkötőkért benne már meg-vagyon. A' papirofsa kiváltképpen igen jó

és erős. A' fordító mesékből vehető minden tanítást vagy-is tanúságot (ezt Pesti nevezi Fabula értelmének, mert ő a' Fabulát mesének még el nem merte nevezni) három egyképpen végző versekbe foglalta. Az Olvasóhoz való Elő-befzédje hasonlóképpen deák mint az Uj testamentomához, 's így kezdődik: *Cum videam omnes fere mortales, ac orbis terrarum nationes mira translationum copia scatere,* (hát ha még most élne, mit mondana?) *passimque hac in re operam navare, ut in cumulum decoris Patriæ eorum semper aliquid adjiciant, quo et linguam et ingenium suorum acuant, et latius diffundant, cur quæso non liceat mihi quoque linguam et ingenium nostrorum doctrinis veterum sapientum pro mea virili exornare, et Patriæ, cui semel omnes debemus, studere?* 's a' t. Sehutt az egész Könyvben pontokon kívül valamelly *accentus* a' magán-hangzókon nem találkozik, úgymint *a, é, í, ó, ú*; 's nem-is mondhatni, hogy azokat mindenütt duplázta volna, valamint ezt némellyek tselekedték, midőn *átsot, bért,* és *sót, aatsnak, beernek,* és *soonak* írták, kivévén olykor 's ezen két rövid szóban *és,* 's *én,* mert ezeket mindég *ees*-nek, 's *een*-nek tette. Mindenütt az egész Könyvben az *ö* helyett *ew,* *ü* helyett *y,* *ts* helyett *ch,* és *sz* helyett *z* találkozik. Hogy a' Könyvnek ortografiáját jobban

meg-esmértetsem, ihol a' Könyvnek első 's utolsó levelét, 's még azon fellyül egy két meséjét hozom-elő. Az első levelének első lapja így van: *Aesopi phrygis fabulae, Gabriele Pannonio Pesthino interprete. Esopus fabulay, mellyeket mostan wyionnan Magyar nyelwre fordítot Pesthi Gabriel. Horatius in arte poetica. Nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres. Plinius libro 36. capite 12. Aesopus fabularum Philosophus.* — Utolsó levelének másik lapja pedig így van: *Viennæ Pannoniæ in officina Joannis Singrenij mense Augusto Anno M. D. XXXVI. Nyomtatot Bécbbe Janos Syngrenius myhelyébe Kys-azzony hauaba. Ezer ewt zaax harmyczbat Extendewbe.* Ezután következik a' Magyar országnak meg-koronázott tzimere, mellyet két Párdutz tart, belől az első mezőn szemléltetnek a' négy folyók, a' másikon a' dupla kerefzt a' szokott három hegyen, de a' kerefzt alatt-való korona hibázik, a' harmadikon ismét a' kerefzt a' hegyekkel, 's a' negyediken a' folyók újra. A' tziper alatt ez van nyomtatva: *M. Jodocus Nasz. Anno M. D. LXVIII.* Mit akar ezen név 's esztendő itten, bizonyosan nem tudom. De, a' mint vélem, nem más, hanem hogy az említett esztendőben bizonyos Nasz Ur ezt a' Könyvet bírta, ki-is a' nevét 's esztendőt ahozkészített réz stemplivel vagy-is öfzve-tett ón betük-

tükkel ki-nyomta. Ugyan ezen név 's esztendő ezen utolsó levélnek első lapján-is alól látszatik hasonló betűkkel, mellyek a' Könyvnek egyéb betűitől egésszen más-félék. A' mesék így vannak.

A' Zaykorol.

Zayko eczer fel ekefyte magát a' pauanak tallayba, ees mykoron maganak ew maga zepnek lattatnek meg wtala az ew feleyt, ees mene a pauak kewzybe. Amazok mykoron meg ewsmertek volna az ew chalardsagat, a balgatag madarat meg-foztak a nem ew tallyatol, ees wereffeggel illettek, oztan el haza zegyengtek.

E r t e l m e.

Myndennek ew magát iol meg kel roftalny,
Ees ewnnen feleyt megnem kel wtalny,
Ha zegyent feyre nem akar zyrkálny.

Az Farkasokrol ees Boranyokrol.

Farkasoknak ees boranyoknak természet zerepent walo egyenetlensegek wagyon myndenkor. Eczer frygyet zerzenek ees myndenfelewl egymasnak zalogot adanak. A farkasok adak twzon az ew kewlykeyt a boranyok kegyg az ebeknek feregyt. Mykoron immaran a iwhok ees boranyok femmyt nem felnenek. A farkas fyak az annyokhoz keuankoznak wala ees nagy ordytaft

teznek wala. Akkoron a farkasok azt meg halwan mynd frygyeket mynd hyteket meg zegek, ees az iwhokat (myert hogy ebek nem wala, ky ewket otalmazna, mert twzon a' farkasoknak attak wala) kezdek meg zaggatni.

É r t e l m e.

Walakynék ellensege nagy wagyon,
Frygyet annak oly ok alat aggyon,
Hogy az ewnnen ereye kezenel maragyon.

Az Erdewrewl ees paraszt Emberrewl:

A mely idewbe a fak ys zolnak bezelnek wala, egy paraszt ember mene az erdewhez, kerwen ewtet hogy hadna belewle egy zekercze nyelnek walo faat wagni. Az erdew meg enge-de. A paraszt ember mykoron feyzeyet meg kezytette wolna, kezde az erdewbe a' faat egyenkent mynt le wagny. Az erdew magat ezebe weue ees itewttet igen meg banna, de kesen penitencia wala, mert semmyt nem haznala bannattyawal.

É r t e l m e.

Kerlek ved iol ezedbe, ees ted el betegzedbe,
Ees legyen myndenkoron ez emlekezetedbe,
Hogy mynt az erdew kart newaly chelekedetedbe

Ed-

Eddig *Heros*, *Held* Bajnoknak mondatott Magyarban némellyektől, máfoktól Vitéznek, 's némellyektől Hérónak. De a' Bajnok igazán nem *Heros* hanem *Pugil*, *Athleta*, a' Vitéz tsupán *Miles* vagy-is Katona, 's a' Héró deákból szükségtelenül vett és kortsos Magyar nevezet. Pesti ebben a' Könyvben Hősnek nevezi, midőn így hozakodik elő: „ Mykoron egy ember fok fewldet iart volna, wegre haza iewe, ees kezde fokakat bezelleny, kiket ew ember modta ees wgy mint hews chelekedet volna az kywyl valo tartományokba. A' tewbbi kewzzewt azt ys kezde predikalny, hogy a' Rodbelyeket zewkesbe mynd meg hallatta volna, 's a' t. „ Észre kell ugyan venni, hogy már Pesti nem mondja Rodusiakat, Rodusiánusokat, vagy Rodensifeket, hanem Rodbelieket, 's méltán megfégényítheti ama' Magyar Írókat, kik szüntelen még most-is a' Magyarban Venetziánusokat, Amerikánusokat, Neápolitánusokat, Hannoveránusokat, 's Ruffzusokat emlegetnek, mintha Magyarban magyarul nem nevezhetnék ezen Népeket tiztábban: Velentzeieknek, vagy, a' mint Eleink nevezték Velentzéseknek, Ámerikaiaknak, Nápolyiaknak, Hannóveriaknak, 's Oroszoknak. Az említett Könyvben találatnak még több illy régi 's más feledékenységbe mentt szavak és szó-

zatok. Illyen a' *Tuzonadás* (Tufzonadás) mi-is annyit tett mint *Kezesüladás*. Illyen a' *Tarattyú*, melly szó mit tett légyen, magam sem tudom. Többi közt tsak nem mindenütt ezen Könyvben találkozik, *kegyg* pedig helyett, *ugyan* úgy helyett, *ilyen* így helyett, *hogynem* hogy sem helyett, *ismég* ismét helyett, *kazdag* gazdag helyett, *lovag* és *lovagos* lovas helyett, *pychek* ptrütsök helyett, *kesély* fas helyett, *wnoswntalan* szüntelen helyett, *wigazni* vigasztaltatni helyett, *eszterag* gólya helyett, *barátos* barát *amicus* helyett, *orwok* tolvajok helyett, 's t. af. Ez elég légyen. Ezen ezen Könyvet Bétsben *Blumavernél* vettem, ki fok ritka 's régi Könyvekkel kereskedik, és ugyan egy *Körmötzi* aranyon, az-az: négy *Forinton* 's *harmintz* *krajtzáron*, noha az egész Könyv tsak 89. egész levelü. Ezen Könyvről sem *Czwittinger*, sem *Rotarides*, sem *Benkö*, sem *Horányi* nem emlékezik, mert semmit sem tudtak felőle. Hogy *Molnár Albert*, 's *Bél Mátyás* hasonlóképpen nem esmérték, az onnan ki-tetfzik, mert az első a' leg-régibb Magyar Könyvnek tartotta *Székelynek világ Krónikáját*, melly 1558-dikban, vagy mások szerént 1546-dikban *Krakóban* ki-jött; a' másik pedig azon munkában, mellyet *Liptsén* 1718-dikban ki-adott illy nevezet alatt: *De vetere Litteratura Hunno Scythica e-*

xercitatio a' leg-régibb Magyar Könyvnek vélte lenni *Sylvester*-nek Uj Testamentomát, melly 1541 - dikben Uj Szigeten nyomtattatott. *Denis* vala az első, ki a' munkájában: *Wiens Buchdruckergeschichte* felőle tudósítást tett. Azután *Wallaszki*-is meg-emlékezett róla *in Conspectu Reipublicæ Litterariæ in Hungaria*, de csak annyiban a' mennyiben *Denis* Könyvéből tanulta. Ebből észre vehetni, mennyire fogyhatnak-el még az olyan Könyvek-is, mellyek külömben nem olly igen forgattatnak. Mert hogy ezen Pestinek Uj Testamentoma, vagy pedig az említett Sz. Pál Leveli, avagy *Sylvester*nek Uj Testamentoma, 's 1539-diki Grammatikája el-fogytak, azon nem kell tsudálkozni, minthogy ezen Könyvek igen is szoktak olvaftatni. Ezopus meséjét a' mi időnkben Német Antal újra fordította, 's Bétsben Kurtzbe knél ki-botsátotta, de hogy az igazat ki-mondjam', nem igen szerentsés fordítáfsal. Pesti-is szintügy, valamint az említett régi Magyarorságnak: *Láttjátok Feleim szemezekkel* 's a' t. Íróját egynehány Magyar, kivel a' Könyvét közlöttem, előttem Tótnak mondotta, mert a' stilusa és ortografiája a' mostanitól fokban el-üt. De valaki a' régiebb Magyar Könyveket forgatta 's esméri, az másként ítéltt felőle.

23. A' 16-dik Században nyomtatott
Magyar Könyvek.

1532. Krakkóban Komjáthi Benedeknek: Sz. Pál
Levelei in 8. A' nyomtatásnak ezen eszteni-
dejét Práj adja, de Veszprémi 's Horányi
1533-dikot.

1536. Bétsben Pesti Gábornak: Uj Testamento-
ma. in 8.

1536. Ottan azonnak: Ezópus Fabulái. in 8.

1538. Krakkóban Farkas Andrásnak: Krónikája
a' Szyttyaiaknak Magyar országba-való jö-
vetelekről és Zsidóknak Égyiptomból-való
ki-menetelekről in 8.

1538. Ottan Gálszétsi Istvánnak: A' Keresztyéni
Tudományról-való rövid Könyvetskéje in 8.

1538. Ottan Székely Istvánnak: Keresztyénség-
nek fundamentomáról-való Tanúság. in 8.
Ezt és a' következő Könyvet Benkö
már 1528-dikba helyhezteti. Én egygyiket
se' láttam.

1538. Ottan azonnak: Éneki. in 8.

1539. Uj Szigeten Sylvester Jánosnak: Magyar és
Deák Grammatikája. in 8. Ezt a' Könyvet
Veszprémi előtt tette már esmeretefsé De-
nis. *Suum cuique.*

1541. Ottan azonnak: Uj Testamentoma in 4.
Ez a' Könyv Uj Szigeten Vas Vármegyé-
ben

ben Sárvár mellett, a' mint Veszprémi mondja, Abadi Benedek által Nádasdi Uraság költségén nyomtatott. Elöl láthatni a' Nádasdi Tamásnak 's hitvesének Kanisai Orfolyának tzimmerét. Az Elő-beszédje Deákul vagyon, mellyben az Uj Szigetet *Neanesisnek* nevezi Görögül. Ez a' Könyv idővel Bétsben 1575-dikben újra ki-adatott [*Steinbofer* által. Én ezt a' Könyvet, Szarka Uramnak bizonyítását követvén, a' Bétsi Ts. Könyvesházban egynehányszor kerestem, de az Uj Szigeti nyomtatására egyfzer sem akadhattam, mert mindég azt a' választ nyertem, hogy nintsen. Azonban a' Bétsi *Steinbofer* ki-adását ott találtam. A' Fordító, ki egyébként Erdőfinek neveztetett, az akkori időnek szokását követvén, Deák nevet faragott magának, 's *Sylvesternek* nevezte magát. Ő tudunkra az első, ki a' nyelvünkben a' Disztikumokat készítette.

1541. Kolosváratt Tinódi Sebestyénnek: Budának el-veftéséről 's Török Bálintnak fogságáról-való Versei. Nem külömbben: Frater Györgynek haláláról.

1544. Krakkóban Székely Istvánnak: Keresztység fundamentoma. in 8. Ez már a' második nyomtatása ezen Könyvnek. Krak-

1546. Krakkóban azonnak: Világ Krónikája illy nevezet alatt, *Cbronicon Mundi*. in 4. Ezt a' Könyvet mások 1558-dikban nyomtatottnak mondják. *Rotarides* 1559-dikbe helyhezteti.
1546. Ottan azonnak: Keresztyénség fundamenta. in 8. Ez már e' Könyvnek harmadik ki-adása.
1548. Ottan azonnak: Szent Dávid Zsoltári in 4.
1549. Igaz Írás módjáról-való tudomány Magyar nyelven. *Ortographia Ungarica*.
1550. Bétsben Szebeni Ormprufzt Kristófnak: A' gonosz Affzony embereknek erköltsökről-való Éneke.
1551. — 1561-dikig Kolosváratt Heltai Gáspárnak: Szent Írása öt részben. in 4.
1552. Ottan azonnak: Részegség ellen-való Könyvetskéje in 8.
1552. Ottan Tinódi Sebestyénnek: A' Szegedi veszedelemről. Ezen fzerzőnek a' többi munkáit tsak úgy hozom-elő, a'mint azokat Horányi Deákúl emlegeti.
1552. Ottan azonnak: Lofontzi Istvánnak Temesvárnál - való haláláról. Budai Alibasának emlékezete. Ördög Mátyásnak veszedelme. Egerváranak ostromoltatása. Egernek rövid Históriája.

1553. János Királyról, Szulimán Tsászárról, 's Erdély' fok-féle változafiról. Török Jánosnak vitéz tselekedeti. Károly Tsászárnak a' Szászokkal-való hadakozása 's a' Szász Fejedelemnek el-fogása. Szitnya, Léva, Tsabrág, és Murány váraknak le-írása. Dávidnak Góliáttal-való viadalja. Judit Históriája. Szulimán Tsászárnak Kazul Basával-való hadakozása. Sokaknak részegségekről. Prényi, Majlát, és Török fogságáról. Verbötzi Imrének ütközetéről. Varkots Tamásnak Egri portázási. Kapitány Györgynek hadakozása.

1553. Kolosváratt Heltai Gáspárnak: Vigasztaló Könyvetskéje. in 8.

1556. Nagybányai Mátyásnak: Históriája az Egyiptomi Jó'sefről.

1557. Debretzenben Sztárai Mihálynak: Athanasius Alexandriai Püspök Históriája. in 4.

1557. Kolosváratt: Eszter Affzonymnak Históriája.

1559. Ottan Heltai Gáspárnak: Agenda. in 4.

1562. Debretzenben Melius Péternek: Herbáriuuma. in 4. A' Szerzőnek igaz neve Juhász

Péter vala, de ő az akkori szokást követvén (melly abból állott, hogy a' Tudósab-

bak a' neveiket hol Deákra, hol Görögre, hol

- hol Zidóra fordíták) a' Magyar nevet Görög-
 röggel fel - váltotta.
1563. Debretzenben azonnak: Magyar Prédiká-
 tziói. in 4.
1563. Ottan azonnak: válogatott Prédikátziói. 4.
1565. Ottan azonnak: Samuel és Királyok Könyve.
1565. Ottan Vörös Balásnak: Magyar Verbő-
 tzije. fol.
1567. Szegeden Melius Péternek: Uj Testamen-
 toma. in 4.
1567. Fejérváratt Dávidfi Ferentznek: Rövid út-
 mutatása az Isten Ígénének igaz értelmére,
 's a' mostani Sz. Háromságról támadott ve-
 télkedésnek meg-fejtésére. in 4.
1567. Ottan azonnak: Rövid magyarázatja, mi-
 képpen az Antikristus az igaz Istenről-va-
 lló Tudományt meg-homályosította. in 4.
1568. Ottan azonnak: A' Sz. Írásnak fundamen-
 tomából vett magyarázatja a' Jésus Kristus-
 ról és az ő igaz Istenségéről. in 4.
1568. Kolosváratt Héltai Gáspárnak: A' Fejérvá-
 ri tíz napi Disputátzió az Istenről a' Ki-
 rály előtt. in 4.
1568. Fejérváratt Basilius Istvánnak: Az Aposto-
 li Credónak rövid magyarázatja in 4.
1568. Ottan azonnak: Egynehány kérdési a' Ke-
 resztyén igaz Hitről. in 4.

1568. Fejérváratt Tsásfzmai Istvánnak: Sándor András írására-való felelete. in 4.
1568. Váradon Melius Péternek: Sz. Jánosnak tett Jelenésnek igaz és Írás fzerént-való magyarázása Prédikátziók fzerént. in 4.
1569. Debretzenben azonnak: Az igaz Kereszttyénségnek rövid fundamentoma. in 4.
1569. Fejérváratt Dávidfi Ferentznek: Az Atya Istenről, Jésus Kristusról, és a' Sz. Lélek ről hetven egy Prédikátziói. fol.
1569. Kolosváratt azonnak: Váradi Disputátziónak — — igazán-való elő-fzámlálása. in 4.
1569. Debretzenben Temesvári Istvánnak: Historiája a' Batori István Kenyérmezei Alibég ellen-való győzedelméről.
1570. Ottan Melius Péternek: Krisztusnak, Sz. Péternek, Sz. Pálnak, és Pápanak egymással-való beszélgetési. in 8.
1570. Kolosváratt Bartsai Nagy Mátyásnak: Historiája az vitéz Hunyadi János Erdélyi vajdáról. Versekben. in 4. Ezen Versek újra ki-jöttek Debretzenben 1575. in 4.
1571. Ottan Dávidfi Ferentznek: Az egy magától-való Felséges Istenről és az ő igaz fiáról. in 4.
1571. Ottan azonnak: Az egy Atya Istennek és az ő áldott Sz. Fiának a' Jésus Kristusnak Iftenségéről igaz vallás-tétele. in 4.

1571. Kolosváratt Heltai Gâspárnak : Magyarok Drekrétomok. in 4. Ez Verbötzinek Magyarra egy új fordítása.
1571. Ottan Valkai Andrásnak : Krónikája, vagy szép históriás Éneke, miképpen Károly Tsászárr hadakozott Áfrikában Barbarofsa Basa ellen. in 4.
1573. Ottan azonnak : Krónikája, vagy szép históriás Éneke, miképpen Hariadénus tengeri tolvaj Barbarofsa Basává lett.
1573. Ottan azonnak : Krónikája, mellyben megíratik *Priester* János igen nagy Tsászári Birodalma, kit Indiában bír igen nagy bőv földön. in 4.
1573. Ottan azonnak : A' nagy Bánk Bánról.
1574. Debretzenben Szikszai Bálintnak : A' Keresztyén hitnek és vallásnak három fő Artikulusairól, az igaz Istenről, választásról és Ur vatsorájáról. in 4.
1574. Ottan azonnak : Egri Gyülekezet számára való Kátekizmus.
1574. Ottan Kákonyi Péternek : Históriája Aftiagyegről és Tzirusról.
1574. Ottan Illosvai Péternek : Históriája Töldi Miklósról. in 8.
1575. Ottan Valki Andrásnak : Az Hunyadi Jánosnak Nándorfejevár alatt való viadaláról 4.

1575. Debretzenben Szegedi Lőrincznek: Uj és igen szép Komédiája a' mi első Atyáinknak állapotjokról.
1575. Bétsben Sylvester Jánosnak: Uj Testamementoma. in 4. Ez második nyomtatása ezen fordításnak.
1575. Kolosváratt Heltai Gáspárnak: Krónikája a' Magyarok' dolgairól. fol.
1577. Debretzenben Enyedi Györgynek: Históriaja Gismundáról. in 4.
1577. Kolosváratt Illosvai Péternek: Históriaja a' Szent Pál Apostol életéről 's haláláról. Kornides Bibliotékájának Laistroma 1579-dikben nyomtatottnak mondja.
1577. Ottan Bogáti Fazekas Miklósnak: Szép Históriaja a' tökéletes Affzonyi állatokról. in 4. Ezt az esztendő Horányi adja, Dugonits ellenben 1587-diket.
1577. Debretzenben Tsanádi Demeternek: II. János Király élete 's halála Históriaja. 4.
1578. Kolosváratt Melius Péternek: Herbáriumma. in 4.
1579. Bartfán Koltsár Györgynek: Pofztillája. 4.
1579. Bornemisza Péternek: Prédikáziói öt Könyvekben. Erről a' Bornemiszaról Besenyei Holmijében azt írja, hogy Szofokles gyászjátékát Klitemnestrát fordította 's ki-nyomtat-

tatta volna, melyet Nádasdi Tamásnak akkori Nádorispánnak ajánlott volna.

1580. Nagyszombatban Telegdi Miklósnak: A' jóságos tselekedetnek jutalmáról Bornemifza Péter ellen. in 4.
1584. Detrekön Bornemifza Péternek: Prédikáziói. fol. Ez második nyomtatása a' már említett Könyvének.
1586. Debretzenben Félegyházi Tamásnak: Uj Testamentoma. in 4. Ezt Kornides Bibliotékájának Laistroma 1596-dikban nyomtatottnak mondja.
1589. Visolyban Károlyi Gáspárnak: Sz. írása. fol.
1591. Nagyszombatban Pétsi Lukátsnak: Keresztyén Szüzeknek tisztefséges Koszorúja.
1591. Bétsben azonnak: Szent Ágostonnak elmékedéfi.
1592. Kolosváratt Tserényi Mihálynak: Históriája a' Persia Monárkia-béli Fejedelmekről. in 4. A' Könyvnek ezt az esztendejét Horányi 's Dugonits adják, de Bod 1588-dikban nyomtatottnak mondja.
1592. Kolosváratt Tsáktornyai Mátyásnak: Jeles szép Históriája két Görög Hertzegről, erős Aiaksról és bölts Ulifsesről. in 4.
1592. Debretzenben Göntzi Görgynek: Keresztyéni Éneki.

1592. Világosváratt Bejthe Istvánnak : A' Keresztyéni Tudománynak rövid sommája. in 8.
Azonnak : Magyar Pofztillája.
1592. Németújváratt azonnak: Miképpen a' Keresztyéni Gyülekezetben a' Keresztséget, Ur Vatsoráját Házások esketését, Óldozatot, Gyónást szolgáltatásnak az Egyházi Tanítók. 8.
1593. Debretzenben: *Judicium* Magyar nyelven az Ó és Uj Kalendárium szerént Kristus Urunk születése után M. D. XCIII. Esztendőre. Ez eddig a' leg-régibb esméretes Magyarúl nyomtatott Kalendárium vagyis Naptár, mellyet Veszprémi Ur első emleget a' Magyar Orvosok életekben. Meglehet, hogy régiebbek-is találkoznak.
1595. Németújváratt Bejthe Istvánnak : Fűves Könyve. in 4. Földi Ur a' Szerzőt Andrásnak nevezi.
1598. Debretzenben Gyarmathi Miklósnak : Felelete Monofzlói András Veszprémi Püspök Könyve ellen, a' mellyet írtt: *De invocatione et veneratione Sanctorum.* in 4.
- A' következőket néhai Kornides Bibliotékájának Katalógusában találtam fel-jegyezve.
1571. Kolosváratt Tsanádi Demeternek : Vita Joannis secundi electi Hungariæ Regis scythico sermone miserabiliter decantata.

1577. Kolosváratt Szakmári Fábriacsits Istvánnak :
 História ex Partheny Nicensi de amore impudico. Ad notam: Jól lehet nagy fokot
 szóltunk Nagy Sándorról.
1578. Ottan Veres Gáspárnak : Szép rövid Históriaja két nemes Ifjakkak igaz Barátságokrol.
1578. Ottan Misocakus Vilhelmusnak : Prognostikonja az-az új Cométa felől-való jövendölése, melly az el-múltt esztendőben Sz. András havában tetszett-meg. Jövendöltetett 's dedikáltatott felséges és hatalmas István Királynak Lengyel ország Királyának.
1579. Ottan Gosárvári Mátyásnak : Az régi Magyaroknak első bé-jövésekről-való Históriaja, Atillával miképpen telepedtenek-le Siccambriában, és melly nagy vér-ontással érkeztenek-bé Pannóniába. Ad notam: Árpád vala fő az Kapitányságba.
1579. Detsi Gáspárnak : Históriaja az Dávid Királynak Uriásnak feleségével-való vétkérol.
1580. Kolosváratt Bogáti Miklósnak : Az ötödik része Mátyás Király dolgainak mind halálig.
1580. Ottan Nagybátzai Mátyásnak : két szép Históriaja. Az első az nagy Ur Bankbánról, miképpen az András Királynak feleségét meg-ölte az ő nagy vétkéért. Az

második az jeles vitéz Fejedelemről a' Hunyadi Jánosról Erdélyi Vajdáról.

1580. Kolosváratt Istvánfi Pálnak: Szép rövid Krónikája az ifjú Volter Királyról és az Janicula leányáról Grifeldis Affzonyról, mint próbáltatott légyen meg Grifeldisnek házasságában-való hű tökéletessége.

1580. Ottan Nagybányai Mátyásnak: Az Jákób Pátriárka fiáról Jó'sefről.

1580. Ottan Pétsi Jánosnak: *Æconomia conjugalis*. Az Házások életéről-való szép ének.

1580. Ottan Valkai Andrásnak: Históriaja az Longobárdusok tized Királyokról Andoinusról.

1581. Ottan Vajda Kamaráfi Pap Lőrincznek: Igen szép Históriaja az Jáson Királynak házasságáról.

1584. Váradon Detsi Tolnai Gáspárnak: Ez utolsó időben egynehány regnáló bűnökről-való Prédikátziók, tudni-illik első az bűnről, második az részegségről, harmadik az paráznaságról, negyedik az tántzról. 's a' t.

1585. Kolosváratt: Salamon Királynak az Dávid Király fiának Markalffal-való tréfa beszédeknek rövid Könyve.

1587. Debretzenben Hollópeus Bálintnak: Az Egri Keresztyén Anyaszentegyháznak és

azzal egyetemben az többinek-is tanúságára irattatott rövid Kátékizmus.

1588. Kolosváratt Ilosvai Péternek: *História Regis Ptolomei Philadelphii, quomodo Mosis quinque Libros per septuaginta duos Interpretes ex Hæbraico sermone in Græcum transferri curavit Hungaricis rythmis.*
1591. Ottan Bogáti Miklósnak: *Aspásia Asszony dolga és az jó erköltsű Asszonyoknak tököre.*
1592. Ottan: *Erialusnak és Lukrétziának szép Históriája, mellyben meg-irattatik egymáshoz-való nagy szerelmek. Ad notam: Időd szép virágát.*
1592. Ottan: *Cifó Magyar nyelven, és az Égjárásának, és Tsillagoknak külömb-külobb természetinek folyásából-való Praktika, mellyből gyermekeknek születéseknek természetek és az napoknak mivólta meg-ésmértetnek, az-az: Magyar Plánétás Könyv.*
1595. Szöllősi Istvánnak: *Rövid Históriája, mellyben meg-iratik Szinan Basának Török Tsáfzár erejével Havasalföldének 's Erdély országának puszttítására-való ki-jövetele, és Istennek segítsége által annak a' fok pogányságnak az Magyarok által meg-veretése és szégyen vallása.*

1599. Kolosváratt Adámi Jánosnak: Az igaz jámbor, és tökéletes barátságról-való Ének.
Ad notam: Historiæ Alexandri Magni.

1599. Ottan Tsáktornyí Mátyásnak: Régenten az Római fő Affzonyoknak tzifraság tilalmáról-való pörlődések az Tanáts előtt.

Vedd észre. Hogy ezeknél az említett Könyvek-nél még több Magyar Könyv nyomtattathatott a' 16-dik Században, azt könnyen el hiszem. Azokat utánnam kalászf szedés módra öszve-szedegetheti valamelly jó Hazafi. Sőt a' 17-dik Századi Magyar Könyveket-is jó volna illyenképpen fel-laisztromozni, (a' számoktól nem kellene igen félni) hogy azon érdemes Hazánkfiainak emlékezetek meg-újjíttatnék, kik olly dítséretesen a' nyelvünkön-való Könyvírásban jeget törtek. Ez a' munka még dítséretesebb lehetne, ha kinek-kinek Könyve illendőképpen meg-rostáltatnék valamint hafznára úgy Magyarságára nézve. — Ezen említett Könyveknek tsak egy kis részét szemeimmel láthattam, a' többit Horányi, Benkő, Veszprémi, 's egyéb érdemes Írók Könyveikből tanúltam. Szerettem volna, meg-vallom, ha minden Könyvnek első 's utolsó levelét úgy írhattam volna-ki, a'mint ki-nyomtattatott, hogy onnan az akkori Írás módjáról tehattünk volna ítéletet; de minthogy ezen Könyveknek tsak

egy kis részét szemlélhettem, ahozképest inkább mindnyájokat egy-féle vagy-is mostani írás módával adtam-elő.

24. *Egy igaz Hazafinak óhajta.*

Melly nagy homályban legyünk a' Nemzetünknek első Hazája 's abban hátra-hagyott rokonink eránt, azt eléggé tapasztallyák azok, a' kik a' Kritika szerént arról valami bizonyost kívánnak állítani. A' kik a' dolgot, az én ítéletem szerént, leg-közelebb érik, azok mindnyájan a' Sina-felé fekvő nagy Tatór országot vagy azzal valamelly határos tartományt vélik lenni ama' Magyarok első Hazájoknak. Mindazonáltal hogy azon kívül az Orosz birodalomban egynehány Nemzet és Nyelv találkozik, melly a' mi Nemzetünkkel 's Nyelvünkkel valóban rokonságos, azt senki az olvasottak közül nékem nem tagadhattyá. Illyen nemzeteknek közönségesen mondatnak lenni a' Finok, Lápok, Vottyákok, Tsuvasok, Tseremifsok, Vogulok, Szamojedek, Permiaiak, Morduánok, Baskirok, 's még egynehány. Ezt bizonyítottya a' Külföldi Írók közül a' többi közt *Cumenius*, *Eccardus*, *Rudbeck*, *Bay-er*, *Strahlenberg*, *Ihre*, *Fischer*, és *Büfching*; az itthoni íróink közül pedig *Hufzti*, *Sajnovits* *Práj*, 's több más. Holott tehát ezt már annyian

bizonyították, sőt ezen nemzetekről, tartományaikról, és szokásaikról immár annyi az újjonnan ki-botsáttatott Könyv, és Írás, méltán tsudálkozhattam fokszor azon, hogy még eddig egy tudós Magyar se' találkozott, a' ki ezen Orosz birodalomban lakó nemzeteket meg-látogatta volna;*) az erköltseiket, szokásaikat, 's vallásokat meg-visgálta volna, 's a' nyelveiket mennyivel a' miénkkel meg-eggyezzenek fel-jegyzette volna. Mindazonáltal, ha a' dolgot vóltaképpen fel-vezem, ritka tudós Magyar elégséges erre. Mert először szüksége volna egy bővséges úti költségre, mellyben a' tudósnak felettébb ritkán lehet része. Ezen azonban egy nemzetét szerező Magyar Uraság segíthetne. Másodszor: az Udvartól-való engedelemre szüksége volna, melly nélkül egy tapodást se' mehetne. Ezt mindazonáltal, a' Vármegye bizonyosága által betsületes embernek ki-mutatván magát, könnyen ki-nyerhet-

*) A' Turkulyinak ugyan a' Káspiai tenger partjáról Afztrakából írott egy pár levelét olvastam a' Kanonok Molnár Könyvházában, de, a' mint arányzom, a' jó Turkolyi nem arra-való vala, a' ki nyóltz száz 's egynehány efszendőktől fogva egymástól el-váltt nemzetet meg-esmérhette volna. Mert ugyan-is azt akarnák fokban, hogy azok az Eleink által hátra-hagyott rokoninknak maradeki valamint a' nyelvben, színtűgy a' ruhában hozánk egésszen most-is hasonlitanának,

hetné. Harmadszor: ugyan-is Pétervárátt újjonnan kellene az engedelmet a' szabad járásra az Udvartól magának ki-nyernie, 's ezt-is, azt tartom, meg-mutatván az Udvarunknak engedelmét nem nehezen nyerné-meg. Negyedszer: az Orosz nyelv tudása kiváltképpen kívántatnék néki, mert ezen országokban tsupán ezzel a' nyelvvel mehet egy idegen elő. Ezt a' nyelvet azonban a' felföldi Magyarok sokan jól értik, 's mivel a' Tóttal rokonságos, ahozképest a' Tót nyelvet tudó Magyar igen könnyen fel-kaphattya. Ötödször: úti-vezérül szolgálhatnának néki a' két *Gmelin*, *Pallás*, *Neven*, *Lepekin*, *Ritschkoff*, *Falk*, *Georgi*, *Schappe*, *Lessep*, 's más tudósoknak az Orosz birodalmon által-való útazásaik. Nem különben *Fischernek* Sibériai történeti, *Sibirische*, *Geschichte*, mellyek Pétervárátt 1768-dikban Német nyelven ki-jöttek, 's mellyekhez az egész Sibériának két derék *Abroszfa* kaptsolva vagyon. Azután *Strahlenbergnek* illy nevezetű Könyve: *Das Nord und Ostliche Theil von Europa und Asia*. *Stockholm* 1730. melly munkához az egész Északi 's Napkeleti világunknak egy igen nagy *Abroszfa* ragasztatva találtatik. — Ugyan-is ha az Angolyok, Frantzok, és Spanyolok tudós embereket nagy hajókkal küldenek nem tsak Déli tengerbe, hogy új országokat és Szigeteket ki-ker-

refsenek, hanem még Kamtsátkán túl-is a' jeges tenger felé, hogy ha lehetséges-e rajta az Európába-való vissza-járás, 's Láp ország szélére, hogy ott minden-féle észrevételeket tegyenek, talán mink-is egy pár tudós emberinket el-küldhetnénk, kik az Eleinknek az ő első Hazájokat 's tőlök hátra-hagyott rokoninkat fel-kerefsékt. E'végre jártt immár oda IV. Bélának idejében Frater Juliánus, egy Sz. Domonkos Szerzetese, mert, a'mint bizonyos írásból ki-tetszik, melly e' dologról Rómában fel-találtatott, onnat ismét vissza Magyar országba érkezett. Lásd erről Dezseritzkit és Prájt, kik azon írást elő-hozzák. — Meg-kell vallanom, hogy nékem ezen utazáshoz hajdan nagy kedvem vala, mivel mindazonáltal egy olly társra, a' ki azon minéműségekkel bírt volna, mellyeket benne meg-kívántam, nem kaphattam, a' szándékomat ezen útról tellyésséggel le-tettem. Meg-kívántam pedig a' társamban, kit magam költségén-is el-vittem volna ezeket: Először, hogy egy álhatatos 's békefséges-tűrő férjfi legyen, 's meg ne ijedjen az útnak terhes vóltától, mert ezen utazás koránt sem lehet olly mulatságos, mint a' mellyet Páris, London, vagy Róma felé válalunk. Mindazonáltal azt tarttyák fokban, hogy a' vad vagy-is inkább a' természeti népek között-való utazás többnyire fokkal bá-

torságosabb, mint-fem péld. ok. az Olasz vagy Német ország meg-kerülése. Másodszor meg kívántam volna, hogy egy olvasott vagy-is többféle tudományokban forgott férjfi legyen, ki azon dolgokat észre vegye, a' mellyek az én szemeimet el-kerülnék. Harmadszor, hogy a' természet három országát vóltaképpen esmérje, úgy-mint az állatokat, növényeket, 's a' köveket; mert nem egyedül a' nyelvünk kedvéért ezen annyi költségben 's fáradságban telendő utazást kedvem vala fel-vállalni, hanem hogy *Gmelin és Pallás* nyomdoka szerént a' ritkább állatokat, fűveket, fákat, 's köveket jobban meg-esmértetném. Ugyan-is minden tudós ember magával könnyen el-hítetheti, hogy a' meg-nevezett két nagy ember minden tartományt, 's annál inkább minden helyeket bé nem járta, 's hogy mindég a' több szem többet lát. De kiváltképpen a' mi a' nyelvet 's nemzetet illeti (ha igaz a' mit felölök már annyian hirdettek) azt senki könnyebben ki nem nyomozhattya, mint egy tudós született Magyar. — Bétsből Varsón által Pétervárra érvén, leg-ottan, az Udvar engedelmét meg-nyervén, az utat Moszkónak vettem volna, innen Kazánnak, Orenburgnak, Tobolszknak, Tomszknak, Jenizseifzknak, Irkutzknak, Szeleginszknak, Kiachtába, melly az Oroszok-

nak az ő véghelyek a' Sinaiak felé, 's ugyan azon okból nagy Fokhely, *Emporium*, a' Kereskedőkre nézve. Mellette fekszik Majmatsin, melly immár a' Sinaiaké, 's tsak egy folyó-víz választtya egymástól a' két várost. Ugyan itt adatnék alkalmatosság egy Sinai várost meglátni. Kiachtából, ha egyenesen Olekminszknek nem mehettém volna, mentem volna Szeleginszken által vissza Irkutzkba; onnan Olekminszknek, Jakutzknak, Ochotzkba, innen a' tengeren Bolferetzkbe, a' Kamtsátka fél-szigetnek, fővárosába, vagy-is inkább főhelységébe. Onnan Ochotzk által vissza Jukutzkba, innen Tungusok, Ofztyákok, Vogulok, *) Permiaiak, és Szamojedek tartományán kereftül Arhangyalba, 's onnan végre Fin országba, mellynek lakosí Sajnovits szerént a' nyelvben leg-közelebb ütnek mi hozzánk. Ő kegyelme a' Magyar és Fin szavakat ekképpen adja elő: vér: *veri*, kéz: *kezi*, szár: *szari*, kö: *kevi*, szarv: *szarvi*, víz: *vezi*, vő: *vevi*, méz: *mezi*, tél: *tolvi*, vaj: *voj*, mony: *muna*, lyuk: *lauku*, szem: *szilma*, tudós: *tictos*, homlok: *ortza*, árva: *orva*, falu: *fala*. 'S hogy egy úttal mindent, valamit a' *Pallás Könyveiben*

a'

*) Ezeknek az Orofz nevek Ugrí, 's így neveznek a' Tótjaink minket-is.

a' nyelvünket valami módon illető dolgok közül olvastam, elő-hozzam, ihol még ezeket említenem kellett. A' Tsuvas nép azon helyet, mellyben az áldozatját, *das Opfer, Dank-Opfer*, szokta tartani, *Keremetnek* nevezi. Ez egy sövényvel körül kerített hely egy folyó mellett, hol a' Tsuvasok a' fel-áldozandó barmokat meg-ölik, 's legottan meg-sütik és vendégeskednek. Ők az Isteneket *Tornak* hívják, valamint szinte a' Vogulok 's Ostyákok *Toromnak*, melly a' Teremtőhöz valamiben hasonlít, 's a' lábbelieket *labinak*. A' Kalmuk nemzetségnél bizonyos környéknek a' neve *Son Cbudok*, melly annyit tesz mint Száz kúta. A' Katsintzi Tatárok, kik Ijus és Abakan folyók mellett laknak, az ő bő gatyájokat bizonyos vászonból tsinállyák, melly egy fűből készűl, mellynek a' neve náluk valamint nálunk *Kender*. Az adójokat, mellyet jószágnak, *Jassak* hívják, többnyire vadak bőrében állítyák elő. A' melly Ofztyák, Vogul és Morduan szavakat a' mi szavainkkal valamiképpen meg-egyezni észre vettem, azok *Pallás Könyvéből* im ezek:

Magyarúl.	Ofztyákúl.	Vogolúl.	Morduanúl.
Egy.	<i>It.</i>	<i>Aeku.</i>	<i>Weigke.</i>
Kettő.	<i>Kat. Katboi.</i>	<i>Kitti.</i>	<i>Kafta.</i>
Három.	<i>Cholim.</i>	<i>Chorom.</i>	<i>Kolma.</i>
Négy.	<i>Nill. Nithoi.</i>	<i>Nila.</i>	<i>Nille.</i>

Magyarúl.	Ofztyákúl.	Vogulúl.	Morduánúl.
Öt.	<i>Wet. Werboi. Att.</i>		<i>Wiette.</i>
Hat.	<i>Chot. Hothou.</i>	<i>Chot.</i>	<i>Kota.</i>
Nyóltz.	— —	<i>Nyulolan.</i>	— —
Húfz.	<i>Chos. Kusboi.</i>	<i>Chufu.</i>	— —
Hatvan.	<i>Chutjang.</i>	<i>Chotpan.</i>	— —
Száz.	<i>Sfat. Sotboi.</i>	<i>Schott.</i>	<i>Sfiada.</i>
Meny.	— —	— —	<i>Menil.</i>
Tüz.	<i>Tut. Tüt.</i>	— —	<i>Tol.</i>
Víz.	— —	<i>Witi.</i>	<i>Wjed.</i>
Tó.	<i>Tuon.</i>	— —	— —
Kö.	<i>Kevu. Kiv.</i>	— —	<i>Kjav.</i>
Szem.	<i>Sfem.</i>	<i>Schem.</i>	<i>Sfelme.</i>
Fül.	<i>Pel.</i>	<i>Pel.</i>	<i>Pila.</i>
Nyelv.	<i>Nulim.</i>	<i>Nelom.</i>	<i>Kiel.</i>
Mony.	<i>Mon.</i>	— —	<i>Mona.</i>
Város.	<i>Ofcb.</i>	<i>Wofcb.</i>	<i>Ofcb.</i>
Nyíl.	<i>Njul.</i>	<i>Náll.</i>	<i>Nall.</i>
Hal.	<i>Cbull.</i>	<i>Chull.</i>	<i>Kal.</i>
Eb.	<i>Aemp.</i>	<i>Aemb.</i>	<i>Pina. *)</i>

A' Szamojedeknél az Affzony: *né. hal: Cbal.*
 Efső: *Sarjú. Tüz: Tu. Víz: Vit. Fa: Pa. Pal-*
lásnak illy nevű munkájában: Samlungen historischer

H 2

Nach-

*) Észre kell itt venni, hogy Pallás, 's egyéb Orosz, Német, Svéd, és Dán Írok ezen népeknek szavaikat nem értvén a' Magyar ortografiát, helytelenül írják többnyire.

Nachrichten über die Mongolischen Völkerschaften még következőket találtam. Hogy bizonyos két húrral-való hegedűt a' Kalmukok, húrnak, *Chur*; a' Kirgisek pedig Koboznak, *Kobus* neveznek. Hogy a' Mongolok nyelvében Tsangó, *Tschango*, annyit tesz mint Erő. Ki tudja ha a' Moldvai Magyarok, kik Tsangó Magyaroknak nevezik magokat, innen nem vették-e az ő neveket. Hogy a' Mongolok a' Tsapot tsapnak, *Schap*, 's a' Borst Bursfainnak *Burschbain* hívják. Hogy a' Sinához tartozó Mongoloknál a' Búzának, Rozsnak, 's Árpának a' neve: *Buda*, *Oros*, *Arbai*. Hogy azoknál az Üstnek tsője, mellyen az égett tejek, *Milchbrantwein*, le-tsurog, Zorgonak nevezetik, melly a' Tsurgóhoz közelít. Hogy a' Kalmukok Dfidát *Dfidának*, Horgot *Orgának*, 's Túrót *Torofsunnak* nevezik. *Fischer* a' Voguloknál egy folyóról emlékezik, mellynek a' partjain fokos források vólnának, 's mellyet az Oroszok *Sósvának* neveznek. Ezt a' nevet ők minden biztonnyal a' Voguloktól vették, kik-is azon folyót, a'mint látszik, Sósnak nevezik. A' Káma vize melyékének lakosi bizonyos hajókat, mellyeken tüzelni-való fát hordanak, Nászadoknak, *Nasad*, nevezik *Ritschkow* szerént. De ez a' szó nekem inkább Oroszoknak látszik, hogyszem Magyaroknak, ámbár a' Szó-tárunkban a' Magyar szavak

közt paradéroz. A' jegy-pénznek, ruhának, 's marhának a' neve ezen népeknél *Gmelin* szerént *Kalun* vagy *Kalum*, melly szó az alkalomhoz igen közelít. *Georgi* munkájából tanúltam, hogy *Tungufoknál* a' Jég: *Juko*, a' Hajnal *Tamatua*, (Magyarok néhutt a' Napkeletet támadatnak nevezik) a' Tél: *Tua*, a' Tüz: *Togo*, az Affzony: *Affi*, az Ökör: *Hukur*, a' Hajó: *Kajuk*, Burátoknál az Ökör: *Ukir*, Tehén vagy-is Ünő: *Uneng*, Bika: *Bucha*, Juh: *Guffo*, melly név a' Koshoz valamben közelít. Ezen Juhok kövér farkának a' neve *Cbut*, mi a' Háthoz szintúgy közelít. Örű (heréltt Kos, Berbéts) nálók *Ihre*. Nékem úgy tetszik, hogy a' mi külömbözés találkozik többi közt a' *Juko*, *Tamatua*, *Affi*, *Hukur*, *Iker*, *Uneng*, *Bucha*, *Ihre*, és Jég, Támadat, Affzony, Ökör, Ünő, Bika, Örű között, azt tsak *Georgi* szerzette, ki az oda-való nyelvet nem értvén 's Magyar ortografiánkat nem esmérven hibásan írta. Még egy kis laistrom a' *Strahlenbergnek* Könyvéből. Ebből tsupán az afféle *Kalmuk* és *Mongol* szavakat ki-jegyzettem, mellyek a' mi szavainkkal meg-egyeznek, vagy leg-alább valamiképpen meg-egyezni látszatnak. A' *Kalmuk* és *Mongol* nyelv igen hasonló egymáshoz. *Artzúl*: Kefzkenő, *Acha* vagy talán *Atsa*: Ötsém, Testvér Atyámfia, *Arbabuda* vagy talán *Árpabúza*: *Árpa*. *Alema*:

Alma. *Arslan*: Orofzlány. *Burtzak*: Borsó. *Buda*:
 Búza. *Kuduk*: Kútak. *Chodala*, vagy talán Tsu-
 dáló: Kérkedő. *Chebnech*: Köpenyeg. *Eme*: Afz-
 szony. Item nőstény. A' Magyaroknál *Eme*,
 Difznót teszen. *Gerki*: Gyertyatartó. *Ire*: Jere
 Jer ide. *Kalbaga*: Kalán. *Kara*: Fekete. Magya-
 rúl *Fuligo*: Korom. *Kiblin*: Bárson. Kilim Pápai
 fzerént deákúl *Tapes siculicus*. *Kumelack*: Komló.
Kindfcbur: Kender. *Khun, Cbun*: Férjfi. *My*, vagy-
 is *Mi*: Matska. *Ememy*: Nőstény matska. Gya-
 nakfzom, hogy az Eleink-is a' Matskát Minek
 nevezték. Innen történhetett, hogy a' Matska
 szavát még most-is mondjuk Miogásnak. *Neura*:
 Nevezem. *Schava*: Sárga. Item *Ser*. *Sachal*: Sza-
 kál. *Salki*: Szél. *Theme*: Teve. *Taka*: Tyuk. *U-*
ker, Une: Tehén *Strahlenberg* fzerént. De alkal-
 masint nem más, hanem Ökör, és Ünő. — Ne véllye
 pedig valaki, hogy én ezek miatt a' kevés sza-
 vak miatt leg-ottan az Ofztyák, Vogúl, Mord-
 uán, Kalmuk, Mongol, Kirgis, Tungus, és Ba-
 rát népet, vagy nyelvet Magyarnak mondjam.
 Én ezeket tsupán azért hoztam elő, hogy jöven-
 dőben valamelly tudós Magyar ezen népek nyelv-
 vét annál jobban meg-visgállya, ha vallyon igaz-e,
 hogy hajdan a' mi nyelvünkkel azon egy nyelv
 vala. Ugyan-is jól tudom én azt, mint el téve-
 lyedtek fokban a' tudósok közül, kik a' nyelvün-

ket egynehány szó miatt az ő eredete fzerént hol Zsidónak, hol Tótnak, hol Perfiainak, hol Sinainak állították. A' való, hogy mi Magyarok igen vétünk abban, hogy valahol tsak egy a Magyarhoz közel hasonló szót vagy szokást találunk, leg-ottan el-akarjuk másokkal hitetni, hogy Isten tudja mire akadtunk, mintha a' nyelvünknek 's nemzetünknek az eredetét immár fel-találtuk volna. Illyen vélekedésekben, *Conjecturis*, melly messze mentek gyakorta sok egyébként tudós Hazánkfiak, tudva van minden tanúlt 's olvasott Magyaránál. Melly hajánál-fogva húzott 's erőltetett vélekedésekkel a' Magyar nép, nyelv és szavak eránt valának Fóris Otrokótzi, sőt Bél Mátyás-is gyakorta, nem külömben a' mi időnkben Kalmár György, hogy most a' többit ne említsem, a' ki-adott Könyveikből elegendőképpen ki-tetfzik.

25. Folytatás.

Ismét két más laistrom *Fischernek* Sibériai történetiből. A' szavakat, mellyek a' Magyar szavaktól egészen el-ütnek, ki hagytam.

Magyarúl. Ofztyákúl. Vogulúl. Morduánúl.

Tüz. Tut. Taut. Tol.

Viz. — — — — Vied.

Tó. Tau. Tu. — —

Magyarúl.	Ofztyákúl.	Vogulúl.	Morduánúl.
Felhő.	Püllen.	Pul	Pjel.
Éj.	— —	Ÿi.	Vej.
Kő.	Kei.	— —	Kjai.
Szem.	Ssem.	Scham.	Ssielma.
Fül.	Pelb.	Pall.	Pila.
Nyelv.	Nalbem.	Nielm.	Kjel.
Eb.	Amp.	Amp.	Pina.
Ló.	— —	Lu.	— —
Hal.	Kulb.	Kul.	Kal.
Lúd.	Lhunt.	Lunt.	— —
Tyúk.	Tauach.	Tokoch.	— —
Tyúkmony.	— —	Mong.	— —
Vaj.	— —	Voj.	Vaj.
Ser.	Ssur.	Ssara.	— —
Nyíl.	Nodhl.	Njel.	Nall.
Magyarúl.	Vottyákúl.	Tseremiszüül.	Finúl.
Tüz.	Tül.	Tul.	Tuli.
Víz.	Vu:	— —	Veffi.
Felhő.	Pillem.	Pullun.	Pilvi.
Éj.	— —	Ÿüt.	Ÿö.
Fa.	Pu.	Pu.	Pu.
Alma.	Ulmo.	Olmab.	— —
Kő.	— —	Kü.	Kivi.
Szem.	Ssim.	Schinsa.	Silma.
Fül.	Pjel.	Pillisch.	— —

Magyarúl.	Vottyákúl.	Tseremiszül.	Finúl.
Nyelv.	— —	— —	<i>Kijeli.</i>
Eb.	<i>Pun.</i>	<i>Pi.</i>	<i>Koira.</i>
Hal.	— —	<i>Kol.</i>	<i>Kala.</i>
Lúd.	— —	<i>Luda: Rétze.</i>	— —
Tyúk.	— —	<i>Zibe.</i>	— —
Tyúkmony.	— —	<i>Muna.</i>	<i>Muna.</i>
Vaj.	<i>Vuj.</i>	— —	<i>Vojta.</i>
Ser.	<i>Ssur.</i>	— —	— —
Nyil.	— —	— —	<i>Nuoli.</i>

Hogy ama' *Pallas* Könyvéből-való laistrom ezekkel a' *Fischer* Könyvéből-való laistromokkal némelly nevekben különbözik, azt nem kell tsudálni. Ugyan-is még valamelly Magyar ezen népeket meg nem látogattya, vagy leg-alább beszélni őket maga füleivel nem hallya, mind addig ezen népeknek jól ki-írott szavaikat heába várjuk. Többi között a' laistromban ki-tett Felhő, Fa, és Fül sorában ki-tetszik, hogy ezen népek a' mi F betűnk helyében többnyire P betűvel élnek. Így szinte az Orosz, Lengyel, Tsch, Horvát, Tót, és Rátz nemzet egymástól el-ütök szavakban tsupán a' G és H betűknek megváltoztatása miatt. Mert a' melly szavakat az egyik G betűvel ejti, azokban a' másik H betűvel él, úgymint *Bog*, *Bob*: Isten. *Gofzpodár*, *Hofzpodár*: Ur, *Gazda*. *Szluga*, *Szluha*: Szolga.

Gleb, Chleb: Kenyér. Uger, Uher: Magyar. Gromada, Hromada: Garmada. 's t. af. — Minap kezemhez kerülvén: *Lexicon Lapponicum cum Interpretatione Sueco Latina ex Indice Suecano Lapponico in usum tam illorum, quibus cura Ecclesiarum in Lapponia committenda aut jam commissa est, quam aliorum curiosorum et Linguarum studiosorum Indigenarum et Exterorum, illustratum, præfatione Latino Suecana Generosiss. Dom. Equ. Aurat de Stella Polari Regis Regnique Cancell. Consil. et Profess. Upsal. Joannis Ibre; nec non auctum Grammatica Lapponica a Dom. Erico Lindabl Præpos. et Past. Ecclesiæ Lyckselensis et Joanne Öhrling Past. Ecclesiæ Jockmoenkensis confectum. In lucem editum cura et impensis Illustriss. R. in Ecclesias Lapponicas Directionis Anno 1780. Holmiæ typis Job. Georg. Lange. Legottan a' Könyvet által-forgattam, 's következő Láp szókat találtam, mellyek a' mi Magyar szavainkkal valamiképpen meg-eggyeznek, vagy leg-alább meg-eggyezni látszatnak. A' Láp szókat úgy írom, a' mint a' Könyvben Svéd orthografia szerént ki-vannak nyomtatva.*

Akka: Avia. Üköm.

Arwo: Pretium. Ára.

Atjam: Pater meus. Atyám.

Atjat: Pater tuus. Atyád.

Auwe: Cingulus. Öv.

Elem: Vita. Élet.

Ele-

Elemes: *Vitalis*.

Elet: *Vivere*. Élni,

Fiffek: *Parvulus*. *Dicitur et de infantibus et de pul-*
lis imprimis avium. Fi.

Hallot: *Inclinatus*. Hajlott.

Iddiet: *Mane*, *Tempus matutinum*. Mintha Idötöl
jönne: Magyaroknál Idején: *Mature*.

Iddietes: *Matutinus*.

Idten: *Cras*.

Ija: *Nox*. Éj.

Jägna: *Glacies*. Jég.

Kaip: *Pileus*. Kalap.

Kardujel: *Cubitus*. Könyök.

Kate: *Tugurium*. Kátyú. Kútya.

Kidujel: *Lacrima*. Könyv.

Kiljot: *Clamare*. Kiáltani.

Koros, *Kuoros*: *Vacuus*. Üres.

Kot: *Sex*. Hat.

Kotsek: *Avis certa aquatilis*. Kótsak.

Mije: *Nos*. Mi, Mink.

Miöl: *Mens*. Elme.

Miölg: *Pectus*. Mely.

Monne: *Ovum*. Mony. *Fennis*: *Muna*.

Muenje: *Cælum*. *Cæli jerenitas*. Meny.

Naiwes: *Madidus*. Nedves.

Neete: *Animal Martis*. Nest.

Nække: *Cervix*. Nyak.

- Nelje*: *Quatuor*. Négy.
Neljad: *Quartus*. Negyedik.
Niaijes: *Hilaris*. Magyaroknál Nyájás: *Blandus*.
Nialges: *Sapidus*, *Dulcis*.
Nialkes: *Lubricus*. Magyaroknál Nyálás: *Saliva*
illitus.
Nialme: Os. Száj Magyaroknál Nyál: *Saliva*.
 Nyelv: *Lingua*.
Njats: *Collipendium*. Nyakra-való.
Nyikot: *Stridere*. Nyikorogni.
Njommel: *Lepus*. Nyúl.
Njuol: *Sagitta*. Nyíl. *Finnis*: *Nuoli*.
Njuores: *Tener*, *Mollis*. Magyaroknál Nyers:
Recens, *Crudus*.
Njuoska: *Crudus*. Nyers.
Njuowet: *Pellem detrabere*. Nyúzni.
Njáleje, *Njalo*: *Deglutiens*. Nyelő.
Njallot: *Lingere*. Nyalni.
Njaloje: *Lingens*. Nyaló.
Pappa: *Sacerdos*. Pap.
Part: *Portio*. Item *Balneum*: Ferdő.
Pele: *Dimidius*. Fele.
Paldo, *Peldo*: *Ager*. Föld.
Pelje: *Auris*. Fül.
Qwekt: *Duo*. Kettő.
Qwele: *Piscis*. Hal. *Fennis*: Cala.
Qwosmot: *Ahuri*. Magyaroknál Kozmás. *Aduftus*.

Sappe: Fel. Epe.

Sarwa, Sarwes: Raugifer animal Cervo simile. Magyaroknál Szarvas: Cervus. Item Cornutus, Fennis Cornu: Sarwi.

Siwoo: Animus, Studium. Magyaroknál Szív: Cor.

Suoine: Fænum. Széna.

Taides: Sciens. Magyaroknál Tudós: Doctus. Tátos: Omniscius.

Taiw, Taiwa: Locus, Tractus. Táj, Tája.

Talke: Pluma. Tol.

Talwe: Hyems. Tél. Fennis: Talwi.

Tawer: Thesaurus. Tár, Tavar.

Tasko: Pera. Táská.

Teus: qui viribus pollet. Magyaroknál Tös gyökeres: antiquus, firmus.

Teutet: Implere. Tölteni.

Tjuk: Pullus. Tyúkfi. Magyaroknál Tyúk: Gallina.

Tsuolm: Nodus. Tsomó.

Waj: Utinam. Vajha.

Warg: Lupus. Farkas.

Warr: Sanguis. Vér. Fennis: Weri.

Wasko: Instrumentum rasorium.

Wit: Quinque. Öt.

Wittjo: Pugna, Certamen. Vita.

Wiwa: Gener. Vő. Fennis: Wewi.

Wiwam: Gener meus. Vejem. Wiwat: Gener tuus: Vejed.

Wuoj:

Wuoj: *Butyrum*. Vaj. *Lappones nihilominus Oleum quoque et omne pingue liquidum sic appellant.*

Wuop: *Socer*. Ip. *Fennis*: *Appi*.

Kät, *Ket*: *Manus*. Kéz. *Fennis*: *Kezi*. Magyaroknál *Kats*, vagy *Katsó*: *Manus parva*.

Kedke: *Lapis*. Kő.

Lapponum Comparationes prout Hungarorum semper desinunt in ab, eb, ub.

Öriling Ur a' Grammatikájában, melly a' Szótárhoz kaptsolva vagyon, így szól: *Linguam Lapponicam cum Hungarica in multis convenire, ut jam dudum observatum est, ita illud deinceps Dom. Zajnovics natione Hungarus Norvegiam cum ante aliquot annos peragraret expertus est, id quod ulterius expositum est et demonstratum, Dissertatione Academica, quæ Upsaliæ sub præsidio Generosiss. Dom. Equ. regii regnique Cancell. Consil. Joh. Ibse Anno 1772. prodiit de Convenientia linguæ Lapponicæ cum Hungarica. Fennicam quoque linguam cum Hungarica aliquatenus congruere Scriptoribus non ignotum, et quidem æquo ac Lapponico jure, propter illam, quæ inter has ambas est similitudo. Én Sajnovitstsal azt vélném, hogy Finok, Finni a' Lápoknál sokkal a' nyelvben hozzánk hasonlóbbak, De azért ő kegyelmével abban nem tartok egyet, hogy az Eleink ide Karjéliából jöttek, melly a' Fin országnak, *Finnia*, *Finlandia*, egy szomszéd tar-*

tománnya.*) Ha Láp és Fin nemzet Kun nemzetből, *de gente Hunnica* legyen-e, valamint Magyarok, Jászok, és Székelyek, abban mind addig bizonyosak nem leszünk, míglen a' nyelveket 's történeteiket jobban nem fogjuk esmérni. Mert valamint a' Magyarok a' Tótoktól 's ezek vizont ő tőlök fok szavakat vettek együtt lakván, úgy ezek-is valamelly Kún nemzettel lakván, attól külömb-féle szavakat költsönözhetnek. Sokan valamint a' Magyar úgy a' Német Protestanfok közül (a' többi között ama' Berlieni *Nicolai*) a' Magyar nyelvnek a' Láp, és Fin nyelvvel-való Sógorságát tsak azon okból tellyesféggel tagadják, mivel azt vélik, hogy ezt tsak Sajnovits Jesuvita találta mondani. De a' dolog koránt fints úgy, a'mint ők vélik, mert már ő előtte régen ezen két nyelvnek a' Magyar nyelvvel-való hasonlóságát észre vették *Comenius, Eccardus, Rudbeck, Fischer, és Büsching*; mi nálunk pedig Hufzti az ő Ó és Uj Dátziájában, 's így Sajnovits ezt tsak utánnok vette észre.

26. A'

*) Fin ország már régtől-fogva tartozik a' Svédkekhez, Karjel ország pedig, melly Fin országnak egy része vala, most az Oroszoké.

26. *A' Hazánkban található Városok, Faluk, és Emberek száma.*

1787-dikben a' *Conscriptio* által Magyar, Horvát, 's Tót országban (Erdélyt 's Katona végeket, *Confinia militaria*, fel nem vévén) 10. Kerületekben, 44. Vármegyékben, 52. Szabad Kir. Városokban, 605. Mező Városokban, 10,797. Falukban, 1305. Telkekben találtattak mindenes-től 7,116,789 Emberek következőképpen:

Kerületek.	Vár- megy.	Szabad K.Vár.	Mező Vár.	Faluk.	Telkek	Nép száma
Nyitraiban.	4	9	90	1308	98	856,173
Győriben.	5	7	89	1228	226	807,556
Kassaiban.	4	6	73	1225	39	645,635
Pestiben.	5	4	69	804	360	990,145
Beszterczeib.	4	8	51	891	47	477,835
Munkátsib.	4	3	35	900	16	385,888
Váradiban.	4	2	65	778	195	803,480
Temesiben.	4	4	25	608	57	792,217
Pétsiben.	5	1	62	1053	232	682,409
Zábrágiban.	5	8	46	2002	35	675,451
	44	52	605	10797	1305	7,116789

1786-dikban pedig tett az országunk nép száma mindeneftől 7,044,462 embert; ahozképest a' következett esztendőben 72,587 emberrel szá-

perodott, melly szaporodás ha a' nemzés által szereztetett-e, vagy az országba bé-költözött Svábok és Rátzok által? nem tudom. 'S ezen két új számolásokból jobbitani kell azt, a' mit a' Sokfélémnek a' 60-dik és 61-dik Tzikkelyekben Magyar, Horvát, és Tót ország népe, várofi, 's falui számáról hibásan irtam; követvén egy nem leg-utólsó tudós embert. Ugyan-is valamennyi föld le-írók, *Geographi*, az országunk nép számát mind addig hibásan ki-tették, 's hazánknek alig tulajdonították felét a' valóságos Nép számának.

27. *A' Vármegyék* *Nép száma.*

Pofon		186,501
Nyitra	- - - - -	290,018
Trentsin	- - - - -	218,002
Bars	- - - - -	99,089
Mofon és Győr	- - - - -	115,611
Komárom 's Esztergom	- - - - -	132,389
Sopron	- - - - -	144,000
Vas	- - - - -	220,939
Veszprém	- - - - -	143,572
Pest	- - - - -	271,861
Heves	- - - - -	162,661
Szólnak	- - - - -	167,872
Nógrád	- - - - -	148,861

Vármegyék	Nép száma
Borsod - - - - -	136,684
Fehér - - - - -	98,998
Jászág és Kúnság - - - - -	94,152
Túrótz - - - - -	37,805
Zólyom - - - - -	54,708
Hont - - - - -	81,132
Liptó - - - - -	51,932
Árva - - - - -	74,975
Gömör és kis Hont - - - - -	134,608
Szepes - - - - -	142,780
Sáros - - - - -	131,097
Abauj és Torna - - - - -	132,823
Zemplin - - - - -	209,861
Ungvár - - - - -	58,137
Bereg és Ugotsa - - - - -	91,194
Szatmár - - - - -	134,569
Marmaros - - - - -	86,118
Szabolts - - - - -	108,562
Bihar - - - - -	217,955
Békés , Tsanád - - - - -	— —
és Tsongrád - - - - -	144,984
Arad - - - - -	152,930
Hajdú Városok - - - - -	28,379
Temes - - - - -	215,545
Krafsó - - - - -	188,200

Vár-

Vármegyék	Nép száma
Torontal - - - - -	152,083
Báts - - - - -	184,081
Tolna - - - - -	133,304
Baranya - - - - -	174,963
Szerem - - - - -	82,261
Verőtze - - - - -	116,990
Somogy - - - - -	165,969
Szala - - - - -	226,240
Varasd - - - - -	86,890
Zábrág - - - - -	149,533
Körös - - - - -	64,077
Posga - - - - -	64,417
Szőrény - - - - -	53,189
	<hr/>
	6,680,338

28. A' Királyi Városok	Nép száma
Bakabánya - - - - -	2,353
Bartfa - - - - -	3,760
Bazin - - - - -	4,259
Belabánya - - - - -	1,680
Befztertzebánya - - - - -	5,041
Breznóbánya - - - - -	2,949
Buda - - - - -	24,872
Bukkari - - - - -	7,656
Debretzen - - - - -	29,153
Eger - - - - -	16,852

Királyi Városok	Nép száma
Eperjes	6,000
Esztergom	5,423
Fejérvár	11,780
Felső Bánya	3,819
Fiume	5,956
Győr	12,822
Kaprontza	3,417
Károlyváros	2,740
Kassa	7,900
Késmárk	4,170
Kismárton	2,549
Komárom	12,067
Korpona	2,903
Körmöztz	5,244
Körös Vásárhely	1,705
Kőszeg	4,966
Libétbánya	1,280
Lötse	4,984
Modor	4,801
Nagybánya	3,882
Nagyszombat	7,102
Pest	22,477
Péts	8,922
Pozson	26,898
Rufzt	1,105

Királyi Városok	Nép száma
Selmetz - - - - -	18,774
Sopron - - - - -	12,113
Szabadka - - - - -	20,708
Szatmárnémeti - - - - -	8,209
Szeben - - - - -	2,255
Szeged - - - - -	21,579
Sz. György - - - - -	2,399
Temesvár - - - - -	9,242
Trentsin - - - - -	3,033
Új bánya - - - - -	3,020
Ujvidék - - - - -	8,998
Varasd - - - - -	4,814
Zábrág - - - - -	2,815
Zólyom - - - - -	1,695
Zombor - - - - -	13,360
	<hr/>
	430,401

Vedd észre. Hogy ezen Vármegyék 's Városok Nép számában valahol valami kis fogyatkozás vagyon, azt onnét észre vehetni, mert az alá tett Summák nintsenek jól hozzá adva, én mindazáltal úgy tettem-ki azokat, a'mint a' Bétsben Hörlingnél ki-jött Zsurnálban találtam, *in historisch-politischen Journal der K. K. Erblande*, mellyből mind a' négy Tzikkelyt költsönöztem. Ha hol mi talál

hibásnak lenni, azt jövődöben meg-job-
bíthatni.

29. *A' Mezö Városinknak 's Helysé-
ginknek nemzetsége.*

Vedd észre. Minthogy fok Mezö Városink 's
Helységink vannak olyanok, mellyek több-
féle Nemzetből állanak, ehezképest itt tsu-
pán a' Lakosoknak nagyobb részére tekín-
tetett. A' Bömhétzek, *Windiscben*, kik Du-
nantúl a' Györi kerületben laknak, a' Tó-
tok vagy Horvátok közé helyheztek a'
mint vélem.

	Ma- gyar	Német	Tót	Hor- vát	Rátz	Orosz	Olah	Özve- séggel.
Nyitrai.	260	25	1113	—	—	—	—	1398
Györb.	723	343	36	215	—	—	—	1317
Kafszai.	299	48	632	—	—	319	—	1298
Pestib.	597	74	188	—	14	—	—	873
Befzter	221	35	686	—	—	—	—	942
Munká	296	17	95	—	—	373	154	935
Várad.	293	15	7	—	11	10	507	843
Temesi.	25	121	5	—	119	—	363	633
Pétsibe.	504	213	6	65	327	—	—	1115
Zábrág.	450	30	—	1568	—	—	—	2048
	3668	921	2768	1848	471	702	1024	11402

30. *Óstriába Hazánkból egy esztendő által ki-vitt árúk.*

A' Vám Laistromából ki-tetfzik, a' mint egy Barátom bizonyofsá tett, hogy 1790-diknek első November napjától-fogva 1791-diknek Október 31-dik napjáig Magyar országból Óstriába ki-vitt árúk tettek 8,531,584. Forintot. És ugyan nevezet szerént

Kender és Len.	47,651 For.
Halak. - - -	54,015
Méz. - - -	61,215
Apró barom. - -	64,565
Eörök. - - -	263,431
Dohány. - - -	265,337
Borok. - - -	288,774
Gabona. - - -	343,141
Gyapjú. - - -	428,720
Szarvas Marha. • -	6,704,735
Mindenestől - . -	<u>8,531,584 For.</u>

Mindazonáltal a' Magyar országba bé-hozott árúk alkalmasint fokkal többbe kerültek, mert csak nem minden fábrikás árú Óstria, Morva, Tseh, és Stájer tartományokból hozzánk érkezik. Ezt egy jó 's érdemes Hazafinak megtudni igen szép és hasznos volna, de ennek megtudása nem olly könnyű dolog. Erről sokan sok-

féleképpen gyanakodnak, 's többi közt egy barátom azt tartja, hogy ha az orfzágunk Körmöztzel, Selmetztzel, 's Nagybányával nem bírna, a' Lukfzus régen immár Hazánkából a' mi utolsó Fillérünket ki-takarította volna.

31. A' Hónapoknak 's Hétinapoknak új Magyar neveikről 's a' Magyar számról még egyszer.

Ezen munkámnak Első Darabjában 's 66-dik Tzikkelyében említettem immár, hogy a' Hónapok Magyarban rövidebb 's mostani idöhez alkalmaztatottabb nevet nyerhetnének, valamint ennek példáját a' Németek adták nem régen. Így neveztethetnék Januarius Jéghónak vagy havának, Februarius Ködhavának, Mártzius Sárhavának, Aprilis Efső vagy Bimbó havának, Május Kedv vagy Virág havának, Junius Nyár havának, Julius Kenyérhavának, Augustus Gyümöltshavának, Szeptember Öszhavának, Október Borhavának, November Szélhavának, Detzember Télhavának; vagy pedig rövideden Jegesnek, Ködösnek, Sárosnak, Efsősnek, Bimbósnek, Kedvesnek, Virágosnak, Nyárinak, Kenyeresnek, Gyümöltösnek, Öszinek, Borosnak, Szelesnek, Télinek. Ezt én már akkor említettem, midön a' Frantzok még nem-is álmodtak

a' Napok és Hónapok neveiknek meg-változtásáról. A' mit-is tsak azért mondom, hogy engem' ezért fenki fe' tartson Frantz majjának! — Igaz ugyan az-is, hogy a' mi leg-több Hétinapunknak a' neve Tótoktól vétetett, úgy-mint Szerda, Tsötörtök, Péntek, és Szombat; mellyek ezen Tót szavaktól származtak, úgymint Sztreda, Stvrtek, Piatek, és Szobota, a' mi-is arról tudósít bennünket, hogy az Eleinknek a Keresztyénségben az ő első oktatóik többnyire Tót és Tseh Barátok valának. Hogy Szombatot a' Magyarok nem a' Zsidóktól vették, valamint Kalmár akarja, hanem a' Tótoktól, az onnan-is ki-tetfzik, mert a' leg-több Hétinapunknak a' neve Tótból - való, Zsidóból pedig egy fints. De hogy mind Szombat, mind Szobota a' Zsidó Szabbatból eredett, azt örömeft meg-engedem. A' Vasárnap nevezete-is nem illik többé a' mostani nyúgodalom napunkra, mert azon sem Vásár többé nem tartatik, sem vas nem árúlatik. Énnékem úgy tetfzik, hogy ezen Hétinapokat nem roffzúl így el-nevezhetnének, úgymint Hétfőt Elsőnapnak, Keddet Másodiknapnak, Szerdát Harmadiknapnak 's így a' többit; vagy pedig tsupán Elsőnek, Másodiknak, Harmadiknak, 's így tovább, minthogy a' nap azon kívül-is értetődik hozzá. Ez ilyen nevezés rész fzerént

immár hajdan-is módiban vala, úgymint *Feria prima, secunda, tertia, post Dominicam Lætare, In-vocavit, Quasmodo,* 's t. af. de tsak a' közép idej Deák levelekben. — Az Első Darabnak 65-dik Tzikkelyében elő-adott Magyar számot annyiból akarnám meg-változtatni, hogy a' 110-dik vagy is a' Római C számot ezután nem S által ten-nénk-ki, a'mint ott javaslottam, hanem ezen ál-talam újjonnan fel-talált betű által. Ennek azt okát így adom: mert minthogy S nálunk annyit tesz mint SCH, a' száz pedig Sz-től kezdődik, melly dupla betű nálunk egészen másként hang-zik S-nél, a'hozképest ezt a' két betűt öszve-foglaltam, 's így tettem-ki: Ugyan-is ha ezt az újdonna új betűt két-felé vágjuk ilyen-képpen leg-ottan S és Z betűket szétt vá-lasztva láttyuk. Bár ezt vennék-fel, vagy ehez hasonló más betűt találnának a' Magyar Írók az Sz betűnek ki-jelentésére effélékben, úgymint száj, szem, szín, szó, szű, 's t. af. Nem kü-lömben a' gy, ly, ny, ty, ts, tz, és zs han-goknak egy betűvel-való ki-tevésekre effélékben, úgymint gyom, lyuk, nyak, tyúk, tsak, tzél, zsák, 's t. af. Így osztán a' gyermekinket-is könnyebb volna a' Magyar olvasásra tanítani 's az Írás és a' nyomtatás sokkal könnyebben es-nék.

nék. De ezt csak mellesleg emlitem. Most a Magyar számot újjonnan így adom elő:

Arab.	Római.	Magyar.
	I	I
	V	Ö
10	X	T
50	L	Ö
100	C	∇ v †
500	D	⊕ v †
1000	M	E v ⊕
	X	
10,000	\overline{M}	⊕ v ⊕
	L	
50,000	\overline{M}	⊕ v ⊕
	C	
100,000	\overline{M}	∇ v ⊕
	D	
500,000	\overline{M}	∇ v ⊕
	M	
1,000,000	\overline{M}	∇ v ⊕ ⊕

A' dupla E igen jól teszi-ki a' Milliomot Magyarban, mert Milliom Magyarban leg-jobban mondatik Ezernyi Ezernek. A' mostani 1794 dik vagy-is Római szám szerént MDCCXCIV Efstendöt tehát így tehetnénk ki:

EÖΣΣTΣIÖ

32. *Egy szánakodásból 's jó szívből származott javaslat.*

Vedd észre. Ezen javaslatot egynéhány efstendő előtt bizonyos Drezdai tudós készítette, melly-is annyira meg-tettség, hogy egy kis részét Magyarra fordítani méltónak tartottam.

A' leg-több országoknak mostani kormányozáshoz képest a' fővebb Városokban az örömlányoknak el-szenvedése szükséges rossz dolog, *malum necessarium*. Ennek leg-inkább az oka a' Lukszus és a' szükség. A' Lukszus azt szerzi, hogy sok Tisztviselő 's más ember feleséget nem vehet magának, ha Tiszttségéhez 's Karakteréhez képest betsületesen kíván élni. Azon kívül sokfehérszemély-is csak hogy a' módit győzhesse a' Lukszus által meg-tántoríttatik. De még-is a' szükség hoz leg-több fehérszemélyt ezen életre 's fessletté teszi. Mert hogy az igazat meg-vallyuk, a' fehérszemélynek a' maga táplálására felettébb kevés útja vagyon, 's ez okból ezen szerentsétlen

Leánykák valóban szánakodásra méltók. Ő nekik ha szolgálatból kiesnek, nints semmi gyámolok, mellyhez folyamodjanak. A' férjfiak a' legnagyobb szükségben katonák lehetnek még-is, 's a' mester-legények kapnak mindenütt munkát, tsak kedvek legyen hozzá. De hová legyenek a' szegény Leánykák? Az Ő munkájok többnyire felettébb ótsón fizettetik, hogy alig élhetnek belőle, nem hogy illendőképpen ruházhassák magokat, 's ha egyszer rongyosan maradnak, úgy annál nehezebben kaphatnak azután szolgálatot. 'S ez ama' szomorú örvény, mellyben annyi ártatlan Leány immár el-merült, 's a' hol őket a' vétek jutalommal tsalogatja magához. Ennek elhárítását különben nem reménylhetni, ha tsak a' fehérnépnek táplálására több útat nem nyitunk. Ehezképeft ítéletem szerént igen hasznos volna, ha némelly mesterségeket 's munkákat tellyesféggel Ő nekik által adnánk, mellyekre azon kívül is a' férjfiaknál alkalmasabbaknak látszatnak, úgymint Affzonyi ruháknak szabóságát, Affzonyoknak Hajtsinálását, Nádmézsütőséget (Tzükorpékséget) Vendégházi 's Kávéházi szolgálatot, (Kelterséget 's Markérságot) 's galantériás és Nirembergi árúknak a' bótokban-való árulását. Nem különben a' fehérnépre nézve igen hasznos volna, ha a' szép mesterségekben, úgy-

mint

mint a' Kép-írásban, bővebben oktattatnék!, mert ezen mesterségben már-is fok fehér személy magát valóban ki-mutatta. De mi könnyű módon segíthetnök-meg őket, ha a' fővebb Városokban egy épületet engednénk nekik, mellyben a' szolgálaton kívül-valók bé-fogadtatnának, nemekhez illő munkát nyernének, 's míg újra szolgálatot kapnának, addig annak árából el-tartatnának. Ki lehetne a' Hazánkiai 's leányai között, ki ezen végre valamit a' magájából ne nyújtana? Tsupán ez által fok jó leánykák a' közelvaló romláftól, mellybe egyedül a' szükség vezetí őket, meg-fzabadíthatnánk; 's ha egyszer ez a' szerzemény *Stift*, *Institutum*, *Fundatio*, meg-vólna, akkor ofztán a' büntetésnek helye lehetne, 's ezen személyek a' szánakodásunkat meg nem érdemlenék. Most ezen leánykák még igen menthetik magokat, 's az Ő mentségek igaz egy felől. Én egykor, úgymond a' Szerző, ezen el-ámítottak között láttam egy személyt a' leg-érzékenyebb szívvel, kit ha ki le-íratott vólna, tehát a' bűneit fírató Magdolnának egy tökéletes origymáját kaphatta vólna. Ki fírva egy házba hozatott, mellytől irtózott, 's öfzve-tett kézzel mindennap az Istent kérte, hogy fzabadítsa-ki őtet ezen házból. Ő ugyan örömléányt kéntelen vólt tenni, tsak hogy öröm helyett inkább

üröm töltötte bús szívet. Millyen nyomorúságban láttam Őtet! Ő magával szüntelen tufakodott, 's a' lántzait, mellyekkel a' rendetlen élet fogva tartotta, tsak a' leg-nagyobb szükség szerezhetette. Ha a' szomorúsága tsak egy kis szempillantásig tőle távozott, leg-ottan ismét könyveit hullatta, 's mind annyiszor önnön magától megijjedett, valahányszor útalatos élete eszébe jutott. Minekutánna fok órát írásban töltött, végre a' szívet kéntelen vala azon tsekély vígafsztaláfsal meg-nyúgtatni: én ártatlan vagyok, ha bár vétkezem-is. — — De ha bár a' szánakozás-is bennünket arra nem bírna, hogy ezen szerentsétlen leánykákön segítsünk, tehát a' mi tulajdon hasznunk 's maradékunknak java kívánja tőlünk. Mert tsak ugyan ezen leányok által szokott leginkább amaz útalatos nyavalya terjedni, melly valamint bennünket időnek előtte koporsóba taszít, úgy a' magzatinkat már tsetsemőségekben meg-vefzti. — Semmi szenvedés annyi kényekat, gyötrelmünket, 's veszedelmünket nem okozza, mint a' szerelem, a' melly még-is boldogságunkra alkottatott a' Teremtőtől, 's mellynek egyedül a' mi létünket köszönhetjük. Semmi más szenvedésből kereskedést az ember nem tehet ezen kívül, mert a' haragos egy kis pénzt sem ad, hogy más valaki magát meg-vereti, de a'

szermes fizet. A' tilos és illetlen szerelem gyakorta fokkal nagyobb bolondokká teszen benünket, mint-sem gondolnók. Ezen rendetlen élet fok nyomorúságnak a' szeglet követ. Az egyedül ama' Pestisnek terjesztője, melly olly hatalmasan maga körül markol, 's egész generációkat egy kis idő alatt semmivé teszen. 'S ez a' mérég az Ő lakását leg-inkább az említett leánynaknál tartja. Ezekből terjeszkedik minden rendekre, 's az országnak a' leg-első házaiba, sőt ollykor a' Királyi várakba is bétolakodik, holott valamint az egészséget, úgy a' házafságbéli boldogságot is meg-vefzi, de még is az értelmes Orvosok által gyakorta ki-kergettetik. Ellenben számtalanokat meg-emészti, kik nem elégségesek a' ki-írtására szolgáló szereket meg-szerezni. — Hogy ezen roffzat ki-írtani tehetségünk szerént mind eddig el-múlattuk, valóban lehet tsudálni. Ezen roffz már jó ideje hogy itt van, rettenetes pusztításokat teszen, 's nagyon terjeszti magát minden felé, úgy hogy már a' Mezőség sem ment tőle! Ez minket méltán arra bírhatna, hogy minden igyekezettel dolgoznánk ki-írtásán, a' midőn fokkal betesebb jószágot kíván emészteni, mint-sem a' tűz, melly a' házainkat hamuvá teszi. Ennek nints egyéb orvofsága, hanem a' fajtalan életnek 's örömlányoknak tellyes meg-

táftása, kiknek számára Apológiát csak annyiból írok, mennyiből még mostan az elő adott szerzeménynek nem létéből mentséget érdemlenek. — Ezen személyeknek az ő leg-nagyobb ellenségek szoktak rend szerént lenni némelly Menyetskék, kik irigységből inkább, hogy sem más okból őket üldözik. De bár minden ez ilyen Menyetske ezen személyek meg-pillantásánál önnön magát először meg-kérdené: mi lett volna belőled, ha azon környül-állásban találkoztál volna, mellyben ezen személyek valának, avagy mik lennének ők mostan alkalmasint, ha a' tiédben találkoznának? — Ha ki a' vak fors-nak laptája nem vala, az soha magával el nem hiteti, melly külömb lehet az ember az állapotjának meg-változásával. — Emberek Baráti! láfsátok, én itt a' szemeteket az emberi nyomorúságnak egy leg-fővebb forrására igazítottam. Ha a' nemeteket valóban szeretitek, tehát engem nem engedtetek hiába szólni. Melly jámbor nem tartja kötelefségének, hogy az emberi nyomorúságot, ott a' hol lehet, ne kifsebbítse.

33. *Kesergése egy Leánykának, ki sükségtől kéntelenítettvén erköltstelenné lett.*

Jó erköltsnek Angyala! ha te a' te szána-kodó szemeiddel reám tántorodottra alá tekintesz,

tehát értsd előre, minekelőtte tőlem örökre eltávozol, az én panaszomat 's mentegetésemet, ha más különben a' vétek valaha magát ki-méntheti. — A' Szüleim meg-haltak, 's nékem leg-kevesebbet sem hagytak. Az Atyámfiái semmit sem adtak. Én akarék szolgálni, 's a' világon senki fel nem vett. Lopásra magamat szirtúgy el nem tőkélfesttem, valamint koldulásra. — Gyakorta éh gyomorral az ágyba léptem és sírtam. Kévs idő múlva a' szállásomról ki-kergettek, mivel meg nem fizethettem. Senki az emberek közül nem akartt segíteni egy kerítőn kívül. — Én a' meredek szélen valék. A' helyett, hogy magamat mások által engedtem volna le-taszítani, végre ennen magam bé-ugram. Vallyon nem lenne volna mind egy? — Ha te az Isten' széke előtt a' tántorodásomon egykor fogsz panaszkodni, tehát ezekről meg ne felejtkezzél. Én akkor nem tántorodottnak, hanem le-taszítottak fogok neveztetni.

34. *Politikus számvetés.*

Hogy ha fel-veffzük, hogy a' földön mintegy ezer milliom ember találkozik, és hogy 33. esztendőök egy nemzést (gyeneratiót) teszik, tehát az alatt ezer milliom ember meg-hal. E' szerint a' halottaknak száma volna

minden esztendőben	-	-	30	milliom.
minden nap	-	-	82,000	
minden órában	-	-	3,400	
minden pertz, <i>minuta</i> alatt	-	-	60	
minden másfony, <i>secunda</i> alatt	-	-	1	

De minthogy a' halottaknak száma a' születeknek számához képest olyan, mint 10. a' 12-höz képest, úgy tehát ismét születetik.

minden esztendőben	-	-	36	milliom.
minden nap	-	-	98,400	
minden órában	-	-	4,080	
minden pertz alatt	-	-	72	
minden másfony alatt	-	-	1 $\frac{1}{2}$	

Ha senki eddig meg nem halt volna, tehát most élének mintegy 473,000 milliom emberek. 'S holott az áthatatos föld leg-alább 1587 billiom négyszegletű lábnyomokkal bír, tehát 9110 ilyen lábnyomok minden embernek juthatnának még - is.

Ha 100. esztendőkre három gyenerátziót számlálunk, 's egyszer'smind el-fogadjuk, hogy a' világ leg-alább-is 5700. esztendős immár, tehát a' világ teremtésétől-fogva még tsak 171. gyenerátziók valának, 124. tudni-illik a' víz-öntől-fogva, 's 53. a' Kristus születésétől. Holott semmi Familia nintsen, melly az eredetét a' Nagy Károly Tsáfzárnak idejébe vissza-húzhaf-

sa 's azt ki-mutathassa, tehát az következik, hogy az Európai leg-régibb Familiák leg-felylebb 30. gyenerátziókat ízámlálhatnak. De ezek-is felettébb kevesen vannak, mellyek olly meffze mehetnének, a' hiján hogy mesékkal magokat ne fegítenék. Illyen nevetséges dolgot követett-el, a' ki az Eszterházi Familiát nem tsak Atillától, hanem még Nemróttól-is igyekezett le-hozni. Ha már illy tova mehetett, tehát az Ádám Atyánktól-is biváft le-hozhatta vólna, 's ezt leg-alább fenki nem tagadhatta vólna.

Egy szint olly nagy földön, hol Izland szigetén egy ember lakik, találkoznak

Nór országban	-	-	-	-	-	3
Svéd országban	-	-	-	-	-	14
Török országban	-	-	-	-	-	36
Lengyel országban	-	-	-	-	-	52
Spanyol országban	-	-	-	-	-	63
Magyar országban	-	-	-	-	-	70
Irland országban	-	-	-	-	-	99
Svájtz országban	-	-	-	-	-	114
Német országban	-	-	-	-	-	127
Ángoly országban	-	-	-	-	-	152
Frantz országban	-	-	-	-	-	153
Olafz országban	-	-	-	-	-	172
Holland országban	-	-	-	-	-	224
Málta szigetén	-	-	-	-	-	1103

Melly nagy külömbözés! Izland Európának az emberektől leg-ürefsebb helye, Málta pedig a' leg-népesebb.

Mind egyik ország vagy város népe száma tsak nem minden 30. esztendőök alatt meg-újít-tatik, úgy tehát 100. esztendőök alatt az emberi Nem háromszor és egy harmad résszel meg-új-jíttatik.

Rend szerént az ország népének egy ne-gyed része a' városokban lakik, 's a' többi há-rom negyedek kint a' falukon.

1000. Élők közül minden esztendőben 28. találkozik ki meg-hal.

1000. Gyermekek közül, kiket az Anyák szoptatnak, meg-halnak leg-fellyebb 300-an, de 1000. gyermekek közül, kiket idegen személyek szoptatnak, meg-halnak rend szerént 500-an.

A' gyermekek halála a' mi idönkben igen meg-nagyobbodott. Convulsiók és a' Fog-fájás a' leg-több gyermeket meg-ölik.

115. Halottak közt tsak egy Affzonyt szám-lálhatni, ki a' gyerek-ágyban meg-haltt, 's 400. halottak közt tsak egy találkozik, ki a' szülés fájdalmiban meg-haltt.

Többi közt éfzre vétetett, hogy a' termé-szeti himlöben több leánykák meg-halnak mint férjfi gyermekek.

A' halottak laistromiból bizonyos, hogy 3125 halottak között tsak egy száz esztendő's személy találkozik.

A' hegyes országokban több öreg embert találhatni, mint-sem a' lapály tartományokban.

A' szép nem a' férjfi nemhez képest a' halálozásban olyan, mint 100 a' 108-hoz.

A' fejeznépek között a' férjjel bírók jobbára tovább élnek, mint a' hajadonok.

Ötven esztendei halottas laistromokból kitétfzik, hogy a' leg-több emberek Mártziusban, Auguftusban, és Szeptemberben hálnak-meg, 's leg-kevesebben Novemberben, Detzemberben, 's Februáriusban. Tavasszal a' halál áratása leg-gazdagabb, de nagy városokban mint Bétsben, Párisban, 's Londonban a' télben.

A' fele azon embereknek, kik e' világra születtenek, a' 17-dik esztendő előtt meg-fzokott halni, úgy hogy azok, kik ezen 17 esztendőket meg-haladják egy szerentsében részesülnek, melyet fele része az emberi Nemnek el nem ér.

Boerhave orvos azt állítja, hogy a' leg-egészesebb gyermekek Januariusban, Februariusban, és Martiusban születtenek.

A' Férjjel bíró Affzonyok az országnak az Ő minden fehérnépéhez képest olyanok, mint 1

a' 3-hoz, 's a' házas férjfiak az országban-való egész ferjfi nemhez képest vannak mint 3 az 5-höz.

A' leg-több szülések Februariusban 's Martziusban történnek, minthogy Májustól 's Juniusztól veszik eredeteket.

A' férjfi gyermekek számok, kik esztendőnként születtetnek, a' leánykák számához képest olyan, mint 21 a' 20-hoz, vagy mint 104 a' 100-hoz, úgyhogy ha száz leányka esztendő által valamelly országban születtetik, rend szerént 104 férjfi gyermekek ottan születtetnek.

A' 65. vagy 70. gyermekek közt, kik születtetnek, többnyire tsak egy pár kettős vagy is lker gyermek találkozik.

A' házasfágok száma a' lakosok számához képest olyan, mint 175 az 1000-hez.

Egy egész országban tsak négy gyermeket lehet egy házasfágra számlálni. A' városokban pedig 10. házasfágokra tsak 35. gyermeket számlálhatni.

A' férjfiak, kik fegyvert viselhetnek, teszik rend szerént egy országban a' lakosoknak negyed részét.

Az egész Affzonyi neméből egy országnak esztendőnként tsak a' 18-dik személy szokott szülni, minden leányok 's Affzonyok közül pedig,

kik 12-dik ezftendő el-haladták, tsak a' 12-dik 's a' menyetskék közül a' 6-dik.

A' szülések, mellyek 9 hónapok előtt történnek fokkal közönségesebbek, mint a' mellyek 9 hónapok után meg-esnek.

Sokan azt tartják, hogy igen ritka dolog, ha velamelly familiában három gyenerátziót Kakuk*) nélkül folytathatnak.

35. Az Időnek számvetése.

A' Kristus születése után való 1794-dik ezftendő a' világ teremtésének Skaligyer fzerent 5743-dika.

A' világ teremtésének az új Görögök fzerent 7302-dika.

A' világ teremtésének a' Zsidók fzerent 5554-dike.

A' Gyula Periódusának 6507-dike.

Az Olimpiadáknak 2570-dike.

A' Róma fel-épülésének 2547-dike.

A' Hedfirának 1208-dika.

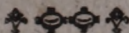
A' Luther Reformátziójának 277-dike.

36. Az

*) Kakuknak az a' szokása, hogy a' tojását más madár fészkebe rakja.

36. *Az emberi nemnek alatsónsága.*

Egy Spanyol író, ki önnön maga Marokkóban 's Alzírban raboskodott, többi között a' Marokkai Udvarban bé-vett szokások között azt-is említi, hogy midőn az oda-való Tsáfzár valakivel beszél, 's pökni akar, annyiszor a' jelenvaló a' felyem kezkenőjét oda tartja, hogy egy illy isteni személynek a' nyála a' földre le ne essen. Sőt a' hízelkedők, 's kegyelmet keresők nem a' kezkenőjüket, hanem a' markokat szokták oda nyújtani, hogy Ő felsége torháját elfogadhassák, 's azzal az ortzajokat mintegy finom kenettel leg-ottan bé-mázolhassák. — A' Dálai Lámáról, az Ásiai Tatárok Pápájokról, az útzók azt írják, hogy Őtet az oda-való hívei nem csak tsalhatatlannak, hanem azon fellyül még halhatatlannak-is hiszik. Hogy Ő az Ő tulajdon ganéjából ereklyéket készít, mellyeket nagy áron a' szomszéd országokba széllyel küldöz, hogy a' híveknek ezen ereklyéhez a' bizodalmok olly nagy, hogy valahányszor valamelly betegség Őket éri, annyiszor ezen ereklyék porát orvofság gyanánt bé-vefzik. —

37. *A' Módi Isten-affzony Jupiter előtt.*
Blumauer után.

Oda fent az égben, hol Jupiter, minek-utánna ki szerette magát, a' halandóknak a' múltságaikat irigyli, 's felettünk ítélőszéket tart, jött egykor a' Kafferek 's Kalmukok Nagy-Annyok Tzibele az Ő nagy és széles melyével a' Jupiterhez, 's az ítélő-széke elejbe azon Isten-Affzonyt idézé, mellynek Tromf-kotsiját *Triumfwagen*, az Ádámnak idejétől-fogva szüntelen a' halandók húzzák, azon Isten-Affzonyt, mondom, kinek akaratoskodása az egész világon kegyetlenül uralkodik, 's az Isteneket-is gyakran letzkézi. Itt Tzibele így szállamlék-meg: Ihol, Istenek Istene! tekints vagy egy fél szemmel le-fele az emberek közé; nézd a' Madám Módi milyen rendetlenségeket hozott-bé a' világba. Tekints főképpen a' fő-városokba, mennyi hafzontalan költséget szerez a' halandóknak. Ő nem marad többé az Ő Svérájában, hanem minden tudományokba bé-avatja magát. Sőt immár az Oltárokat 's a' Templomokat-is reformálja, 's a' szakállodat kezdi igazgatni. De hogy magad-is láfsad, a' gyermekeimből millyen majmokat tsináltt, ihol egy módi-bábot az Ő utolsó szabása szerént hozok néked: lásd ezen haj piperét: miként szállanak belőlle a' Furiák kígyói, 's az áb-

rázatot, melly a' hajjal egésszen bé-van borítva 's mintegy háta-megett; lásd ezt a' Furiák fejemását, melly hátul tsipkéekkel 's pántlikákkal meg-rakva, 's elől fehér és vörös festékekkel vagyon egésszen bé-mázolva; lásd a' ki fészített melyet, melly hasonlóképpen tsupán a' festék által fehérlik; lásd a' Párisi találmány által kidudorodott alfelet; lásd végre az öfzve-szorított lábát a' fzüek tzipöbe! Oh nagy Jupiter, vallyon kívántatik-e több valami, hogy ezen himpöllér Áffzony meg-büntettesék, 's az ő kegyetlen uralkodása töle örökre el-vétefsék? Jupiter most az ítélő füleit a' másik résznek-is engedé. Ekkor a' módi Isten-Affzony egy fésületlen nagy kamasz leánnyal elő-jött, melly ama' természetes 's vad tartományokból vala, hol a' Kók Kapitány az emberi nemet még a' bötsöben találá. Leg-ottan az Isten-affzony így szólamlék-meg: No hát mint tetfzik ezen a' fejen ez a' széltől frizérozott, portól bé-porozott, 's veréjtéktől párfumérozott szép haj? miként ez az ábrázat, mellyet a' festék ugyan soha sem, de a' verőfény 's a' nyers levegő egésszen bé-festett? miként ez a' mely, melly az ő tellyes volta miatt az ő tulajdon terhe által le-függ? miként ez a' meztelesség, melly a' szemnek semmit meg nem tagad, 's mivel mindennek szolgál, tsak tsömört okoz?

okoz? miként a' piszkos bőr, mellytől nem tsak az ajak, hanem a' kéz-is irtózik? miként ez a' láb, mellyet még eddig semmi tzipő bé nem tartt, 's ez okból egésszen sáros 's tüskéktől sebes? és ezen motskos 's otromba állat a' természetnek dítseritt gyermeke! Ahozképest, ó Jupiter! a' perünket egyszer végezd-ki: amott áll egy leányka, kit az én kezem reformáltt, itt pedig egy olyan, kit Tzibele formáltt, immár ó Jupiter! válassz közülök egyet! — A' per önön maga magát fel-öldja, felel az Isteneknek Királyok, itt igen sok vagyon, amott igen kevés, ez okból békellyetek öfzve: a' természet mesteriséget kíván, 's a' mesterségnek természet szükséges.

38. *A' Törököknél szokásba vett Tolvajnak nyomozása.*

Ha valamelly előbbkelő Törököt a' tselédje meg-lopott, tehát leg-ottan az Imán vagy-is a' Török Pap elő-hívattatik, ki bizonyos Pilulákat hoz magával, 's a' tselédet előre meg-inti, hogy azok halálos mérget magokban foglalnának, de tsak a' tolvajt ölnék-meg, a' többit pedig nem bántanák. Erre leg-ottan kinek-kinek szájába dug egyet, 's azt le-nyelni parantsolja, azután egy kis idő vártatva a' szájokat belől meg-visgál-

gálja, ha le-nyelték-e valóban? ha tehát valamelyik le nem nyelte, az állítatik tőle rend szerént tolvajnak. Ezen próba az ostromba Török tselédnél többnyire használ, mert a' tolvaj fél a' Pilulát le-nyelni, 's végre a' tselekedetét önnön maga meg-vallya. Hajdan nálunk-is egy ehez hasonló próba az Uraságoknál szokásban vala. Mert hogy ha a' tselédjekre gyanakodtak, tehát az igaz gyöngynek tűzbe vetésével őket leg-ottan ijjeszgették, melly-is azt szerezné, hogy a' tolvajnak a' szeme ki-ugrana. De már ma az ilyen próbáknak nálunk leg-kifsebb hasznát nem várhatni, annyira lettek hitetlenekké még a' tselédjeink-is. A' régi tüzes vas 's forró-víz próbának-is 'az én ítéletem szerént, tsupán ez a' haszna lehetett, hogy az akkori tudatlan emberek ha vétkesek voltak, a' kezeiket féltvén, önként meg-vallották vétkes tselekedeteiket, vagy pedig a' hamis kívánságaiktól el-állottak, mert hogy a' tüzes vas 's forró víz az igaz embernek kezét meg nem égette volna, a'mint némellyek akarják, azt azok hidjék, kik a' tsudákat szeretik.

39. *A' játék szeretésének gyümöltse.*

William Wynne Ryland, ki hamis váltó leveleket, *Wechsel*, Londonban kovátsoltt, 's midőn fogságba vétetett, maga magának a' torkát meg-

met-

metfzette, a' leg-híresebb Londoni réz metfző, *Kupferstecher* vala. Ő a' Királyi réz-metfzőnek neveztetett, bírtt 200. font Sterling *) penzióval, a' Király Satuljából 100. font Sterlinglel, egy 10. ezer font Sterlinges jószággal, 's azon kívül az esztendei érdeme mintegy ezer fontra betsültetett; Ő mindazáltal a' játékot igen szerette, vesztett fokkal többet mint-sem szerezhett, 's végre ama' vétket követte-el, melly Angoly országban még soha senkinek se' botsáttatott-meg. — A' játék szeretése még tsunyább gyümölsöt hozott Bétsben ama' szerentsétlen Z-m nevű legényen, ki a' szeretőjét tsupán a' pénze miatt megölte, 's néhai II. Jó'sef alatt szörnyű halállal ki - végeztetett.

40. *Bizonyos orvosság a' dühös állatok marása ellen.*

A' Lengyel Királynak fő Orvosa *Moneta Ur* Varsóban 's azon a' tájon 16. esztendők alatt dühös kutyáktól meg-martt 98. személyt helyre hozott, kik közül a' víztől való irtózást *Wasserscheue*, egy sem kapott, sem meg nem haltt. Tsak nem rég három emberen segített, kiket nem messze Varsótól egy dühös farkas felettébb
meg-

*) Font Sterling téfzen. mintegy 9, Forintot 's 12. Krajtzárt.

meg-sebefsített. Hogy ezen farkas valóban dühös
 vála, azon éppen nem kételkedhetni, mert egy
 ló, egy tehén, egy juhász komondor, 's két ju,
 mellyek hafonlóképpen tőle meg-vóltak marva,
 meg-dühödtek, 's meg-is döglöttek. Ezen értel-
 mes 's jó szívu Orvosnak ebbeli Kuráit sok száma-
 talan előbbkelő emberek bizonyítják, 's ő ke-
 gyelme tsupán az emberi szeretéstől vifeltetvén,
 az orvosi titkát következésképpen ki-nyilatkoz-
 tatta: 1-szor. Mihent valaki valamelly dühös ál-
 lattól meg-marattatik, légyen az kutya, matska,
 farkas, vagy róka, azonnal földet, port, vagy
 tobákot a' sebére hintsen, hogy az által a' nyál
 nedvesége, *Speichelsaft*, ki-szívattassék. 2-szor.
 Egy kis idő múlva a' sebet etzettel mosza-ki,
 's etzetről és írósvajból készített flastrommal bé-
 borítsa, míg a' seb bé-gyógyúl. Az etzetet meg-
 kell először melegíteni, 's azután a' vajat belé-
 botsítani 's meg-keyerni. Ha 9-dik napra a' seb
 bé nem gyógyúltt, tehát az *Ungventum de cerusa*
 vagy-is *Bleysalbe* irral-is a' sebet bé-gyógyíthatja.
 3-szor. Ezen vajas etzetről naponként háromszor
 vagy négyszer $1\frac{1}{2}$ untzot az-az: három leves ka-
 natat bé-vegyen. Az apró gyermekeknek napon-
 ként háromszor vagy négyszer belőle egy vagy
 két kanállal kell adni, mit-is leg-alább két hé-
 tig kell folytatni. De még azután-is jó az etzet

ivás mindennap. 4-szer. Eret nem kell vágni, ki-vévén ha a' személy igen véres, *vollblüttig* a' vagy felettebb meg-ijjedett. Minden más operátziók a' fördővel együtt el-maradhatnak. 5-ször. A' hústól az olyan személy magát eleinten tartóztatasa-meg, 's tsupán zöldséggel, veteménnyel, 's gyümöltstsel éljen. Minden erős italokat, úgymint bor, rozsólis, 's égett-bor felettebb veszedelmefek. Nem külömben minden elme-beli felettebb - való *excessivus* indulatok, úgymint a' harag 's ijjedés. Kerülje egyszer'smind a' beteg a' testének minden nagyobb kómótzióját, verőfényt, 's meg-hevülést, *Erbizung*, 's ezektől még azután-is őrizkedjék, midőn már magát bátorságban gondolja lenni. Ezeknek szint azon jó hasznát veheti akkor-is, midőn valakit a' kígyó meg-tsip. A' mi a' dühös ebtől, farkastól, vagy matskától - való marást illeti, az ha külömben nem más-is, hanem tsak körmölés, vagy kartzolás, még-is mindazáltal szint olly veszedelmes lehet, ha rövid idő alatt bé-gyógyúl-is, ha tsak az orvofsággal nem él valaki. Ollykor a' dühödés akkor-is következik, ha valamelly ebet vagy matskát igen meg-mérgesítünk, 's az ofztán bennünket meg-mar vagy meg-kartzol. Illyen-képpen haltt-meg többi közt azon fő ember Rómában, kinek a' koporsóján ez olvastatik:

*Hospes! disce novum mortis genus, improba Felis,
Cum trahitur, digitum mordet, et intereo.*

41. A' Képfaragásról.

A' Képfaragás a' szép mesterségek között alkalmazint a' leg-régiebb, ki-vévén az építés mesterségét, mert először lakásaiknak kellett lenni az embereknek, minekelőtte azoknak ki-tzifrázásáról, vagy arról a' mi tsak szépséghez és nem szükséghez tartozik, gondolkozhattak. Már a Trójának ostromoltatásakor a' Pallás Kép oszlopa *) Palladium a' városban találkozott, holott a' Képirás tsak 400. esztendő múlva a' Homérusnak halála után fel-találtatott. 'S ha a' Herkulesnek pai'sa Heziódusnál 's Ákillesnek pai'sa Homérusnál, valamint szinte ama' két aranyból-való leányok, mellyek a' sánta Vulkánt vezették, tsak a' pufzta képzelésnek munkái nem valának,

te-

*) Utazásimban a' Képfizlopot, Bildfaule tsak nem mindenütt Szobornak neveztem, de mint-hogy ez a' nevezet nem tetszik némellyeknek, ahózképest Haller László után ez illyen faragott vagy öntött Képet ezután Képfizlopnak nevezem. A' Képfizlopot Állóképnek tsak azon okból-is nem mondhatni, mert az Írott kép-is állhat, 's nem minden Képfizlop álló, mert ülő, sőt fekvő-is elég találkozik.

tehát a' Képfaragás már a' leg-régibb időkben nagy tökéletességben lehetett. Azon időkbe tartozik a' Tzipzelusnak szekrénnye, melly a' Pauanásiásnak le-írása szerént tzedrus-fából állott, 's rész szerént arany és elefánt tsonttal ki-vólt rakva, rész szerént fel-emeltt munkában igen mesterségesen készítve. Ugyan-is a' Képfaragás már a' világnak leg-régiebb népeknél, úgymint Égyiptomaiaknál, Fenitziabélieknél, és Persáknál esméretes vala. Leg-korábban talán a' Káldeusok értették azt, ha másként *Tbara* Ábrahám-nak Attya, ki világ teremtésétől 20-dik Században éltt, a' *Theraphim* nevű bálványokat valóban készítette; leg-alább a' Lábánnak történetiben, ki egynehány Századdal későbbben éltt, rólok emlékezet vagyon. Idő múlva az Izrael népénél a' fiatal bika fordul elő, mellyet mint Égyptomi Ápisnak példáját fából készített 's arany lánnákkal bé-takartt, úgy nem külömben a' réz kígyó, mellyet a' Mójzes fel-állított. De mint-hogy a' Zsidóknak meg-vala tiltva, hogy semmi Képet magoknak ne faragjanak, tehát a' Képfaragásnak-is ő nálok virágózása nem lehetett, 's ama' két tíz rőfnyi fából készített 's arannyal béborított Kérubimok a' Jérusálemi Templomban alkalmasint azon Templomnak egyéb remek munkáival együtt a' Fenitziabeli Képfaragóktól készítettettek.

Hogy

Hogy az első próbák ezen mesterségben igen gorombák lehettek, azt ki ki el-gondolhatja, de ha agyagban, fában, vagy kőben valának-e, azt nehéz ki-végezni. Plinius azt mondja, hogy a' Plasztik, vagy-is a' felében fel emelt figuráknak agyagból és gipszből-való tsinálása már a' Képfaragás előtt esmértetett. A' Görögöknél az első Képfizlopok tőkék és kő-szikkák valának, mellyeket fejekkel meg-tetéztek. Ezen figurák Hermáknak neveztettek, 's a' Merkurtt állítottak elő. Kar és láb nélkül valának, alól keskenyebbek mint-sem fellyül, 's a' Templomok és Házak eleibe, sőt gyakran a' határra-is helyhez-tettek. Ekképen Századok múltak el, míg a' Képfaragás ezen nemzetnél annyira jöhetett, hogy a' nevét egy mesterségnek meg-érdemlette volna. Ezen mesterség fel-találását alkalmazint az emberekkel született követés szeretése, *Nachahmungsfucht* vagy-is majmozás szerzette, mellyet osztán a' Bálványozás meg-segített, midőn általa a' meg-haltt Vitézek és Királyok, mint Istenek a' tiszteletre elő állítottak.

A' portéka, mellyet a' Képfaragók ki-dolgoznak, rend szerént agyag, gipsz, fa, elefánttsont, kő, kiváltképpen márvány*) és alabastrom,

L 2

's

*) Kár, hogy ámbár a' Hazánk minden-fele márvánnyal bőven meg-áldatott a' természetől, meg

's minden-féle bányászna. Az értz faragattatni leg-későbbben kezdett, minthogy annak ki-dolgozása fokkal több munkába telik, még-is mindazáltal a' leg-régiebb időköl vannak immár értz munkákról-való tudósítáfink. Így egy bizonyos *Perillus a' Pbalaris* Tirannus rézböl egy Ökröt öntött volna; mellyből az embernek szava, ha tüzet tettek alája, mint az Ökörnek böge hangzott, 's miről a' próba; a'mint mondják, magán a' Szerzőjén először tétetett. Az értz Képoszlopok készítése nem neveztetetik ugyan tulajdonképpen Képfaragásnak, de minthogy itt-
is

fem vesszük hasznát a' Képfaragók által. Sok más országok, hová a' Márvány a' Kúlföldről hozat-
tatik, 's drágán fizettetik, még sem kémélik pénzeket érte. Hogy a' Palmira, Balbek, 's egyéb régi nagy városok dűledékeit tsudáljuk, azt a' fok Márvány oszlop szerzi, mellyeket sem az idő, sem az emberek keze nem emészthetett-meg egészen mind eddig. Hogy Eleinknek az emlékezetek még a' Hazánkban-is olly ritka, annak az oka nem más, hanem hogy az emlékeztető épületeik 's márvány vagy más kő oszlopaik és fenn-írásaik-is szintúgy igen ritkák. Ha ezen nemes költségtől a' nagyaink a' pénzeket nem kémellenek, úgy mind ez a' szép mesterség az országunkban virágozhatna, mind a' jövendő nyom, vagy-is az utóbbi világ meg-emlékezne rólunk, mind pedig magunk után egy üres helyet nem hagynánk Hazánkban.

is a' Modél leg-többet téfzen, melly a' Képfaragóktól származik, tehát tsak ugyan ezt-is, noha nem tulajdonképpen, Képfaragásnak lehet hívni.

A' Képfaragás Égyiptomban már a' *Sesostris* idejében virágzott, ki 400. esztendővel a' Trójai háború előtt uralkodott, mert ama' tsudára méltó Gulyák alkalmasint Ő alatta állittattak-fel, mellyek közül egynehány most immár Rómában vagyon. A' Sfinkszek-is, *Sphinges*, *Sphinxse*, mellyeket még imitt amott láthatni, 's mellyeken, jelentettek hajdan, mái napig a' tudósok meg nem egyezhetnek, jobbára azon időből valók. Azonban ezen mesterség az Égyiptomiaknál nem jöhetett azon tökéletességre, mellyre azt a' többi nemzetek hozták idővel, mert a' Képfaragók nálok a' Köznép seprejéből voltak, és sem olly szép embereket magok körül nem láttak, sem pedig olly felséges gondolatokkal az Istenről nem voltak, mint a' Görögök. Az Égyiptomiak igen rút emberek valának, az Isteneiket többnyire barom vagy vad állat fejjel ábrázolták, 's az Anatómiához éppen nem értettek. Ez az idő mostan a' régi Égyiptomi stilusnak neveztetik, 's belőle tsupán egy *Memnon* nevű Képfaragó esméretes, ki egynehány Képoszlopot a' Tébai templomba készített. Az Égyiptomiak később stilusok sokkal jobb, de a' Görögökével még sem

tehet-fel, 's a' mesteri többnyire idegenek valának.

A' Fenitziabélieknél több-féle tudományok 's mesterségek virágoztak, 's ezek közt a' Képfaragás-is. Az Ő fényes Templomaikban szép Képfizlopok találkoztak, 's Kártágónak el-pusztításakor onnan a' Rómaiak fok szép remeket vittek el magokkal.

Melley nagy elő-menetelt tettek a' régi Persák a' szép mesterségekben, mái napig-is mutatják Perzepolisnak düledéki, *Ruinæ*, *Trümmer*, hová a' szomszédság miatt számlálnunk lehet Sírriában - való Balbek és Palmira düledékit-is. Mindazonáltal a' Persák semmi istenes Képfizlopokat vagy-is Bálványokat nem készítettek, mert Ők tsak a' tüzet, vagy-is inkább abban az istenséget imádták.

Ellenben a' Tuskusok (Hetruriabéliek) az Isteneiknek, mellyek az Égyiptomi 's Görög bálványokkal jobbara meg-egyeztek, számtalan márvány és értz Képfizlopokat állítottak, mellyek közül fok mái napig-is magát meg-tartotta.

Mind ezen nemzetek fokkal régiebbek valának a' Görögöknél, 's hamarább kezdetek Képet faragni náloknál. De idő múlva a' Görögök mind ezen nemzeteket a' Képfaragásban fellyül múlták, valamint erről ama' tölök hátra-

hagyott fok Képoszlopok minket bizonyosá tesznek. Hogy a' Görög stílus a' Képfaragásban leg-szebb, annak több az oka, úgy mint Görög országban az akkori mind a' két nembéli Lakosoknak szépségek, mellyeket a' mesterek Modélnak választottak; ama' szép ábrázolások, mellyeket a' Görög költők az Isteneikről tettek; a' Képfaragóknak tekintetek, mellyben a' nemzet előtt valának; 's az igen mértékletes Klíma, mellyben laktanak. Még-is mindazáltal a' Képfaragásban az első próbáik, a'mint említettem immár igen darabosok valának. A' Képoszlopaik még akkor-is, midőn már a' faragásban messzebb mentek, felettébb fások, jelentés nélkül bé-huntt szemekkel szorosán, egymás mellett álló lábakkal, 's egyenes le-függő karokkal valának. Míg végre Aiónásból-való *Dedalus* 28-dik Században ezen fok vétket meg-jobbitá, midőn a' Képoszlopinak nyitott szemeket, szabad karokat, 's lépő lábakat ada. Ezen Képoszlopok azután *Dedalok*nak neveztettek. De csak ugyan még fok hibázott nekik a' tökéletességből, mellyre azokat a' 36-dik Században *Phidias* és a' Tarsai *Polikletus*, *Myron*, *Skopas*, *Pythagoras*, és *Alkamenes* először hozták. Fidiásnak munkái közül főképpen Olimpusi Jupiternek egy iszonyú magas Képoszlopa dítsértetik, mellyre *Homerus*nak egynehány

Versei adiat adtak néki. A' Polikletusnak egy nagy 's híres munkája vala Júnónak Argósbán egy igen nagy Képoszlopa aranyból 's elefánttsontból, de a' leg-szebb munkája az úgy nevezetett *Doryphorus* egy fiatal legényke vala, melly a' következő mestereknak a' proportzióban finór mértéknek szolgált, 's onnét *Canon*-nak nevezetett. Kár, hogy ezen remek munkák az időtől vagy a' vad népektől meg-vefztegettetek! Ezen mesterekkel a' Görög Képfaragóknak szép stílusok kezdődött, mellyet némellyek a' Képfaragás nagy és felséges stílusának neveznek. Tartott pedig egész *Praxiteles* és *Lisippus* idejéig, mintegy 150. esztendőök által, melly idő után a' mesterség ismét hanyatlani 's lafsanként egészen kezdett ki-vefzni. Lizippus a' Nagy Sándornak idejében élt, 's ez fenkitől mástól, hanem csak általa kívánta magát értzben ábrázoltatni. Ő a' Képoszlopáért gazdagon a' mestert meg-fizeté, 's általa az el-esett Hadi-vezéreit önteté értzben. Ezen Képfaragó, a'mint mondatik, 1500. Képoszlopot készített. Többi közt Velentzében a' Sz. Márk Templomának kapuja felett álló róz Lovak-is az Ő munkájának mondatnak. Ugyan ez a' mester vólt ama' nagy gondolattal, melly valaha egy Képfaragónak fejébe jöhetett, hogy egy jó nagy hegyet Sándor Képoszlopának ki-dolgoz.

melly-

mellynek a' teteje a' fejét, 's az élőfái a' haját fognák tenni, az egyik kezében pedig egy várost, 's másikban egy tavat fogna tartani. De a' gondolat csak gondolat maradt, mert soha véghez nem vitetett. Lindusból-való *Chares*, *Lisippus*-nak a' Tanítványa, a' világnak egy legnagyobb képoszlopát készítette, tudni-illik a' napnak ama' rézből-való híres Képoszlopát Rodus Szigetén. Ez az Állókép 105. lábnyi magas vala, 12. esztendőök által el készültt, 's 300. Talentomban teltt. A' hüvelyke olly vastag vala, hogy nem igen találkozott, a' ki azt által ölelhette volna, 's a' kis újja nagyobb vala, mind a' rend szerént-való Képoszlopok. Belől ez a' réz oszlop üres vólt, 's hogy erősebb legyen, nagy kövekkel meg-töltetett. Még-is mindazáltal csak 56. esztendőök által fenn-állott, midőn egy föld indulás által le-döntetett. Így 870. esztendőök által a' földön hevertt, méglen Kristusnak születése után 651-dikben bizonyos Szeretsen Hadi-vezér az értzét egy Kereskedőnek adta, ki 900. Tevét azzal meg-terheltt. Az mindazáltal nem igaz, hogy ezen ifzonyú Képoszlop ki-szélesített lábakkal a' Rév partnak bemenetele felett állott volna, úgyhogy a' legnagyobb árbotzfás hajók-is a' lábai között a' Kikötőbe bé-jöttek. Lásd a' Molnárnak régi jeles

épületiben rézzel ki-nyomtatott Képét. Az akkori mesterektől sok igen szép darabok még megvagnak, mellyek most jobbára Olasz országban találkoznak, minthogy a' Rómaiak, midőn a' Görög országot el-foglalták, minden remek munkákat, mellyekre akadtak ottan, magokkal Rómába el-vitték. De idő múlva a' nagy Konstantin Tsászár által közülök sok ismét Konstantinápolyba vissza-vitetett 's még több a' Rómának ostromoltatási közben a' vad népektől rész szerént meg-tsonkittatott, rész szerént földdel el-burítottatott. Mink itt csak egynehányat a' nevezetesebbek közül fogunk említeni. A' *Laokoon*-nak 's az ő két Fiainak Képoszlopzatja, *) melly most Rómában a' Belvedérben vagon, egyik a' leg-szebbek közül-való. Az a' Titus Tsászárnak ferdejében 1506-dikban fel-találtatott. Három Ródusi mesterek *Agessander*, *Apollodorus*, és *Atbenodorus* dolgoztak rajta. Azon a' *Laokoon* természet felett-való nagyságban egy alacsony óltáron, mellyen a' ruhája fekszik, meztelenül ül-

ve

*) Valamint *Astrum*, *Gestirn*, magyarul Tsillagzatnak neveztetik, mivel több Tsillagokból szokott állani, úgy az ollyan kőből, vagy értzből való Képoszlop-is, melly több faragott vagy öntött képeket foglal magában, 's mellynek a' Németeknél a' neve *die Gruppe*, Képoszlopzatnak neveztetetik.

ve láttatik, 's mellette állnak a' két Fiai. Egy rettenetes kígyó magát Ö rajtok, 's az Annyokon körül tekeri, 's az egyik Fiának a' melyét tsípi. Egy más kígyó pedig a' Laokoonnak ágyé-kába fulánkot botsát, ki-is azon iparkodik, mi-ként önnön magát 's a' Fiát tőle fel-szabadíthas-sa. Ez a' Kép a' fájdalomnak leg-főbb gráditsát szem eleibe teszi. *Angelo Mihály* a' Mesterség' Tsuda-munkájának nevezi azt. — A' Belvedérben való Herkules' dereka hasonlóképen minden Értőknek tsudálkozását meg-érdemli, 's a' Képfaragóktól még most-is szorgalmatosan tanúttatik, ha bár sem feje, sem karjai, sem pedig lábai nintsenek. *Winkelmann* a' ditséretében véget érni nem tud. — A' Vatikánomi Apolló a' leg-drágább Daraboknak az egygyike, mellyek a' régiség-ből a' romlást még eddig el-kerülték, 's a' Mesterségnek leg-főbb ideálja. A' termete az emberiséget meg-haladja, 's már az álláfa a' benne való Felséget jelenti. Egy örökös Tavasz a' férfúságát az ifjúságnak szépségével ruházza, 's a' nagy érzékenység minden tagjából ki-látzik. — A' Florentziában *Kleomenestől* való Meditzei Vé-nus hasonlóképen a' Mesterségnek egy remekje. Az egygyik kezével a' melyét takarja, 's a' má-fikkal a' szemérem-tagját. *Winkelmann* azt egy ró-zsához hasonlítja, melly egy szép hajnal után a'

Napnak fel-kelésével a' bimbójából kezd feselni. Némelly kis részei újak. — *Niobe* a' magzattal Skopástól való, 1583-dikban taláztatott-fel, 's Florentziában áll most. *Niobe* ijedtében magán kívül vagyon, midőn magzatit az Apollótól öldösni látja. — A' Farnézi Bika *Apolloniustól* és *Taurikustól* való, 's III. Pius alatt a' Karakalla Tsáfszárnak ferdejében taláztatott-fel. Ezen Kép-ofzlopzat a' közfiklán egy vad Bikát állít elő, mellynek szarvai körül egy ifráng vagyon kötve. Egy felől áll egy erős ember, ki egy kezével a' szarvát, 's másikkal a' száját ragadja; más felől pedig egy más erős ember az ifrángot mind a' két kezével tartja. Mind a' kettő közt a' Bikának fel-emelt lábai alatt ül egy Affzonyi-állat, *Dirce*, 's hátúl áll ismét egy más Afzfzony, *Antiops*, ki egy érzékeny képpel az elsőre tekint. — A' Herkulesnek Kép-ofzlopa, melly az előtt Farnézi palotában tartatott, 's most Nápolyban vagyon, természet felett való nagyságban látszatik, *Glykontól* származott, egy erős férjfi természet' muftója, 's igen helyesen készültt. Herkules az egygyik kezével egy fa-tökére támaszkodik, mellynél áll a' furkós botja-is, a' másik kezében pedig tartja a' Hesperusi almákat. A' lábait egy új Mester, *Guil. della Porta*, *Angelo* Mihálynak Tanítványa, rajta el-végzé. — A' Sas' képe alatt

szép Lédával szerelmeskedő Jupiter Velentzében a' Könyves-tárnál szemléltetik. — A' többi faragott drága Darabokat, mellyek a' leg-szebb Görög stílusból magokat meg-tartották, el-halगतom, 's a' helyett tsupán a' Romában való Görög oskolát említem. Ez azon okból Görögnek neveztetik, mivel fokban a' görög-kép-faragók közül, midőn a' Hazájok a' Rómaiak' hatalmába kerültt, Rómába költözködtek. Mintegy 300 ezrtendőt foglal magában, 's leg-jobban mutatja-ki magát a' Tsászárok' Kép-oszlopiban. Ezen Periodusból való *Antinousnak* ama' szép Kép-oszlopa, ki a' Traján Tsászárnak kedves Ifja vala, 's hólta után töle az Istenek közé helyezettett. Abból valók a' többi között a' Borgézi Bajnok, a' haldokló Bajnok, a' Farnezi Flóra, Márk Aurel Tsászfár ló-háton, úgy nem különben ama' felében fel-emelt munkák a' Títusnak győzedelmí kapuján, *Triumphbogen*, 's a' Traján-nak 's Antoninnak Ditsőség-oszlopin, *Ehrensaulen*.

A' IV. 's V. Században valamint egyéb tudományok 's Mesterségek, úgy a' Kép-faragás is egészen meg-romlott, 's a' minden-féle vad-népeknek Olasz országba való bé-ütések és pufztítáfok által a' szép Kép-oszlopoknak egy fokasága oda lett. A' szép Mesterségeknek Olasz országban való szünete tartott egész a' XII. 's XIII.

Századig, midőn egynehány oda-való Kereskedő-városoknak Gazdagságok az ízt utánnok, főképpen a' Kép-faragás után, ismét fel-ébredtetete. Többi közt Píza ebben leg-inkább meg-külböztette magát, melly, akkorban közönséges lévén, a' Kép-faragókat Görög országból hitta magához, mert ott ez a' mesterség még valamennyire magát meg-tartotta, minthogy a' Görög Tsászároktól támogatott, míg végre a' Törököktől, kik, a' mint tudva van, semmi-féle Képeket vagy Kép-oszlopokat nem szenvedhetnek, egészen ki-irtatott. — Ezen Mesterség' Helyre-hozójának a' XIII. Században élt Pízai Miklós említették, kitől Pízában a' Prédikállófzéken felében fel-emeltt munkában a' vég-ítélet származik. *Bunanno* modélt tsinált a' Pízai öreg Templomban ama' három réz ajtókkoz; *Ugolino* pedig Florentziában Szent János' Templomában ama' gyönyörű réz ajtókhöz, mellyekről *Angelo* Mihály azt szokta mondani, hogy Paraditsom-ajtajinak bé-illenének. Ugyan ott XV. Században az öreg Templomba három réz ajtókat készített *Lorenzo Ghiberti*. Azon időben éltek *Donato*, *Benedetto di Majana*, 's *Giovanni di Bologna*, kiknek egynehány munkáik még meg-vannak, mellyek a' szép görög munkákhoz igen közelitene. De ezeket fokkal feljül-múlta *Buonarrotti*

votti *Angelo* Mihály, ki egyfzersmind Rajzoló, Kép-író, Építő, 's Kép-faragó hasonló főftilusban vala. Az utólyára meg-nevezett mesterségben még ifjúságában egy aluvó *Kupidót* 's *Bakkust* készített, férfi korában pedig *Mózes* kép-ofzlopát II. Gyula Pápának koporsójánál *Vasas Sz. Péter* Templomában, az *Üdvezítőt* B. *Affzony* Templomában, egy *Minervát*, egy *Dávidot* Oriással való bajvívásban, a' *Győzedelem* Isten-affzonyát Florentziában, egy *Éjet* a' *Meditzifi Juliánusnak* koporsójánál ottannék, 's hét Kép-ofzlopot *Sz. Lörintz* Templomának Segresztjében szint' ottan. Egy más Mester *Giacomo Sansovino*, ki XVI. Században éltt, Velentzében a' Faragás' első Helyre-hozójának tartatik, 's Rómában külömbb-féle Pápák alatt dolgozott.— A' *Lorenzetto*-is meg-érdemli, hogy elő-hozattasék, ki a' szépnek észre-vételében 's érzésében fok új Kép-faragókat meg-haladott.

Görög és Olasz országon kívül régenten Európában semmi nagy Mesterek nem találkoztak valamint a' Kép-faragásban, úgy egyéb Mesterségekben-is, míg a' XVI. Században imitt-amott kezdett hajnallani. *Düver* Albert, egy Német az említett Században szint' olly nagy Kép-író mint Kép-faragó vala, 's mind a' két mesterségben jobb ízt hozott-bé. Az ő példája ki-mutatja,

mennyit közönhet a' kép-írás a' kép-faragásnak a' szép Figurák' esmérésére nézve. A' faragása ezen Mesternek ugyan többnyire apróságokban vala, de a' Figurái még-is az Ő szépségek, proportziójok, 's finomságok miatt még most-is nagyra betsültetnek. Velentzében találkozik tőle egy Ádám és Éva egy élő fa alatt kígyóval, melly egész Kép-oszlopzat, mint egy fél rőfnyi magos és széles egy darab fából való, 's *Dürer*-től, a' mint mondják, egy bitsakkal készítettett. Kaffzelben tőle hat elefánt-tsontból való Darabok őriztetnek, mellyek a' *Krifztus*' születését, 's a' kínz szenvedésének némelly történeteit állítják-elő. Mint-egy négy hüvelyknyi szélesek, 'a' Figuráknak ruhái bé-vannak festve, 's a' tiszta elefánt-tsont a' húst adja elő. A' Szent Dorottyának Ő tőle faragott legendabéli története, miként hoz néki egy gyermek a' Paraditsomból almákkal 's rózsákkal tele kosarat, 's a' Szent mellett egy Püspök, oldal-félt pedig egy pogány tsúfoló, hasonlóképen elefánt-tsontból készültt, arannyal 's festékekkel ki-van-tzifrázva, 's mind egygyik személyen a' szenvedés olly esmérhető-képen ki-van nyomva, 's a' munka magában olly mesterséges és finom, hogy alig vitethetik fellyebb. Egy kis szép Feszületet *Dürer*től V. Károly Tsáfzár szüntelen a' *Kotzperdje*' markolatján viseltt. A' Bé-

tsi Tsáfzári Kints-házban egy kis Szelentze tartatik, mellyben hasonlóképen tőle faragott Krisztusnak születése szemléltetik. Ezen Darab az Ő rend-kivül való szépsége miatt 30 ezer Tallerra betsültetik. Tőle származnak még a' Krisztusnak Egyiptomba-való futása, és Sz. Sebestyénnek Történetei, melly mind a' kettő fából faragott; azután Agát-kőből egy kis óltár a' 30 ezer Mártiroknak le-ábrázolásával, mellyek között a' Kép-faragó magát-is ki-faragta; azon-kivül még egy kis óltár sok szárnyas ajtókkal, mellyen az egész esztendőn által minden Évangyéliomok ki-vannak ábrázolva, 's maga-is az óltáron üldegél. Ezen Darab hasonlóképen sokra betsültetik. Több egyéb Darabok ezen híres Mestertől imitt amott találkoznak a' magányos emberek' Gyűjteményiben. Spanyol országban azon időben egynehány derék Kép-faragók éltenek, úgymint: *Philippo di Borgonna*, *Gaspar Bucerra*, *Juan Baptista Monegro*, *J. B. de Toledo*, 's *Juan de Herera*; Frantz országban *Jean Gougeon*, és *Germain Pilon*, kik közül az első a' Faragásnak Helyre-hozója vala Frantz-országban, a' másik pedig a' jó ízt ottan benne bé-vezeté.

Még több, 's rész szerént nagyobb Kép-faragókat hozott a' XVII. Század. Többi között meg-külömbözteté magát Brüsszelből való *Fran-*

cois de Querne, kit az Olaszok *Fiamengónak* neveztek. Ő a' mesterségét Rómában tökéletességre hozta, 's azon időben egyetlen-egy vala, kinek munkái a' régiségnek leg-jobb munkáival egybe-tétethettek. Egy más német al-földi *Martin von Baumgarten*, ki másként *des Jardinsnak* is neveztetett, az elébbeni Századnak második felében egynehány igen jeles Darabot készített, többi közt Párisban a' Győzedelmek' piatzán, *Place des Victoires*, XIV. Lajosnak kép-országához való Deffzént-is. Spanyol országban virágoztak: *Juan Martines Montanes*, *Dominico de la Rioja*, *Manuel de Contreras*, *Pietro de Mena*, *Gregor de Massa*, *Nicol. Buzi*; Frantz-országban *Jacques Sarazin*, *Balthasar* és *Caspar Marfy*, *Pierre Paul Puget*, *Franc. Girardon*, *Pierre le Gros*, *Francois* és *Michel Auguier* két testvérek; Olasz országban: *Alessandro Algardi*, *Ercole Ferrara*, *Ant. Raggi*, *Domen. Guidi*, *Pietro Bernini*, 's a' *Fia Giov. Lor. Bernini*, *Mich. Kafa*, *Cam. Rusconi*; 's Német országban: *Leonbard Kern*, *Gottfried Leygebe*, *Andreas von Schlüter*, *Mathias Rauchmüller*, és *Mich. Barthel*, ki sokat Rómában, Velentzenben, 's Dreszdában dolgozott. Ugyan azon Századnak eleién két derék Kép-faragó éltt Dreszdában, úgymint: *Hegewald* és *Walther*.

A' mostani Század kétség kívül a' jó Mesterekben sokkal gazdagabb, mint akár-mellyik előtte-való, mit-is ama' tsak nem minden Európai Udvartól szép Mesterségeknek, úgymint Rajzolásnak, Kép-írásnak, Réz-metszésnek, Építésnek, és Kép-faragásnak fel-állított Akadémiái leginkább szerzenek. De minthogy lehetetlen dolog, hogy minden időnkbeli nevezetesebb Képfaragót említsek, ahoz-képest meg-kell elégednem, ha azok közül tsak némeijeket meg-nevezek, a' héján, hogy a' többinek az által rövidséget tegyek. Angoly országban meg-haltt nem régen *Nic. Read*, ama' híres *Roubillac*nak Tanítványa, kitől sok szép Darabok a' Londoni *Westminster* Templomban találkoznak. Még most-is élnek ott *Rossi*, *Hickley*, *T. Bansk*, *Bacon*, és *Mrs. Damer*, egy jó házból való fehér-személy. Spanyol országban ezen Századnak elején híres vala Granadából való *Joseph de Mora*. Frántzországban ezen Században sok derék Mesterek valának, úgymint: *Jean Tuby*, *Jean Pigale*, ki a' mesterségét Rómában tanulta, 's magát leginkább a' Szász Marsálnak Strafsburgi márványkoporsója által nevezetessé tette; többi közt egy szép ülő Vénust-is készített, 's a' *Sanssouci* kertjében egy Merkúrt, 's egy meztelen Diánát. — *Etienne Falconet*, ki 1791-dikben hóltt-meg, egy

tudós Kép-faragó volt. Ő Pétervárat a' ló-há-
 ton való Nagy Péternek réz ofzlopához modélt tsi-
 nált, a' fejet azon a' Leány-tanítványa *Demois.*
Collot készíté, ki a' mostani Orosz Tsászárnénak
 egynehány márvány melyképeit-is készítette. —
Edme Bouchardon, egy nagy és híres Frantz Kép-
 faragó márványban és értzben, többi között a'
 Tüilleri nevű Párisi Királyi kert előtt való XV.
 Lajosnak nyargaló Kép-ofzlopát tsinálta. Többi
 nevezetesebb frantz Kép-faragók ezek: *Guiard*,
Adam, két Testvérek, *le Cotustoux* Testvérek és
 Fiak, *Seb. Slodtz* az Atya három Fiával, *Thom.*
Regnaudin, *Nic. Pineau*. A' Verfzály és Tüilleri
 kertje teliden tele vannak ezen Mesterek' szép
 munkáikkal. *Jaques Saly* többi között a' XV. La-
 josnak márvány kép-ofzlopát, 's Koppenhágen-
 ben az V. Fridriknek réz kép-ofzlopához mo-
 délt készített. A' *Houdon* hasonlóképen derék
 munkákat nyújtott, úgymint egy *Morpheust*, egy
 emberi nagyságban való Anatómiát, melly több-
 féle Akadémiákban immár fel-állittá^tott, 's egy
 Diánát; hasonlóképen Voltért, Vazsingtont, és
 Lafajettét ki-tsinálta, 's most a' Gesznernek egy
 allegoriás emlékeztetőt készít. Olasz ország még
 most-is a' szép mesterségeknék egy Teátroma, 's
 azon ország, mellyben a' leg-nagyobb Mesterek
 készülnek, az alatt, hogy ottan a' Régieknék
 ama'

ama' számtalan jeles munkáikat tanulják. Egyedül Rómában 60 ezer ó és új kép-ofzlopok számláltatnak, 's a' régi Rómában még sokkal több találkozott. A' földdel el-borítottak közül még ottan - ottan fok és derék Darabok ki - ásatnak, 's a' tsonkák a' leg-jobb Mesterektől ki-pótoltnak. Az ottan most élő Kép-faragók között kiváltképen híres *Bartolo Cavaceppi*, ki nem tsak a' régi tsonka kép-ofzlopokat pótolja, hanem új-jakat-is készít. Többi között a' meg-hóltt Fridriket Porosz Királyt igen helyesen modellérozta. Találkoznak most ott többi között *Pietro Bracci*, *Giuseppe Canaro*, *Fr. Gius. Napolconi*, *Capicola Paletti*, Lionból való *Poucet*, ki a' Voltérnak kép-ofzlopát készítette; *Le Brun*, ki a' mostani Pá-pának mely-képét tsinálta, melly a' Vatikánban fel-állított, *Gius. Sammartino*, 's több más. — Nápolynak fok szép és drága kép-ofzlopi vannak, de most egy derék Kép-faragója sintsen, minekutánna *Ant. Corradini*, egy nagy Mester ottan meg-hóltt. Florentzia akkoriban, midőn még Közönség vala, a' Kép-faragók' oskolájának tartatott, mellyből egynehány nagy mester, 's ön-nön maga a' *Buonarotti Angelo* Mihály ki-lépett. Ezen városban fok derék kép-ofzlopot találhatni fel, fő-képen a' Muzeumban. Egy a' leg-újabb 's leg-jobb Mesterek közül ottan vala *Philippo*

della Valle, ki mintegy 30 esztendő előtt holt meg. Velentzében *Forsati* egész Olasz országban a' leg-jobb Kép-oszlopokat gipszben le-másoltatta, mi által az oda való Kép-faragóknak igen derék modelokat szerzett. Még egynehány nagy Mestert kell említenem, kik Rómában le-telepedtek, de külföldről valók, úgymint *Trippel Sándor*, egy Svájtzert, ki az előtt fokáig Londonban tartózkodott, 's a' leg-jobb Kép-faragók közé mostan számláltatik. Az ő leg-újabb Darabai a' nagy Frídríknak, Dalbergnek, Gothénak, 's Herdernek melyképei, nem külömben egy fiatal Apolló mint juhász, egy Diána, kit aluvásában az Ámor meg-lep, 's a' meg-hóltt *Czerniszew* Grófnak egy emlékeztetője. Azután Ir országból való *Hevetson* Kristóf, ki nem rég a' *Leibnitz*nek melyképét a' Hannóverbén fel-állított Monumentumához oriás nagyságban, *in colossalischer Grösse*, készített, melly munka még minden embernek meg-tetszett. Egygyik a' mostani leg-jobb Kép-faragók közül való *Stockholmban* született *Sergel*, ki hasonlóképen fokáig lakta Rómát. Német ország ezen Században fok mindenféle forgott mesterekkel, 's azok közt fok derék Kép-faragókkal bírt. A' neveik a' *Meusel*' Szótárjában *) fel-

ta-

*) In deutschen Künstler-Lexicon.

találtnak. Én csak egynehányat említek közülök. *Permoser*, ki Bétsben a' *Belveder* kertjében a' Szávoji Eugén' kép-ofzlopát készítette. *Tasfart*, kitől *Sanffouciban* külömb-féle Darabok származtak, úgy nem külömben Berlinben a' *Wilhein'* piatzán *Seydlitz* és *Keit* Generálok' kép-ofzlopá. *Nabl*, kinek a' remek-munkája Svájtzban találkozik Bernhez közel, a' *Hindelbank* Falunak Templomában. Ez a' *Langhausnénak* koporsóköve, ki az első gyerek-ágyában meg-hóltt. A' koporó-kő a' trombita-fzóra repedezik, az alatta fekvő szép fiatal menyetske a' repedt követ emeli, 's ölében tartván az ő meg-elevenedett magzatját ki-felé igyekszik. Kár, hogy ez a' munka csak hamar el-ofzoló fővenyes kövekből vagyon, 's egy épen szembe nem tűnő helyet foglal. Ezen munkának első adiját már a' múlt Században ama' híres Párisi Kép-író *Le Brun* találta, midőn az Annyának Sír-követ készítetett. Az Affzony mint üdvözültt az Angyali trombita-harsogása magát a' sírban fel-emeli, mellynek a' fedele felében fel-van nyitva. A' kép-faragónak, a' ki ezt véghez vitte, a' neve *Colignon*. Párisban a' Szen-Szülpisz Templomában a' már említett Kép-faragó *Slodtz* 1757-dikben egy odaváló Plébánosnak csak nem hasonló emlékeztetőt készített. Azon a' halhatatlanság a' halálos fá-

tyolt a' halotról le-rántja, a' Pap az Ő Papi ruhájában meg-jelenik, 's a' halál szaladni kezd tőle. Még két más sír-kövek-is vannak, melyek az elő-hozottakkal igen meg-egygyeznek; az egygyik *Arles* városában, hol egy Angyal, hogy a' Püspököt meg-fegítse, a' sír-követ emeli, 's a' Püspök *in Pontificalibus* a' koporsójától mászik. A' másik más egy városban találkozik, hol egy Generál a' koporsónak fedelét a' Kommandó-botjával felre veti, 's egy rettenetes nagy vendég-hajjal ki-felé tekintet. Ezen *Nabltó*, ki Berlinben született 's Kasszelben meg-hóltt, ugyan az utolsó helyen áll a' Fridrik' piatzán a meg-hóltt Hesszen-Kasszeli Landgrófnak fehér márványból való orias nagyságú kép-oszlópa. A' többi ezen Században Német országban éltt, 's rész szerént még most-is élő Kép-faragóimezek: *Khandler*, *Knöfler*, *Lück*, és *Coudray* Driszdában; *Beyer*, *Zauner*, *Smuzer*, és *Hagenauer**) Bétsben; *Schadno*, *Bardon*, *Unger*, *Meyer*, *Bettlober* és *Bog* Berlinben; *Pezold* Potzdámban és Diefzdában; *Messerschmidt* Bétsben és Posonban; *Dannecker* és *Scheffauer* Stutgardon, 's *Döl* Gothában.

42. A'

*) Ettől származnak a' Sönbruni Kertnek Kép-oszlópai, melyek Szaltzburgi só színű fehér és tislámló kőből készültek.

42. A' Gyöngyökről.

A' Gyöngyök tsak a' Nap-keleti, 's Nap-nyúgoti Indiák' tengereikben, 's némelly kevés helyeken Európában szoktanak halásztatni. A' Napkeleti Gyöngy-halászat négy helyeken történik, úgymint a' Baharem sziget körül a' persiai tenger' kebelében; a' Katif városa mellett a' bódog Arab országnak partjain, a' Baharemnek által-ellenében; a' Manar mellett a' Kejlan 's Madara között való tenger' szorulatjában, az úgy neveztetett Gyöngy-parton; 's a' Japón ország-nak partjain, melly mindazáltal, minthogy a' Japóniak a' drága köveken 's gyöngyökön nem kapnak, nem igen használtatik. A' Nap-keleti Gyöngy-halászathoz lehet azt-is számlálni, melly a' Sinai Tatar országban, közel a' Nipehova városhoz hasonló nevű Tóban történik, mellynek nagy gazdagságát onnan lehet észre venni, hogy a' múltt Században miatta az Oroszok és a' Sinaiak között háború támadt, melly ofztán azon Száznak vége felé a' Tónak mind a' két hadakozó nemzet között való fel-ofztása által le-tsendesített, holott azt az előtt mind egygyik magájának akarta tulajdonítani. Az Amerikai vagy-is Nap-nyúgoti Indiának Gyöngy-halászati a' Mekszikói tenger' keblében vannak, 's öt helyeken történnek,

mint a' *Kubagna* sziget mellett öt mértt-földnyire új Andaluziától; a' *Margarita* vagy-is Gyöngysziget mellett, hol az előtt a' leg-több és legszebb Gyöngyök szoktak vólt ki-fogatni, most pedig igen ritkán találkoznak; a' *Comogate* mellett közel *Terra-firmához*; a' *Hacha* folyó-vizében, mellynek mindazáltal immár vége vagyon; 's a' Sz. Mártha mellett 60 mértt-földnyire *Hacha* vizétől. A' Déli tengerben, 's *Brazilia* mellett-is imitt-amott Gyöngyöket halásznak, de kevés szérentsével. Európában a' Gyöngy-halászatok tartatnak némelly Sót országi partokon, 's *Iltz* vizében *Bábor* országban, melly utolsó Gyöngyök *Paffzávi* Gyöngyöknek hivattatnak. A' többi Európai Gyöngy-halászatok, úgymint *Lengyel*, *Svéd*, *Dán*, *Nór*, *Jütland*, *Grönland*, *Liefland*, 's *Tsch* országban a' *Vottava* vizében, nem külömben *Sléziában*, *Luzátzban*, *Lotringban*, 's *Augsburg* és *Frankfurt* mellett felettébb kevés Gyöngyöket nyújtanak. A' Gyöngyöknél leginkább a' nagyságra, formára, 's a' színre vagy-is fényre szokás tekinteni. Az ő nagyságok nem egyféle. Vannak olly Gyöngyök, mellyek mint a' *Tserefznye* olly nagyok, mi okból *Tserefznye* gyöngyöknek neveztetnek. Gyakorta még-is az ollyan gyöngyök, mellyek rend kívül nagyok, *Parangon*-gyöngyöknek hivattatnak. Ezek közé

számláltathatnak azok, mellyeket ama' híres úta-
zó *Tavernier* rézre metszetett, 's mellyeknek a'
leg-nagyobbikát a' Persiai Király bírja, mellyet
az 1633-dikban uralkodó Király egy Arab-keres-
kedőtől 32,000 Tománért, az-az, 520,000 Tal-
lérért meg-vett. A' formára vagy-is tekintetre
hasonlóképpen a' Gyöngyök igen különböznek
egymástól, mert némelleyek egész gömbölyűek,
's ezek, ha nem felettebb aprók, Szám-gyöngyök-
nek, *Zahlperlen*, neveztetnek. Mások, noha
gömbölyűek, de valamivel még-is hosszatskák,
's ezek Tseppeknek, *Tropfen*, hivattatnak. Van-
nak meg-meg mások, melly úgy néznek-ki mint
Körtvély, kihez képest Körtvély-gyöngyöknek,
Birnenperlen, neveztetnek. De több nevek-is van
még, a' mint tudniillik így vagy úgy ki-néznék,
úgy mint *Paukenperlen*, *Beulenperlen*, *Kropfperlen*,
Sebiesperlen, *Kartenperlen*, 's *Parokperlen*. Azon Gyön-
gyöknek, mellyek olly aprók 's kitsinyek, hogy az
említett nemek közé nem számláltathatnak, a' kö-
zönséges magyar nevek Kása-gyöngy; németül pe-
dig neveztetnek *Saamenperlen*, *Saatperlen*, *Stampfper-
len*, *Stofspelen*, *Unzenperlen*, 's *Lothperlen*. A' Gyön-
gyöknek az ő leg-nagyobb betsek még is a' tiszta vi-
zeknek színétől vagy-is fényjétől érkezik. Vannak
többi közt olyanok, mellyeknek a' vizek igen fe-
hér, a' felső részek sima, és által-látható, 's ezek Eu-

rópában leg-többre betsültetnek. Másoknak a' vizek sárga, 's ezek ismét az Indoktól 's Araboktól a' fehéreknél nagyobbra betsültetnek, mint-hogy idős vagy-is érett Gyöngyöknek tartatnak, 's felölök úgy vélekednek, hogy azok az ő színeket soha többé meg-nem változtatják, 's a' fehéreknek az ő fehér vizek többnyire nem sok ideig tartó. Némelly gyöngyök len-virág színűek, mások ismét zöldesek, sőt vannak feketések, 's ón színűek-is. Többnyire mindazáltal észre vetetett, hogy a' Nap-keleti Gyöngyök közt leg-szebbek, mellyek Kejlanban és Gyöngy parton húzatnak-ki, de ritkán találhatni ollyat köztök, melly három vagy leg-felleyebb négy karátot nyomna. A' Baharemi Gyöngyök sárgák egy kevéssé. A' Japóniak nagyok, de igen egyenetlenek. Az Amerikaiak közt a' Margaritaiak leg-szebbek. A' Kubányaiak nem nyomnak soha többet öt karátnál, de a' vizek 's a' formájok, *Wasser und Gestalt*, igen jó. A' Komogateiak, Hafa-vizeiek, és Sz. Márthaiak hasonlóképén jó-féle Gyöngyök, tsak hogy többnyire a' formájok rendetlen, 's a' vizek ón színű. A' Gyöngyök ára nem tsak a' nagyságokhoz képest, hanem a' szépségekhez, formájokhoz és színekhez képest-is szokott szabadni. A' gömbölyűek 's körtvély formájúak főképen fok-

ra betsültetnek. Az apró által-nem-likasztott Nap-keleti Gyöngyöknek, vagy-is a' Káfa-gyöngyöknek a' lóttja 2 Tallérban telik. Az által-likasztottakból, mellyeknek a' Him-varrásnál hasznok vétetik, mintegy 5 Tallérban. Azon gyöngyöknek, mellyek rendetlenül néznek-ki, 's a' német nevek *Parokperlen*, 500 darabja, mellyek mindenestől 2 lotot nyomnák, 13 's 14 Tallérban. Egy tökéletesen gömbölyű Gyöngy, mellynek a' vize világos, 's egy karátot el-nyom, 4 's 5 Tallért érdemel. Ha 2 karátot nyom, 20 Tallért. Ha 4 karátot nyom, 80 Tallért. Ha 6 karátot, 150 Tallért. Ha 8 karátot, 350 Tallért. Ha 10 karátot, 500 Tallért, 's még többet.

43. Az Otahejtiekről még egyszer.

Ezen Szigetiek minden húst és halat tsupán sülve eszik, 's minekelötte az Ángolyok oda érkeztek, a' főzésről nem-is álmodtak. Hogy tehát az Ángolyok főzéshez kezdtek, egyik látván a' forró vizet a' katlanba füstölögni, 's buborékot hányni, tsudálkozott rajta, 's bele nyúlt, 's azonnal a' kezét egészen le-forrászta. Ezen ő 's társai olly igen meg-ütköztek, hogy mindnyájan kétfek valának el-szaladni, 's mást nem véltek, hanem hogy az ördög bújtt volna ezen vízbe. —

. Egy-

Egygyik az Ángolyok közül, midőn a' hévség nagyon bántaná őtet, barókás lévén, a' vendég-haját az Otahejtiek előtt egyszersmind fejeről lekapta, 's egy karóra helyeztette. Ezt látván az Otahejtiek, kik annak-előtte még soha Barókát nem láttak, azt gondolták, hogy ez az Ángoly minden élő-haját, egyszerre bőröstől fejeről lerántotta. De minekutánna a' Barókát szemeikkel jobban meg-visgálták volna, leg-ottan olly nagy hahotára fakadtak, hogy tsak nem meg-repedtek. — Minthogy a' vas szeg az Otahejtiektől a' fejze és véső után leg-nagyobbra betsültetett, ahoz képest az oda való fehér-nép a' szerelem' dolgáért az Ángolyokkal magát azzal fizetteté. De minthogy végre a' hajós-legények, vagy-is Matrófzok, ki-fogyván szegekből, a' hajók' fájából egymás után a' szegeket kezdék húzogatni, 's az által a' hajókat meg-erőtlenítvén, könnyen nagy veszedelembé hozhatták volna; arra való nézve a' Kók Kapitány nagy büntetés alatt ezt nékik meg-tiltotta, 's kit rajta kapott, keményen meg-is büntette. — Európai népünk' nagy gyalázatjára ugyan ezen Ángoly hajók' emberei a' búja dögöt-is, *Luem veneream*, mellyet ezen ártatlan szigetiek mind eddig nem esmértek, elsőik közikbe bé-hozák, melly-is leg-ottan köztök el-hatalmazott, 's nagy pufztítást

fzer-

szerzett *) Az Ángolyok ugyan a' Frantzokat, és Spanyolokat okozzák, kik hasonlóképen ezen Szigetet azon idő tájban meg-látogatak, de akár mint lett légyen a' dolog, tehát a' való még-is, hogy az Európaiak ajándékozták-meg őket ezen átkozott nyavalyával. Ezen betegséget ők minden bizonnyal a' többi Déltengeri szigetekkel-is fogják közleni, 's valamint Európa Amerikától, úgy a' világnak ezen része Európától azzal meg-vefztegettetett. — Az Otahejtiek az Ángolyokról úgy vélekedtek, hogy őket hozzájuk tsupán az éhes gyomrok, vagy-is az éhezés hozta, s' minekutánna egy darabig nálók mulattak, tehát a' Szigetiek gyakran a' pofájokat 's hafokat megtapogatak, 's értésekre adák, hogy tűrhetőképen meg-híztak immár, 's haza mehetnek. — Ezen Szigetieket az írás felől tudósítani igen nehéz

héz

*) Immár több nagy Orvosok észre vették, hogy a' Frantz betegség akkor leg-mérgesebb, midőn először valamelly országba bé-hozattatik. Azután hova tovább a' mérgét veszti, 's nem olly felet-tébb veszedelmes, mint eleinten. Ezt régen immár szintügy a' Himlőről-is tapasztalták, mi ok-ra nézve sokan nevezték a' himlőt a' Frantz' testvérének, 's a' Frantzok ezen nyavalyát az ő nyelveken nevezik *grosse Vérole*, vagy tsupán *Vérole*, a' himlőket pedig *petite Vérole*.

héz vala , mert ők a' betűkkel való írást mind Képirásnak tarták. Ők a' birkózásban 's küszködésben az Ángolyokat mindég meg-győzték , noha ezek közt-is fok ahoz értő 's erős Legény találkozott. Az Ángolyoknak tüzi munkájok , *Feuerwerck* , leg-inkább meg-tetizett nékik , 's a' puska-pornak 's lövő nagy és kis szerszámnak hatalmas voltán igen tsudalkoztak.

44. A' Grönlandiakról.

Grönland a' leg-utolsó esméretes lakott föld az Észak felé. Kezdődik az Északi szélességnek 62-dik gráditsa alatt , 's Izlandtól még mintegy 40 mértt-földnyire távozik. A' Dán országi Király tart just hozzá , de tsak az innenső részét bírja , mellybe Nór országából való népet le-szállítá , a' többi részét az ő régi vad nemzetsége lakja. Némelly Föld-írók azt tartották eddig , hogy ez a' föld tsak Fél-sziget , 's az Északi Amerikával határos légyen , de most immár bizonyosak vagyunk , hogy az egy valóságos sziget , ámbár az Északi szélső Amerikától tsak a' Dávisától nevezett tenger-szorúlatja , *Fretum Davisii* , *die Meerenge Davis* , választja , mellyet először 1585-dikben Dávis nevű Ángoly fel-találtt. Maga a' Sziget már 982-dikben bizonyos Raude által véletlenül fel-talaltatott , 's azután a' Nór országi

szági Királyok által Nór néppel meg-is népesített, de azokat idővel a' Szigetnek régi vadlakosi egészen ki-irtották, míg újra egy kis részét a' Dán Királyok a' jobbágyaikkal meg-szállították. Ezen szigethez jutni igen nehéz, mert a' tenger itt szüntelen nagy jég-darabokkal tele van. A' Szigetnek leg-nagyobb része merő közfiklás hegyekből áll, mellyek a' hóval és jéggel örökké bé-vannak fedve, azonban a' tenger felé való lapály még-is jó legelőket nyújt. A' tengeren itt egész jég-hegyeket láthat az ember úszni, mellyeken mindenféle tengeri Tsudákat (tsuda-állatokat) szemlélhetni, úgymint tengeri kutyákat, borjúkat, teheneket, lovakat és disznókat, mellyek hol a' tengerben tartózkodnak, hol ismét ezen jegeken sétálnak vagy hevernek. A' hegyekben felettébb kevés fa terem, hanem többnyire holmi apró növény, úgymint gyalog-fenyő, vad rozmarin, 's t. a'f. Ezen Sziget körül tartatik jobbara a' Hollandoktól, Angolyoktól, és Dánoktól a' Tzet, Töke, 's Héring halászat. A' leg-nagyobb Tzet-halak, *Wallfische*, itt találkoznak, úgy hogy némelleyek a' vitorlás tengeri hajóknál-is nagyobbak. A' hideg itt felettébb foká tart, 's korán kezdődik, nyárban pedig a' minden-féle tsipő légy igen alkalmatlan. Nyárnak a' közepén itt éjtszakát észre se vehet-

ni, mert a' Nap az egész éj által szemléltetik, 's világít. Ellenben télben a' napok ismét igen rövidek, de az éj még-is mindég világos, ha bár a' hóld nem-is világít. Ennek nem más az oka, hanem a' jég, melly a' hegyeket 's a' tengert borítja, melly-is világot vet a' levegőbe. Az északi hajnal, *Nordschein*, *Aurora borealis*, itt a' hóld-újságnál mindég meg-jelenik. A' ködök tsak nem mindennapiak, de a' menydörgés 's villámlás annál ritkább. A' tengernek áradása 's apadása itt igen nagy. Grönlandnak a' medvéken kívül semmi egyéb ártalmas állatja nintsen. — Azoknak itt egészen fehér színek 's hosszú szőrök vagyon, tengeri kutyákból élődnek, 's többnyire tsak a' jégen tartózkodnak. Azon kívül van a' szigetnek fok nyula, 's mindenféle rókája. Ama' szarvasok' neméből, mellyeknek a' nevek németül *Rennthier* (magyarúl Renállatoknak, vagy Ló-szarvasoknak nevezhetjük) igen fok található itten, melly mindazáltal mind vad. A' házi állatokból tsupán kutyákkal bírnak, mellyeket az ide-valók, valamint szinte a' Kamtsátka-iak, a' szányba szokták bé-fogni. Azok itt mind Komondorok, igen ostoba állatok, és soha nem ugatnak, hanem tsak üvöltenek. A' madarak közül találkoznak itten Sasok, Sólymok, Hol-lók, 's Tsászár-madaraknak bizonyos neme,

melly

melly télen által fehér 's nyárban hámu színű. Azon kívül vad-ludak 's vad-rétzek. Az ide-való Tzet-halaknak a' nevek fok-féle, úgymint: *Wallfisch*, *Haifisch*, *Schwerdtfisch*, *Finfisch*, *Bartfisch*, *Weisfisch*, *Einhornfisch* oder *Narwal*, *Potfisch* oder *Cachelot*, *Buttkopf*, *Nordeaper*, 's a't. Ezen tzet-halak közt gyakorla olly nagyok találkoznak, hogy a' hosszuk 40 rőfnyi, 's tsupán egyetlen egy 100 tonna zsirt ad. Ez a' kövérség vagy-is szalonná a' hús és a' bőr között találkozik, 's hat, hét, sőt gyakran nyóltz hüvelyknyi vastag, főképen a' hátan 's a' has alatt. De ámbár melly nagyok-is ezen Tzet-halak, tehát még-is igen félekenyek, 's mihent a' hajót vagy embert észre veszik, azonnal magokat el-teszik, 's a' vízbe buknak; mindazáltal ha veszedelemben látják magokat, tehát az ő nagy erejeket-is ki-mutatják. Akkor valami útjokban akad, mindent öszve törnek, 's ha a' hajót a' farkokkal el-találják, darabokra zúzzák. Ollik azt velhetné, hogy egy olly nagy testnek táplálására fok más halakra, 's tengeri állatokra szüksége légyen, azonban az ő minden táplálások tsupán egy tengeri bogár, mellynek a' neve: *Wallfischbaas*, 's melly itt a' tengerben igen bőven vagon. Ezen bogár olly puha, hogy midőn az ember kezébe veszi, úgy látszik, mintha zsirt venne újjai közé. Mint-

hogy pedig a' Tzethalaknak a' rágásra való fogok nintsen, ahozképest ezen bogár épen nekik való eledel. Az ő torkok felettébb szűk, 's ritkán négy hüvelyknyi. Az ő gyorsaságok olly nagy, hogy akármelly hajó az ő minden vitorláival gyorsabban nem mehet. A' fejek alatt 2 lyúkok vagyon, mellyek által lehelnek. Azok által a' tenger' vizét fel-fetskendik, 's olly nagy lármát tesznek, hogy egy mertt-földnyire elhalhatni, ha bár a' köd miatt őket nem láthatni. A' szemeik tsak olyanok, mint egy ököré, 's meg-vannak ülve szemöldökökkel. A' him-tagjok a' hal' nagyságához képest hét, nyóltz, 's ollykor tizennégy lábnyi hosszú. Az kemény húsból áll, 's egy tokban található. A' nősténytagjok pedig épen olyan, mint a' négy lábú állatoknál. Ezen nőstényeknek mind a' két felől egy tsetsek vagyon, mellyek, ha nem szoptatnak, igen kitsinyek. Midőn a' him a' nősténnyel öszve-megy, a' fejét a' vízből ki-nyújtja, mi a' természetével meg-egyezik, minthogy fokáig a' viz alatt nem lehet. Ugyan-is illy alkalmatossággal lehelnie kellett, mit-is a' vizben nem tehet. Jobbára tsak két kitsint vetnek, mellyek az anyyokból tejet szopnak. Némelly 'Tzet-halak' húsát és szalonnáját meg-ehetni, ha sóval 's bor-etzettel meg-készül, 's az íze szint'

ollyan,

ollyan, mint a' dísznó-húsnak és szalonjának; többnyire mindazáltal csak a' zsírjoknak 's tsontjoknak vehetni hasznokat, mellyekből az úgy neveztetett *Fischtran* és *Fischbein* készíttetik. Ezen halak a' tengeri szélvészben felettébb nyúghatatlankodnak, 's gyakorta magokat fel-vetik. — De szóllyunk már egyszer a' Szigetnek lakosiról-is. Ezen Szigetiek, noha sem Törvények, sem Elöljáróik nintsenek, még-is békefésben 's tsendesfésben élnek. Ők egymást soha meg-nem-lopják, hanem tsupán az idegeneket ollykor. Felettébb bő-kezűek, 's valamijek vagyon, mindent leg-ottan készek fel-osztani. Azonban igen tisztátalanok, minthogy soha nem mosák magokat, kutyákkal egy tálból esznek, 's a' szükséget minden ember' láttára teszik. Minden Familiának egy kádja vagyon, mellybe vizellenek 's melly addig a' szóba előtt tartatik, míg végre a' húgnak bűzét tovább el-nem szenvedhetni; annak mindazáltal annyiban hasznát veszik, hogy a' bőröket, mellyeket tsávalni kívánnak, belé teszik. Ezen víznek, ha csak egy kevesfé meg-mozdittatik, a' szaga tűrhetetlen, mellyet a' szobában a' pad alá vetett rothadt hús 's romlott szalonna még inkább szaporítanak. Az idegenek, míglen az orra ezen bűzhez hozzá nem szokik, fokot kell szenvedni. De noha melly

tisztátalanok 's faragatlanok ezen Szigetiek, tehát a' társalkodásban még-is egyenes szívűek, 's az idegent soha meg-nem sértik. A' ruhájok többnyire Renállat', tengeri Kutya' 's madarak' bőréből áll, mellyeket igen jól tudnak ki-tsá-válni. Az Affzonyok 's Leányok nyakokat, kar-jokat, kezeket, 's tzombjokat fekete vonásokkal ki-tzifrázzák, 's noha az idegeneknek ezen tzif-ra nem igen tetszik, Ők mindazáltal azt tartják, hogy semmi fints szebb ennél egy fehér szemé-lyen. Az Ő' eledelek tsupán hús és hal. Azt hol nyersen, hol főve, 's hol szárazon eszik. A' halakat még-is jobbára főzik, ki-vévén azo-akat, mellyeket nyárban a' napon szárítottak. 'S mivel tengeri kutyákat télben igen ritkán kap-hatnak, ahozképest azokat, mellyeket őszben nyernek, mély havakba temetik, 's télre elede-lül magoknak el-teszik. Akkor azokat egymás-utan elő-vezik, 's minden egyéb készítés nél-kül nyersen és fagyosan eszik. Az italok tsupán a' víz, 's leg-kifsebb erős italok nintsen. Az edényeket 's katlanokat soha, vagy igen ritkán öblítik, 's a' bűdös és rothadni kezdett tengeri kutya-húst jó ízűen eszik, azonközben, hogy az idegent csak a' szaga-is hányásra erőlteti. — Azon tisztátalanságot, melly a' Renállat' 's ma-darak' bélében található, tsemegének tartják, 's úgy

's úgy eszik, valamint mi az erdei Snef', vagy húros madárnak belső szemetét. Eleinten az Idegenektől evésre semmit sem akartak el-fogadni, most mindazáltal szívesen el-vefzik. Többi közt az írók vaj 's a' kenyér leg-jobban tetfzett-meg nékik. Az erős ital, bornót, és a' dohány eleinten nékik igen vízfza-tetfzett, most mindazáltal igen-is kezdik kedvelni. A' több feleség-vevés szabad ugyan nálok, de még-is többnyire tsupán egygyel meg-elégesznek. Egyedül a' gazdagabbak, hogy magokat meg-külömböztethessék, 's értékjeket fitogathassák, hárommal, sőt négygyel-is bírnak. A' fehér-népben a' hajadon leányok igen szemérmetesfen viselik magokat, de a' menyetskék nem annyira. Ugyanis minden vendégség' alkalmatofságával, minekutánna jól laktak, 's eleget tántzoltak és danoltak volna, forral mindenik a' tántzos társával egy rekesztésbe mégyen, hol mit mivelnek egygyütt, azt ki-ki el-gondolhatja. Azon férj, ki a' felesége' el-távozásával leg-kissebb háborodást nem mutat, egy igen derék, 's okos embernek tartatik. A' vendégségbe tsak a' menyetskék hozattatnak, kikhez egyedül, a' mint ők hiszik, ez illyen szabadságok illenek. A' Pap, *Angekut*, a' háznál mindég kedves, 's ha a' házasság meddő, tehát a' férj a' Papot maga meg-kéri, hogy

fegítsen rajta. Ezt a' menyetskék magok-is igen kívánják, 's nagyra betsülik, mert Ők azt hiszik, hogy a' Paptól nyert magzatjok sokkal különbb és szerentséfebb lészzen. Az atyafiak 's rokonyok itten soha nem házafodnak egymással, azonban az el-válás igen gyakorta meg-esik. Az egy méhbel való kettős gyermek' szülés nálok felettébb ritka, de a' Tsuda-szülés, *Mifsgeburt*, annál közönségefebb. Az Affzonyok és Leányok külön esznek, 's hogy kedves szagok légyen, a' mint Ők hiszik, 's a' hajok jobban nyóljön, húgygyal magokat gyakorta mossák. Ugyanis, az olly Leányról, ki magát így meg-mosta, azt szokták mondani, hogy úgy szagol mint a' szüz. Ezen Szigetiek a' Vers-szerzéshez-is annyiból értenek, hogy különb-féle ditsérő 's gúnyoló verseket vagy-is énekeket faragnak egymásra. A' gúnyolókkal ha ki az ellen-társát meg-győzi, az ditséretet kap, 's tsudáltatik. Gyakorta, ha ki valamiben meg-sértetik, az az ellen-társának meg-izeni, hogy ott meg ott a' Vendégségnél meg-jelenjen, mert ott ellene énekelni fog. A' másik tehát hasonlóképen el-készül, hogy a' betsületét a' ki-jegyzett helyen védelmezhesse. Minnekutánna a' vendégségbe meg-érkeztek, 's kiki le-ült volna, elő-áll a' ki-hívó előre. 's énekelni kezd, azon-közben hogy egy dobot kezében tart,

's azt

's azt ottan-ottan meg-üti. A' másik által-ellenben helyhez teti magát, tsendesen hallgatja, míg len az Ellen-társa az énekét el-végzi. Akkor a' ki-hívott szint' olly szatírás Versekkel meg-felel, az alatt, hogy a' másik hasonlóképen hallgatja, míg ez-is az Énekét el-végzi, 's így mind a' ketten mind addig egymásnak felelnek, míg a' versekből végre ki-fogynak. Ekkor a' ki először hátra marad, 's meg-nem felelhet, az a' meggyőzöttnek tartatik. Ők ez ilyen énekekben mindent egymásnak szemre vetnek, a' mit egymásról tudnak, 's e'képen egygyik a' másikon boszszút állnak. — Az Ő nyelvek semmi-féle nyelvhez nem hasonlít, ki-vévén hogy egynehány Nór szózatok vagyon, mellyeket ezen nemzet-től együtt laktokban költsönöztek. — Ezen szigetből a' kereskedők egyebet ki-nem vihetnek a' Tzet-hal' szalonnáján, zsírján és tsontjain, Narval nevű Tzet-hal' szarván, 's Ren-állatok', tengeri kutyák' és rókák' bőrén kívül. — A' szigetiék ugyan tsupán egy Istenben hisznek, de ezen hitek számtalan ostoba mesékkal a' Papok által meg-van motskolva. Ők az Ő Orvosaik, Jósolóik, 's egyfzersmind Varáslóik-is. Az Ő tekintetek Ő nálok igen nagy, 's azt tehetik és el-hitethetik velek, valamit akarnak. Az ember' teremtéséről nékik azt mesézik, hogy kez-

detben egy Grönlandi ember a' földből színt úgy
 ki-nyöltt, valamint az élő-fa ki-szokott nyölni,
 ki egy darab földet azután terhbe hozott, 's ezen
 egy pártól az egész Grönland idővel meg-népe-
 fedett volna. Mi az idegeneket vagy-is Euró-
 paiakat illeti, kiket Kablunátoknak neveznek,
 azokat kutyáktól származottaknak mondják, mert
 hogy egy Grönlandi Asszony egynehány gyerme-
 keket és kutyákat szültt, ezen utólsókat egy fa-
 ruba dugta, 's a' tengerbe vetette volna ezen
 szókkal: lódúljatok, 's legyetek Kablunátok! ez
 okból mondják, a' Kablunátok szüntelen tenge-
 ren élnek. A' Hóldról azt tartják, hogy annak
 a' földre 's tengerre le-kell szállni, 's táplálását
 magának keresni, holott tengeri kutyákat fog-
 dos, melly ételt leg-inkább szeret. Az idő,
 mikor ezt tselekfszi, az az idő, midőn őtet az
 égen nem látni. Többi között felőle azt-is be-
 széllik, hogy ottan-ottan csak azért száll-le, hogy
 a' szép menyetskével barátkozhassék; ehezké-
 pest az olly Grönlandi Asszony, ki a' férjének
 hív akar maradni, soha nem bátorkodik hanyatt
 alunni, minekelőtte az újjait meg-nem pökte, 's
 azokkal a' hasát meg-nem kente. Hasonlóképen
 a' leányok-is a' hódra soha tekinteni nem mer-
 nek, ne talán terhbe hozza őket. Ezeket mind
 Egedéből vettem, ki azon szigetet meg-látogatta,
 s le-írta.

45. A' Kalmukokról.

Ezen Nemzetséget igen jól le-írá Pallás Úr ama' munkájában: *Samlungen historischer Nachrichten über die Mongolischen Völkerschaften. St. Petersburg 1776.* 'S ugyan ezen munkából való mindenem, valamit a' Kalmukokról fogok mondani. Ezen Pétervári Tudós, a' mit felölök ki-nyomtatott, azt nem tsupa hallásból vagy más könyvekből, hanem többnyire látásból vette, kihez képest igen is hitelre méltó. *Risbek*, egy német író, ki a' Kalmukokat soha nem látta, az ő név nélkül ki-adott könyvében: *Briefe eines reisenden Franzosen über Deutschland an seinen Bruder in Paris.* a' Magyarokat, Kúnokat, Jászokat és Székelyeket a' Kalmukoktól származtatja. De mint-hogy könyvében az állításának okát elő nem adta, 's még-is mindazáltal egynehány földijét esmérek, kik ezen származásunkat az ő puszta szavára magokkal el-hitették, arra való nézve ezen népet a' Hazám-fiaival-is akartam meg-esmértetni. Mert ha bár meg-is engedjük, hogy a' Kalmukok egynehány szóban meg-egygyeznek velünk, még azért rokonyinknak, az-az: Kún-nemzetségből valóknak őket nem nézhetjük, annál inkább egy olly nemzetnek, mellyből a' mi Eleink származtak volna. Ki nem tudja, hány szavat költsönözött tőlünk a' velünk lakó Tót,

Rátz,

Rázt, Horváth, és Oláh nemzet, 's még-is ezek miatt a' szók miatt ezen Nemzeteket rokonyíknak senki nem fogja tartani. Meg-lehet, hogy a' Kalmuk nemzet-is valamelly Kún nemzetségtől azon szavait vette, mellyekben mi velünk meg-egygyezik. Úgy szinte nem tagadhatjuk, hogy a' mi nyelvünkbe igen sok tót szavak beférkeztek, mellyek már mostan merő magyar szavaknak lenni látszatnak. Ez egy bizonyos jelünk lehet, hogy a' mi Nemzetünk ide jöveletekor az Országnak bírában a' Tót nemzetet ('s nem a' Németet) itt találta. Ha a' Kalmuk *) nemzet Kún nemzetek közé tartozandó-e? mint Fin, Lap, Vogul, Osztyák, 's több más, azt se nem állítom, se nem tagadom tellyeséggel, mert egyikhez fints elég próbám. *Risbek* ugyan az említett könyvében felőlünk 's Hazánkról sok igazat 's hamisat mondott, mellyeket még más német könyvekben az ember nem igen olvasott. De hogy a' Kalmukokra visszaférjek, ez eddig még egy vándorló nép, mellynek állandó lakása még se hullt nintsen, ki-vévén *Stawropol* körül egy kis részének, melly mindazáltal már *Keresztyén*. A' többi még mindenütt csak sátor alatt lakik. — Ezen barmával bujdosó Nemzetnek egy része az

Orosz

*) Így neveztetik csak az Oroszoktól, mert maga magát nevezi Elötnek, O e l ö t.

Orosz Birodalomnak immár meg-hódola, de a' többinek az Ő Fejedelmeik még most-is meg-vannak. Többnyire közép termetűek, 's a' magas emberek köztök igen ritkák. A' fehér-nép tsak nem mind kjtsin, de az előbb-kelőknek köztök az ortzajok valóban finom és fehér, mi a' hajoknak nagy feketesége által még inkább nagyob-bodik. Ők ebben 's az ortzajok' vonásiban a' Sinai fehér-néphez nagyon hasonlítanak. A' férjfiak természet szerént ugyan elég fehérek, a' mint ezt a' született gyermekeken meg-láthatni, de a' köz-embernek szokása, hogy a' magzatjait meztelenen engedi a' verőfényen 's füstös sátorban futkosni, tsupán az oka a' köz-nép' barna színének. A' férjfiak tsak bajuszt viselnek, de a' Papjaik közül az öregebbek szakállt-is. Ez mindazáltal náluk igen ritka, mert az Anyák a' magzatjaiknak testeken nyölő hajokat még fiatal korokban kéz akartva ki-tépi. Tsak némelly test' részén, mellyet a' Tatar Affzonyok igen simának szeretnek tartani, a' Kalmuk Affzonyok a' haját nem bántják. A' Kalmukoknak felettébb finom 's rend kívül való szaglások, hallások és látások vagyon. Ők leg-ottan a' szagból meg-esmérik, ha a' lyukában otthon van-e a' róka, vagy borz, 's ha az éjjeli látások közel van-e? Hogyha háborúban vagynak, vagy a' marhájok

a' pufztán el-tévedett, mert a' Tartományok, hol egy helyről másra bújdosnak, merő pufzta téres lapály, azonnal a' földre le-fekszenek, 's a' füleket oda tartják, hogy az Ellenség' közelgetését, vagy a' marhájoknak hol-létét ki-tanúl-hassák. 'S ez töbhnyire nálok foganattal jár. — De semmit se tsudálhatni inkább, mint az ő meffze-látáfokat. Ugyan-is a' leg-nagyobb távozásban, hová a' leg-jobb néző-tsív-is alig hat-hat, Ők a' pornak a' Lovasok vagy barom által való fel-rügását 's a' rakott tűznek a' füstjét leg-ottan észre veszik. Gyakorta az el-vesztett vagy el-lopott marhájokat, vagy pedig a' fel-ugratott vadat tsupán a' nyomán fok mértt-földre a' pufz-tákon által keresik, 's fel-is találják. Ők azon-nal minden élő-állatnak a' nyomát fel-lelik, azt melly régi légyen, meg-tudják mondani, és ugyan nem tsak a' havon vagy a' lágy földön, hanem még a' füben 's motsárookban-is. *Pallás* ditséri Őket a' társalkodásról 's vendég-szeretéről, a' szolgálatra készségről, a' Fejedelmeikhez való hívségről, 's a' víg és mindég vídám voltokról; ellenben feddi benne a' gondatlanságot, a' könnyü hitelt, a' gyanakodást, a' rézegeskedést, 's a' tisztátalanságot. A' barátkozást igen szeretik, de egy részről a' hazna miatt, mert a' barát-kozásnak nálok fő dolga az ajándék-adás és ve-

vés. Ők apróságért-is szolgálatra készek, és soha nem szoktak lenni háládatlanok. Akármelly fzerentsétlenek 's ehések-is legyenek, mindenkör még-is jó kedvvel vannak, 's Ők a' leg-nagyobb szükségben sem kódulhatnak, hanem inkább, ha lehet, lopnak. Ha pedig azt se tehetik, tehát a' gazdagabbaknál szolgálatba szegődnek. A' férjfiak a' hajokat el borotválják, 's tsupán tsak üstököt viselnek. Ez illyen üstököt szint-úgy a' Tangutok 's Mandsurok-is viselnek, melly utólsóktól azt a' Sinaiak-is azolta fel-kapták, miolta a' Mandsur Fejedelmek a' Sinán uralkodnak. A' vendég-fzeretés a' Kalmukoknál olly nagy, hogy egy ember, a' kinek lova, ruhája, 's fegyvere vagyon, egy esztendeig-is el-tekereghet köztök, a' héián hogy pénzre szüksége vólna. Akár hová érkezik, tehát mindenütt olly emberekre talál, kik Őtet szívesen fogadják, 's mindennel, valamijek vagyon, szolgálnak néki. Ugy hogy, ha az első sátorba-is, mellyben nem esmér senkit, bé-fordúl, tehát még-is kedvesen láttatik. A' más nemzetbeli idegeneket-is a' Kalmukok úgy fogadják, valamint ki-telik tőlök, 's az idegen bátran lehet, hogy semmije el-nem vész, ha magát a' Gazdára bízza. Mert egy vendéget meg-fosztani igen útálatosnak tartják. Ha a' gazda mások' jelen-létében eszik, kiket magához

hasonlónak tekint, tehát magának 's az emberei-
nek először részt vészen, 's a' többi a' jelen-
valók közt el-ofztogattatik. Ha kinek abból,
a' miből maga eszik, nem nyújtana, az egy nagy
meg-nyalásnak tartatnék, mellynek követke-
zése lehetne. Ételért 's italért fizetést el-venni,
szégyenlik magokat. Ők mindent magok közt
el-ofztogatnak, valami evésre 's ivásra való. Ugy
szinte ha ki dohányozik, leg-ottan szomszédját
pipájával meg-kínálja. Ha kinek dohányt, gyü-
mölsöt, vagy mást mit evésre 's ivásra valót
ad az ember, azonnal másokkal közli, kik jelen
vannak. Ha melly sátor fok tejet gyűjtött, úgy
hogy égett-bort tsináihat belőle, tüftént a' szom-
szédok öfve-hivattatnak, hogy az áldást segítsék
meg-emészteni. De ez a' kínálódás 's bővkezés
csak olyan jószágokra terjed, mellyek ehetők 's iha-
tók. Mert a' marhából nem igen szeretnek aján-
dézni, ki-vévén ha reménységek vagyon, hogy
hasonlóképen meg-ajándékoztatnak, vagy ha mit
köszönet fejében adnak, vagy végre ha attyok-
fiainak a' barmok ki-döglik, avagy el-lopatik.
Az ő mozdítható házok ször-kótzokból való egy
sátor, mellyet, ha el-ofztatik, lovaikon 's tevéi-
ken oda vihetnek, a' hová akarják. Télben ez
ilyen sátor, ha bár fok helyütt a' fának fogyat-
kozásá miatt csak ló és tehen-ganéjjal tüzelhet-
nek,

nek, úntig meleg; nyárban pedig, ha az oldalai meg-nyittatnak, elég hives. Bent a' gazdának fekvő helyét az ajtónak által-ellenében teszi egy alaton fa ágy, mellynek ágyi-ruhája többféle vastag kótzokból áll. A' gazdagabbaknak a' vánkosaik szattyánnal 's finom posztóval vannak bé-borítva, 's gyapjúval vagy tollal meg-töltve. Az ágnak mind a' két végén a' ládáik és zsákjaik fekszenek, mellyekben a' ruháikat 's egyet-mást szoktak tartani. A' bálványait többnyire az ágy-fejénél vagy mingyárt az ajtó mellett bal-felől a' ládák felett egy kis szekrényben fel-állítják, hol hasonlépen egynehány tsészék találkoznak, mellyekben víz, tej, 's más eledel nékik mindennap egyszer bé-mutattatik. Közel az ajtóhoz függ a' fegyverek, úgymint kéz-ij, tegez, és puska. Nem külömben a' nyereg szer-zám-is. Jobb-felől pedig a' ló bőréből készültt nagy tej-tömlő, *Milchschlauch*, 's más egyéb edények állanak. Közepén egy háromláb, *Dreyfuß* áll, melly alatt szüntelen tűz ég, 's melly felett nagy vas tsészékben szoktak főzni. Ezek a' tsészék az Orosz és Sibériai vas műhelyekben igen nagy számmal öntetnek minden-féle nagyságban, 's azután ezen barmokból élő 's vándorló Ásiai nemzeteknek el-adattatnak. A' gazdagabbaknál azon sátorban, mellyben laknak, nem főzetik,

's akkor a' sátor' közepét a' favanyú téjjel való edény, vagy-is téj tömlő el-foglalja. A' házi, vagy-is inkább satori edények, egynéhány nagy és kis katlanon 's tsészén kívül, áll fa tálakból, tányérokából és poharakból, nyers bőrből készített nagy és kis téj-edényekből 's Tévizre való fa ibrikekből, mellyek réz vagy ezüst bádoggal ki-vannak tzifrázva. A' szegényebbek igen jól tudnak magoknak minden-féle edényt füstöltt nyers bőrből készíteni. Ezen bőr edények a' fok füstölés által egy szarv szabású által-láthatóságot kapnak, 's felettebb tartóságok. Ez illyen bőr-veres-gyurkókat 's tsutorákat az útasáskor a' nyereg-re szokták akasztani. Egy hosszú nyellel-való vas kalán kalmuknak egy igen szükséges eszköze, mert hol tejet, hol vaját, hol égett-tejet, *Milchbrandtwein*, melegít rajta. — Minden nemzeteket az egész világon három Klásszisba lehet osztani, úgymint a' vadakból, barmokból, 's gabonából élő népre. A' vadász vagy-is a' vadakból tsupán élő nemzet többnyire vadnak neveztetik. A' barom-tartó, vagy-is élelmét tsupán barmokból vevő nép tsak felében szelődnek tartatik, 's ez illyen nemzet a' Kalmuk nemzet. Az ő minden értéke 's élelme, valmint minden egyéb Ásiai baromból élő népnek, tsupán az ő gulái, ménesi, 's nyájai, mellyekkel valóban bővelkedik.

dik. Ugyan-is fok ollyan Kalmuk találkozik, ki fáz, sőt ezer darabbal-is bír. Egy ember, a' kinek köztök tíz tehene, 's nyóltz kantzái vannak, azon kívül bír egy bikát 's ménlovat, az iminár másra nem szorúl, 's el-élhet köztök. — Az ő marhájok juhokból, lovakból, és szarvas marhából áll. A' tevék igen ritkák, 's tsak a' gazdagok 's Papok bírnak belőlök egynehányat. A' lovak nem igen szépek, 's épen nem a' terhúzásra valók, de a' futásra 's nyargalásra párjokat kereshetni. Azok pusztacon a' ménesekben neveltetnek, 's eleinten igen szilajak, sőt azután-is azonnal mindentől meg-ijednek. Mint-hogy mind nyáron, mind télen a' pusztacon szüntelen legeltetnek, és soha abrakot nem kapnak, ahozképest azokat igen könnyen ki-lehet tartani, sőt az abrakhoz gyakorta nehezen szoknak, 's az által az ember magát veszedelembe ejti, mert az erővel a' szilajságok-is nagyobbodik. A' szelídítésben többnyire így bannak velek. A' tsikó eleinte meg-nem nyergeltetik, hanem a' testéhez tsak erős öv köttetik, mellyhez a' nyargaló kapaszkodik. Hogyha a' tsikó olly szilaj, hogy az embert magára fel-ültni nem engedi, tehát leg-ottan a' lábaira tört vetnek, azután le-vette-tik, 's a' nyargaló a' helyét rajta el-foglalja; erre a' lábai ismét fel-óldatnak, 's a' pusztacon mind

addig futkározhat 's dühösködhetik, míglen kedve tartja. Az alatt a' nyargaló tsak tartózkodik, de mihent a' tsikó lassabban kezd futni, azonnal a' korbátsával meg-tsapja, 's futásra nódítja. Ez által a' tsikó végre úgy el-fárad, hogy minden ereje el-hagyja. Leg-ottan nyeret és féket kap, 's még egyszer kétszer meg-nyargaltatik, több a' szelídítéshez nem kívántatik. A' tsikóknak, midőn meg-heréltetnek, az orrok' lukait fel szokás metfzeni, hogy idővel a' sebes futást annál jobban győzhessék. A' mének a' kantzáktól soha el-nem választatnak, tsak hogy mindenkor tejek lehessen tőlök. Mert tudni való, hogy a' kantza' tejéből az ő leg-kedvesebb égett-borokat készítik. A' mének vezetik mindenütt a' méneft, 's a' farkasoktól igen jól tudják védelmezni. A' szarvas marhájok igen szép, többnyire verhenyeges, és szép szarvú. Ezen marha' telelőhelyének merő nádas-hely választatik, mint-hogy lovak' módjára a' havak alatt élelmét nem tudja keresni. A' kalmuk tehén és kantza soha másként magát meg-nem engedi fejni, ki-vévén ha a' borja vagy tsikija szeme előtt vagyon. Ez okból ezek egész nap a' sátor előtt kötve tartatnak, 's tsak éjjel szabadon szophatnak. Ez által a' bőjtölés által a' Kalmukok azt hiszik, hogy a' tsikaik fokkal tartósabbakká válnak. Az anyák

közel legelnek, 's a' magzatjaiktól nem igen távoznak. Ha fejni kelletik, leg-ottan haza kergettetnek, sőt némelly tehenek 's kantzák a' füttyentésre azonnal ott teremnek. Többnyire először a' borjat engedik szopni, de az leg-ottan hátra tartóztatik, 's annyának mind addig mutattatik, míg egészen a' fejés el-végződik. A' kantzákra leg-inkább kell vigyázni, hogy meg-ne ijedjenek, 's a' tejeket meg-ne tagadják. Sok teheneknél elég, ha tsak a' borjakat meg-láthatják, 's ha a' szülésben, vagy mindgyárt azután meg-döglik, tehát a' gazda a' bőrét, a' mint tudja, szénával meg-tölti, 's a' sátoránál kötve tartja, hogy az annyának meg-mutathassa, valahányszor a' tejét kívánja. Az olly teheneket, mellyek olly akaratosak, hogy semmi tejet nem akarnak adni, a' Kalmukok a' téj-adásra úgy kényszerítik, hogy egy sima 's gömbölyű fa dugaszt ütnek a' farkba, 's midőn a' tehen erőlködik, hogy a' dugasztól magát fel-szabadítsa, egyfzersmind a' teje-is meg-indul. A' Kalmuk juhok a' félék, a' millyenekkel az Ásiai Tatárok, Mongolok, 's egyéb a' táji népek bírnak, mellyeknek tudniillik vánkos forma, vastag, és kövér farkok 's függő nagy fülök vagyon. A' gyapjok igen goromba, 's tsupán tsak kótzoknak való. A' tejekből sajtot készítenek. Az ő rosz téli tar-

táfok szerzi, hogy fok anya-juhnak 's korán szűltt báránynak el-kell vészni, mellyeknek a' bőreik, foképen a' juh' méhéből ki-vett bárányoknak, igen vitetnek Orosz országba, 's ezek ama' szép kékes bőrötskék, mellyek mi nálunk Orosz bárányoknak 's Afztrakáni bőröknek neveztetnek. A' Kalmukokat az ő fok barmaik kényszerítik a' lakásaikat időről időre meg-változtatni. Ők télen többnyire al-földön laknak, hol fok nádas-hely vagyon; nyárban pedig a' fel-földet választják lakásoknak. Ezen nemzetnek az ő mostani lakása a' *Don* és *Étel* *) folyók közt való pusz-tákon vagyon. Az ő telelések mostan ezen két folyó-vizeknek le-folytában, 's a' Káspiai tenger mellett történik. Ezen pusztaban, hol a' Kalmukok ilyenképen bújdosnak, felettébb kevés patak, kút, 's jó-féle vízű tó található, mi miatt egy olly nemzet, melly egy állandó lakású élet módját követi, itt el-nem lakhat. A' Kalmukok igen jól tudják, ha hol a' föld alatt a' víz el-van rejtve, 's azt mihent szükséges, fel-is ás-sák, de minthogy a' vermet nem nyitják mélyen,

's azt

*) *Don Tanais*, *Étel* pedig *Rha*, Oroszúl *Volga*. Ezt a' Kalmukok *Pallás* szerént *Itselnek* nevezik. A' víz-vermeket *Kútaknak* mondják valamint mi, *Chudok*.

's azt itt gárgyázni nem igen szokás, az nyárban többnyire ismét ki-szárad. Az Étel vizének mellyéke, valamint nálunk a' Tifzának, merő motsáros 's nádas hely, hol a' fok szunyog, 's minden-féle tsipő légy tsak nem az embert 's marhát meg-eszi. Mihent azonban a' Kalmuk-osztályok oda érkeznek, leg-ottan ez a' fok tsipő légy naponként szemlátomást kevesedik, mi- nek többi között az az oka lehet, hogy a' minden-féle barom fokát közülök meg-öl 's öfzvetapos. Innen a' Kalmukoknál köz-mondásban va- gyon: midőn a' tevék vakargatják egymást, a' legyekből fok vész-el; mi-is annyit tesz, mint a' Deákban: *si delirant Reges, plectuntur Achivi.* Azon kívül mindgyárt a' fok fetske, feregély 's egyéb madár ott terem, mellyek a' barmok ál- tal fel-lázzított legyekre vadászatot tesznek. Hogy a' gyengébb marhákat, úgymint juhokat 's tevé- ket *) télben valamiképen meg-segíthessék, job- bára a' telelésre olly helyt választanak, hol a' nagy hidegben a' barom a' magos és sűrű nád- hoz folyamodhatik. Még-is mindazáltal a' juhok- ból minden télen leg-alább egy harmad részét

*) Minthogy a' tevék a' hideget tellyefséggel nem győzhetik, arra való nézve holmi régi kótzoknak rongyait reájok kötik. Mások pedig nádból és ká- kából hajlékot készítenek nekik.

el-veztik, 's gyakorta fokkal többet. A' leg-roffzabb esztendejek az szokott lenni, ha az öfz-nek végén a' Pufzta esőre vagy hóra bé-fagy, úgy hogy a' marha az eledéléhez nem juthat. — Akkor rend szerént a' marhának a' leg-nagyobb része oda vész, 's az éhség a' Kalmukoknál el-kerülhetetlen. Sok Kalmuk a' télben az által-is meg szegényedik, hogy a' lovai gyakran 30 mért földre szétt futnak, mi főképen a' foká tartó fergetegekben meg-történik, midőn a' pufztára senki ki-nem mér menni; 's gyakorta az által-is, hogy a' lovak a' száraz kóróknak nagy rakásától, mellyet a' szél ragasztott öfzve, 's a' térségen forgat, meg-ijednek, 's mind addig futnak, míg a' forgó kórókat magok után látják. 'S minthogy többnyire a' nyomok-is egyszersmind bé-fújattatik, úgy ofztán senki se tudja, hová lettek. Ez ilyen szétt-futott lovakból támadtak ama' vad ménesek, mellyek a' Kalmuk és Kirgis pufztákon szemléltetnek. A' Kalmukoknak evésre, ivásra, 's a' ruházásra tsak nem mindent nyújt a' marhájok. Az Ő tsordáik, méneseik, 's nyájaik adnak nékik tejes italokat 's égett-bort, nem kü-lömben vaját, fajtót, és húft; bőrt ruhára, edény-re, 's nyereg - szerfzámra; gyapjat és fzőrt kó-tzokra, vánkosokra, kötelekre és övekre; in-akat varrásra 's kéz-ijokba; sőt fok helyett, hol

femmi-féle fa nintsen, a' marha' ganéja tüzet ad nékik. Egy szóval, minden, a' mire székségek vagyon, a' marhájokból érkezik. De minthogy a' hordozóskodáskor gyakran a' városokhoz közel járnak, sőt Kalmárok-is a' kereskedés miatt tartózkodnak köztök, ahoképeft a' barom' áraban fok-félét vásárolnak, úgymint lisztet, darát, dohányt, mellyet kiváltképen fzeretnek, táfüvet, 's minden-féle szövött Tzajgokat és posztókat. Az ő közönséges ételek a' hús, a' mellytől soha nem irtóznak. Ők nem tsak a' ló' és teve' húsát jó ízüen ezik, hanem fok egyéb vad állatoknak húsát-is, mellytől más népek ifzonyodnak, úgymint borzoknak 's hiúzoknak, sőt ha székséget éreznek, a' farkasoknak 's rókáknak húsát-is. A' gazdagabbak-is köztök ritkán ölik-meg egészséges marhájokat, és ugyan nem annyira a' fösvenységből, mint azon okból, hogy egy eleven állatnak meg-ölése nálok véteknek tartatik. Többnyire tsak a' lopott marhát ölik-meg, hogy a' lopások ki-ne tudódjék. Egészséges lovat meg-ölni nálok egy igen szokatlan dolog, 's tsupán tsak azok a' lovak a' konyhájokba valók, mellyek valamelly gántsot vagy fébct kaptak, a' melly nem olly könnyen gyógyíttathatik-meg. Minden dögleni készülő 's meg-döglött marhájónak állíttatik evésre, ha tsak a' nyavalyában

nem vesződött foká, vagy pedig a' roszf dög meg-nem ölte. Főkép a' szegényebbek ezen dög-hústól épen nem irtóznak, melly Afztrakánban a' Kalmuki vásár-piatzon, valamint szinte a' Hordák *) piatzin, nyilván vagdaltatik, 's főve és sülve árúztatik. Sőt a' marhának a' második szü-lése-is, *Nachgeburt*, el-nem vettetik. A' juhok még leg-inkább elevenen öletnek-meg, és ugyan a'képpen, hogy eleinten a' hátokra vettetnek, azután a' szívek felé egy vágást kapnak, melly által a' kéz bé-dugatik, 's a' szív a' többi vér-tagoktól el-szakasztatik. Mondják, hogy ama' nagy Tsingis Kán ezt az ölés' módját minden Mongol népeknél első bé-hozta. A' meg-öltt barmok' vére mindenkor öszve-gyűjtetik, darával a' hurkákba bé-töltetik, 's főve igen jó falatnak tartatik. A' Kalmukok soha nem eszik a' húst nyersen, a' mint fok Írók hazudták. A' hús többnyire sótalan vizben főzetik, 's a' lévvel együtt evetik, mellyet liszttel és darával sürttenek. Azonkívül az Oroszoktól vett lisztből kéfzítenek bizonyos kovászatlan pogátsát, mellyet eleven szeneken szoktak sütni. A' sültnek valót fa-nyárfon sütik, de többnyire tsak vadászatkor 's útazás-

*) H o r d a az egymás mellé rakott sátoroknak egy bizonyos száma, 's annyi mint nálunk falu vagy helység,

zaskor, mert otthon a' húst főve szeretik inkább. A' nyers húsról való mese, hogy tudniillik a' nyereg alá vetik, 's úgy nyersen osztán meg-eszik, talán onnan eredett, hogy utazáskor egy darab nyers húst hátúlról a' nyeregre akasztanak, melyet a' lóról le szállván meg-sütik. — Ha a' nagy barmot a' febe, gántsa, vagy nyavalyája miatt kéntelenek meg-ölni, vagy ha a' vadászatból fokot hoztak, szokások a' húst szíjjakra metszeni, 's a' levegőn vagy sátorokban a' füstön szárítani. Ők ilyenképen még a' béleket is szárítják. A' tehén', ló', és teve' gyomra a' szegényebbektől ki-fordittatik, fel-fújattatik, száríttatik, 's ki-füstöltetik, 's úgy osztán tejes edényeknek szolgál. Evésre való sokféle magától termő füvek' gyökerét jól esmérik, úgymint *Chaerophillum bulbosum*, *Alisma* *Plantago aquatica*, *Scorzonera graminifolia*, *Sagittaria*, *Typha*, *Fumaria bulbosa*. — A' vendégségnél kerékben ülnek, 's a' lábokat magok alá húzzák; egygyik a' tálat magához rántván, a' húst belőle a' bal kezével ki-vefzi, a' jobbikkal darabokra metszi, 's azokat újra a' levesbe veti. Az előbb-kelőknél kinek-kinek fa tányérja vagyon, de minthogy villájok 's kanalok nintsen, úgy ki-ki kéntelen újjaival élni. A' szegényebbek tsak egy közrálból esznek, 's ki-ki a' maga darabját az újjaival

val halálfza. A' tál egy kézről más kézre mégyen, az öregektől az ifjakra, 's végre a' szolgákra. A' levest tsézfékbe töltik, 's úgy ifszak. Az újjaikat fűz-fának belső héjjával, *Weidenbast*, vagy az öfzve-morzsoltt rothadt fával törlik, 's végre az ital újra nyújtatik, mint az evés előtt. Az edények, mellyekből esznek 's ifznak, olly igen tiszták, valamint az étel. Mert az Abulgasitól említett Tsingis Kán' Törvénye, melly által az edényeket meg-tiltotta mosni, még most is a' Kalmukoknál divatjában vagyon. Ugyanis semmit se öblítnek vízzel, hanem csak száraz fűvel vagy egy darab kóztztzal ki-törlik. Azonban soha kéz akartva az edényt eb által ki-nyalni nem engedik, 's ettől felettébb irtóznak. A' mi a' mosást illeti, egy részről ugyan mentségek lehet, mert a' víz nálok igen ritka. A' szokott italok 's a' táplálásoknak egy része a' fokféle tejes ital. A' kantza' tejét a' tehén' tejénél fokkal nagyobbra betsűlik. Annak midőn még friss és édes, egy tsudálatos 's nem igen derék íze vagyon, de minek-utánna meg-favanyodott, egy kedves 's bor-ízét kap. Ezen favanyú tej, ha ki belőlle többet ifzik, fejbe száll 's részegít. A' kalmukok semmi-féle tejet édesen nem ifszak, hanem csak midőn meg-favanyodott. A' vizet sem szeretik főtelen inni, 's a' szegényebbek,

minek-előtte tiszta vizet igyanak, inkább a' tejet felében vizzel fel-keverik, csak hogy az italok tovább tartson. Minden tejet, mihent ki-fejlik, azonnal ki-főzik, 's mihent ki-hűl, a' nagy bőr edénybe töltik, melly egy sátorban sem hibázik. Ebben az edényben még mindég az eléb-beni savanyú tejből egy kis maradék található, melly a' frisset kevés idő alatt savanyúvá teszi, csak egy kevesé az edény' borjával fel-kevertes-sék. Mert ezen edények soha semmiképen ki-nem tisztítottak, 's belől a' fajtból 's tisztátalanságból egy újni héjok vagyon, mellyből az edény' szép szagát meg-ítélhetni. De szinte ebben áll a' titok, hogy a' tej a' bor' ízét meg-meg-nyerje. A' tejes égett-bort, vagy-is inkább égett tejet már sok Orosz próbálta otthon tsinálni, de még egynek sem esett jól ki. Annak égetése szintűgy, valamint az ételek' főzése, a' Kalmukoknál az Affzonyok' dolga. Mihent kéz az égett tej, azonnal a' gazda vesz egy tsészében, 's annak a' felét a' tűzbe önti, felét pedig len a' füst' lukán ki-veti, hogy a' levegőben való Lelkeket meg élégítse. A' többi tsészékbe töltetik, 's a' jelen-lévők közt el-osztatik. Ha mi hátra marad, az-is soha másként nem ivatik, hanem csak melegen. Ezen égett tej nem olly hamar részegít ugyan, mint a' gabonából való égett-bor,

bor, de a' részegség tőle fokkal tovább el-tart. Azonban a' más napi fej-fájást nem szokta ferezni mint amaz. A' gazdagabb Ételi (Volgai) Kalmukok, midőn a' Városokhoz közel telelnek, a' kováfzos Orosz-kenyérből-is készítnék magoknak égett-bort, melly jóval erősebb a' téjből valónál. A' téjnek égetése után hátra-maradt seprőnek, melly egy igen savanyú, 's mint más égett-bor' sepreje bűdös portéka, több-féle hasznát veszik. Mert rész szerént leg-ottan friss téjjel fel-keverik, 's fel-falják, rész szerént a' juh és bárány-bőröket tsáválják vele, vagy újra friss téjjel tűzhez állítván, bizonyos savanyú túrót készítnék belőle, mellynek a' neve nálók *Tovoffun*. Azon Kalmukok, kik a' Halászatokon az Oroszoknak szolgálnak, 's többnyire Halból élnek, a' nagy Pontyokat meg-szokták nyúzni, a' bőröket ki-száritani, héjoktól ki-tisztítani, savanyú [téjjel ki-tsáválni, 's a' *stative* gyökerének ki-főtt sárga levével meg-festeni. Ezen hal bőrökből, mellyek által láthatók, 's igen jól ki-néznek, készítnék magoknak eső-ruhát. — A' Kalmukoknál az aszfonyok' munkájok a' főzés, a' téj-égetés, a' varrás, a' bőr tsáválás, 's a' gyermek' nevelés; a' férjfiaké pedig a' marha őrzés, hajtás, és itatás, a' tüzre való fa vagy ganéj gyűjtés, a' barom' ölés és darabolás, a' szörből való kötéljártás, a

sátor' állítás és jobbítás, a' fegyver' 's nyereg-szerfzám készítés, 's a' hábarúkor a' katonáskodás. A' leányok 's afzfzonyok szintúgy nyargalnak 's dohányoznak mint a' férjfiak, 's gyakorta fiatal leányokat szemlélhetni, kik az ifjakkal verfet nyargalnak. A' Kalmukok' fegyverek egy Dfida, Kard, Handsár, Kézij, és Nyíl, de a' gazdagabbaknak puskájok - is vagyon, mellyel főképen vadászatkor elnek. Vannak tulajdon kovátsaik, kik szint olly szép szerfzámmal élnek, mint a' mi Tzigányink. Vannak Ötveseik-is, kik holmi Affzonyi fülbe valókat 's ékességeket, nem külömben Szentség-tartókat 's Bálványok' számára való tsészéket készítenek. Azonkívül a' Tévizre való ibrikeket minden-féle állatok' képeikkel ki-fzokták rakni, 's azokat ezüst vagy réz karikákkal körül veszik. — A' Fejedelmeik 's az előbb-kelők nyárban igen szeretik a' Sassal, Sólyommal és Ölyvvel való vadászatot a' vízi madarak ellen. Télen pedig a' nádasokat hajtókkal vadásfzák, 's ló-háton nyargalva kergetik a' farkasokat, 's ha utól érhetik, az Ő kurta, de jó vastag korbátsokkal le-verik. A' lovaik bizonyos természeti ösztönből, ez illyen vadászatkor a' farkasokra úgy rohannak mint a' Fúriák, 's az elő-lábaikkal rugdossák 's kapálják. Rókákat 's borzokat a' likaikból ki-fzokták füstölteni.

Özekre, hattyúkra, vad-lúdakra puskával járnak. Ha foká egy helyen maradnak, tehát főképen nyárban az Ünnepeiken nyargalással, birkózással, 's nyíl-lövöldözéssel mulatják magokat. A' versent nyargaláskor a' leányok-is ló-háton megjelennek. Télben a' fiatal nép a' gazdabb sátorokban, hol látogatásképen öfzve-gyülekezik, tántzolásfal, énekléssel, és muzsikálással tölti gyakorta idejét. A' korosabb férjfiak kártyáznak vagy szákot játszanak. A' kártyát annyira szeretik, hogy egész éjtszakákat mellettek el-töltik, 's gyakorta mindent, a' mijek vagyon, el-játszák. Ezen kártyákat Orosz országból kapják, de ők a' magok módjok szerént játszanak velek. A' leg-jobb muzsikásaik a' Leányok. Az ő szerelmes énekléseiknek egy igen szomorú nótájok vagyon. A' szerelmes, óhajtó, 's kesergő énekeiken kívül vannak versekbe foglaltt fok-féle hofszú vitézi meséik-is, melyek a' Lant mellett szoktak énekelteni. Egy ilyen Romántzok igen közönséges bizonyos Tsangó Bátorról, *Dsangbor Batur*, *) Ezen tsuda nagy vitéz **), ki a' Kal-

mu-

*) Említettem immár, hogy a' Moldvai magyarok magokat Tsangó Magyaroknak nevezik, 's hogy Konstantin Császár a' munkájában a' Patzinatzi-tákat, kik akkor Moldvát lakták, 's Kún nem-

mukoktól azon időbe helyheztetik, midőn még az emberek fok ezer esztendeig a' földön éltek, az említett mesében le-íratatik először az Ő egész termete; ruházatja, 's fegyvere szerént, azután a' tsuda-állatokon véghez-vitt győzedelmei 's tselekedetei emlegettetnek. Mennyire mentek - elő a' Költés-mesterségében, például szolgálhat ezen két leányi Ének. Az elsőnek Kalmuk nyelven való Textusa-is találkozik Pallásnál.

Szép pej lovadon látlak nyargalni felém,
Melly jókor érkezel hozzám!

Te mint ama' finór egyenes fenyő-fa!

A' mint mély gondolatokban az álmom' látásán
így ültem, ah te Enyém!

Ihol szemelyedben jösz hozzám;

Midőn magamban el-végeztem, hogy szomszéd-
dimat segítségemre fogom hívni,

Ihol itt jösz te Enyém! vallyon honnan?

Ah

zetségnek tartatnak, Tsangároknak nevezte, nem különben hogy a' Mongolok' nyelvében Tsangó annyit tesz, mint erő, most pedig tudtomra esett, hogy a' Sinaiak a' Tibet Országát, melly a' Sinai Birodalomnak szomszédságában vagon, Tsangnak nevezik.

***) Erről a' szóról fok Magyar olly vélekedésben vagon, hogy azt az Eleink a' Tótoktól vették, minthogy a' Vitéznek a' neve náluk-is V i t y a z. De nékem úgy tetszik, hogy ez a' szó valóban itthoni, 's a' Vita szótól szintűgy eredett, valamint Kertől, Révtől, Méhtől: Kertész, Révész, Méhész. Így tehát Vitéfznek kellene írni 's nem Vitéznek.

Ah a' te szemed' pillantása olly nékem , mint a'
napnak reggeli pirúlása , te Enyém!

Ah a' te szép vóltod hasonló a' virágokhoz,
te Enyém!

En búmb^{an} akartam vígasztaltatni ,
'S te hirtelen itt természet nálam.

Egy más.

Ah te én hasonlíthatatlan kedvesem!

Én szívemnek egyetlen egy tárgya, én kedvesem!

Harag 's hamiság nélkül, te kedvesem! (veszem!

Kevélység, 's nevetséges erőltetés nélkül, te ked-

Te, kinek szíve az enyémmel tsak egyet tesz!

Ki mér rágalmazni téged?

Ha ki azt meri, az tsupán irigyed.

Ah hadd öket szóllani, valamit akarnak,

A' rágalmazók tulajdon szégyenekre élnek,

Az égen ragyog a' szép nap és hóld,

A' földön láthatni téged és engem, minket egye-

Ügy tehát örökre együtt maradjunk, (dül:

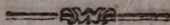
'S életünket kényünkre folytatjuk.

A' Kalmukok valamint szinte a' Tangútok,
a' Dalai Láma' hitén vannak, 's a' Lelkek' búj-
dosásában hisznek. Annakelőtte a' Samáni Ba-
bonát követték, valamint még most-is a' roko-
nyink a' Burátok. Ha ki többet akar felölök
tudni, az ólvassa által az említett munkát. Ab-
ban egynehány rézzel nyomtatott képek-is talál-
koznak, mellyek elő adják a' Kalmukok' hordo-
zóskodását, sátorok' fel-állítását, 's le-fzedését,
azoknak belső és külső vóltát, marha - fejését,
bőrök' tsávalását, 's téj' égetését; nem külömben
a' tántzokat, játékokat, lantolásokat 's kovátso-
lásokat.

A'

A' harmadik Darabnak Foglalatja.

1. A' Kün és Magyar Fejedelmeknek 's Királyoknak uralkodások' kezdete 's végezete	5
2. A' Római Tsászároknak uralkodások kezdete	10
3. A' Nap-nyugoti Tsászároknak uralkodások' kezdete	12
4. A' Nap-keleti Tsászároknak uralkodások' kezdete	15
5. A' Frantz Királyoknak uralkodások' kezdete	18
6. Az Ángoly Királyoknak uralkodások' kezdete	20
7. A' Lengyel Királyoknak uralkodások' kezdete	22
8. A' Tseh Fejedelmeknek 's Királyoknak uralkodások' kezdete	23
9. Hogy a' jó lelki-ismeret maga magát megjutalmazza	25
10. A' Mesterségeknek 's holminek fel-találásáról 's kezdetéről való folytatás	36
11. A' Mődik és szokások külömb-féle népeknél	42
12. A' Mődik' és szokások' történeteiknek folytatása	45
13. A' Török Affzonyi Mődikről	55
14. A' Szakálnak történetei	58
15. Egy Szultán Affzonynak bizonyos Kerefztyén Dáma által való meg látogattatása, 's a' Tulipán Ünnepek le-írása	66
16. A' Magyar tudós Újságról	73
17. A' roffzúl írott Magyar könyvekről	74
18. A' Mátyás Királynak Misés és Imádságos Könyvéről	76
19. Az Orofz ország Magyar országról	77
20. A' régi Magyaroknak istenes szer-tartásikról	78
21. Némelly írott 's nyomtatott Magyar Régi-ségekről	80

22. Peštinek Ézópus' Meséiről	-	-	-	86
23. A' 16-dik Században nyomtatott magyar könyvek	94			
24. Egy igaz Hazafinak óhajtása	-	-	-	108
25. Folytatás	-	-	-	119
26. A' Hazánkban találkozó Városok', Faluk', 's Emberek' száma	-	-	-	128
27. A' Vármegyéknek Népszáma	-	-	-	129
28. A' Királyi Városoknak Népszáma	-	-	-	131
29. A' Mező Városoknak 's Helységinknek nem- zetsége	-	-	-	134
30. Ostriába Hazánkból egy esztendő által ki- vitt árúk	-	-	-	135
31. A' Hónapoknak 's Héti napoknak új magyar neveikről, 's a' magyar számról még egyszer	-	-	-	136
32. Egy szánakodásból 's ló szívből származott javaslás	-	-	-	140
33. Kefergéfe egy Leánykának, ki szükségtől kéntelenítettven erköltstelenné lett	-	-	-	145
34. Politikus Számvetés	-	-	-	146
35. Az időnek számvetése	-	-	-	152
36. Az Emberi Nem' alacsonyága	-	-	-	153
37. A' Módi Isten-Affzony Jupiter előtt	-	-	-	154
38. A' Törököknél szokásba vett Tolvajnak nyo- mozása	-	-	-	156
39. A' Játék-szeretésnek gyümöltse	-	-	-	157
40. Bizonyos orvosság a' dühös állatok' marása ellen	158			
41. A' Képfaragásról	-	-	-	161
42. A' Gyöngyről	-	-	-	185
43. Az Otahejtiekről még egyszer	-	-	-	189
44. A' Grönlandiakról	-	-	-	192
45. A' Kalmukokról	-	-	-	208

Hibáknak Jobbítása.

HARMADIK DARABBAN.

Lap	Sor		
4—	4	talállyon	tálollyon
6—	1	Tokson	Takson
9—	16	14 Feb.	15 Feb.
10—	11	29 Feb.	20 Feb.
13—	3	Authemius	Anthemius
16—	19	Juvenes	Irenes
28—	16	meg-tartásra	meg-tartása
29—	11	magok viselésében	magok viselésén
34—	24	miként	miként?
37—	1	Szalaminiái	Szalamankai
—	—14	Ferentz	Frantz
41—	8	Ibrhaim	Ibrahim
43—	27	Ételnek	Életnek
45—	16	Östriaí	Óstriaí
46—	11	á Conde	á Coude
48—	24	Tsákós	Tsákos
55—	17	Montagne	Montague
—	—18	Kikája	Kihája
57—	17	Sulimé	Sulimé.
59—	12	Judeának	Indiának
—	—22	nálunk-is mondják	nálunk-is. Mondják
62—	9	's <i>add hozzá</i>	's ez
63—	8	Törököknek	Töröknek
—	—18	Rabinus (Sklár)	Rab-inas (Skláv)
66—	15	érkezett	érkeztek
—	—29	mellyekbe	melybe
70—	18	ez	az
—	—23	Herembe	Harembe
74—	26	irónak	Íróknak
77—	24	mint	mit
79—	7	étkeztek	érkeztek
80—	15	bálványozóknak	bálványozónak
—	—16	mint	valamint
82—	15	angelent	angeleut
85—	17	Victor	Victor
90—	18	kesen	kesew
91—	10	modta	módra
—	—15	ugyan	itt

Lap . Sor

91—27	más	már
93—16	meséjét	meséit
— —19	Pesti is	Pestit is
108—23	Cumentius	Comenius
109—21	Altrakából	Astrakánból
110—13	Neven	Neveu
118—4	Emé	Eme
123—13	Kardujel	Kardnjel
— —15	Kidujel	Kidnjel
125—16	Implerere	Implere
126—21	Lapponico	Lapponica
128—23	72,587	72,327
129—10	addig	eddig
134—14	Györb.	Györib.
138—6	110-dik	100-dik
— —9	azt	az
142—11	leánykák	leánykákat
144—4	Szegletkövet	Szegletköve.
148—10	bivást	bizvást
152—7	velamely	valamely
155—27	mindennek	mindennel
160—7	italokat	italok
— —22	az	ez
164—6	Tirannus	Tirannusnak
165—11	jelentettek	mit jelentettek
271—2	Annyokon	Attyokon
174—5	közönséges	Közönség
183—15	kövekből	köböl
187—13	melly	mellyek
202—25	soha	soká
205—26	éjjeli látások	estvéli szállások
203—16	kináladás	kinálkodás
212—23	tsikija	tsikaja
221—9	borjával	botjával
226—25	rokonyink	rokonyik

V. É. A' 2-dik Lapon Szabóból való három sort két sorba kellett volna nyomtatni, mert az valóságos hatötös Wers, vagy is *Distichon*.

